

RĂSCOALA IOBAGILOR DE LA BOBÎLNA

RĂSCOALA IOBAGILOR
DE LA BOBÎLNA

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
București, 1957

Nota edituriii:

Trimiterile la notele autorului lucrării se fac prin asteriscuri iar cele la notele editurii, prin cifre arabe.

INTRODUCERE LA:
M. DIACIUC-DĂSCĂLESCU,
RĂSCOALA IOBAGILOR DE LA BOBÎLNA

Apariția unei a doua ediții a lucrării lui ^- D. Dăscălescu despre răscoala de la Bobîlna din 1437 va surprinde, poate, nu numai mase largi de cititori care nu cunosc să fi apărut prima edi· ție a lucrării, dar și pe mulți dintre cei ce se preocupă, în mod obișnuit, de literatura istoriografică, întrucît și pentru mulți din aceștia, autorul, ca și prima ediție, le-au rămas complet sau aproape complet, necunoscute. Aceasta nu este de mirare, întrucît autorul însuși se sustrăgea oricărei publicități în jurul său, iar din tirajul apărut cu multă caznă și cu multe cheltuieli, în 1937, într-o mică tipografie din Piatra Neamț, cea mai mare parte nu a ajuns în mîinile cititorilor, ci în beciurile Siguranței generale de unde, după toate probabilitățile, a fost trimis la foc. De aceea, reeditarea lucrării lui M. D. Dăscălescu cere neapărat o scurtă introducere, în care să se vorbească despre autorul acestei lucrări, despre condițiu- nile în care el a cercetat, a scris și a publicat acest studiu de mare valoare științifică cu privire la luptele țărănimii ardelenе de acum 520 de ani.

În prefața acestei lucrări, scrisă în 1937, M. D. Dăscălescu atrăgea atenția cititorilor că împrejurările obiective și subiective i-au îngreunat și stînjenit destul de mult pînă și folosirea unor izvoare de cercetare existente. Care au fost însă aceste împrejurări nefa· vol"ahiile .nu a spus și nici nu putea să insiste asupra lor. Aceasta, dintr-un motiv foarte simplu. M. D. Dăscălescu era membru al Partidului Comunist Român aflat în ilegalitate, activist al

tru deruocrație și socialism și care, în condițiile teroarei hmeze, au stat în umbră, necunoscuți poporului căruia și-au dedicat întreaga lor putere de muncă, întreaga lor viață.

Despre M. D. Dăscălescu se știe foarte puține date biografice. Era fecior de țăran sărac. A învățat carte păzind oile, ca cioban. Intrat în mișcarea revoluționară, și-a însușit, învățând perseverent zi și noapte, largi cunoștințe de cultură generală și o temeinică cunoaștere a marxism-leninismului. Încă din anii 1932-1934, în scurtele perioade pe care activitatea de partid i-le permitea, și în măsura în care condițiile de conspirație îi dădeau posibilitate, stătea ore și zile întregi în bibliotecile publice din Capitală și, mai ales, în biblioteca Academiei. Aci, Dăscălescu studia istorie, economie, filozofie. Citea cu pasiune studii și documente despre problema țărănească, despre mișcările revoluționare ale țăranimii de-a lungul secolelor, despre trecutul de luptă pentru libertate națională și socială a poporului român. La „întîlniri” și la ședințe conspirative venea de multe ori direct de la bibliotecă, cu buzunarele pline de statistici și tabele economice, de note și reproduceri din textele cronicarilor, din Bălcescu și Xenopol, din reviste și cărți, din culegeri de documente și manuscrise.

Autodidact, ajunsese un adevărat om de știință.

A vrut să scrie, la un moment dat, o lucrare în care să dezvolte unele teze ale Congresului al V-lea al Partidului Comunist Român cu privire la caracterul și forțele motrice ale revoluției la noi în țară, să ducă mai departe critica făcută de Timov, teoriei gheriste a neoiobiei. Munca ilegală, dese deplasări în țară în cadrul activității de partid, datoria de a se sustrage permanent urmării agenților de Siguranță, nu i-au permis să strângă materialul documentar; pe de altă parte, nu vedea posibilitatea apariției legale a cărții în împrejurările specifice ale teroarei burgheze de după marile lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din februarie 1933.

În 1936, publică în „Era nouă”, sub semnătura Alex. Savu, un studiu despre Tudor Vladimirescu, după care se hotărăște să scrie despre Bobîlna, despre prima răscoală generală țărănească din Ardeal. Aniversarea a 500 de ani, în 1937, de la această răscoală, i-a servit ca un moment favorabil, ca o încurajare că, totuși, lucrarea va putea vedea lumina tiparului, caracterul caracum jubiliar putînd să

punde cerințelor concrete, actuale, ale luptei clasei muncitoare. Era perioada în care Partidul Comunist Român, împletind munca ilegală cu munca legală, desfășura o largă activitate politică și ideologică împotriva fascizării țării, împotriva pregătirilor de război, pentru democratizarea țării și apărarea independenței amenințate de hitlerism. Cuvîntul Partidului comunist pentru realizarea uni- tății de luptă a clasei muncitoare, pentru realizarea frontului popular antifascist pătrundea adînc în masele populare de la orașe și sate. Congresul Uniunii sindicatelor ceferiste, la Bra- ț;ov, în iulie 1936, după două zile de dezbateri agitate care au stat în centrul vieții politice de atunci a țării, a luat poziție hotă- rîtă de luptă împotriva încercărilor de a se instala la noi dictatura fascistă și a dat un serios avertisment că ceferiștii vor merge pînă la greva generală, în cazul cînd aventurierii de dreapta vor încerca să-și pună în aplicare planurile lor fasciste, dușmane poporului. Împotriva pericolului fascist și a pregătirilor de război, Partidul Comunist Român arăta drumul de luptă unită a tuturor forțelor democratice și patriotice, demascînd politica de „pertractare” preconizată de Iuliu Maniu, de „așteptare respec- 1 noasă” preconizată de Mihalache.

Chemarea Partidului comunist găsea un puternic ecou în mase !ărănești aflate încă sub influența partidelor burgheze, în rîndu- rile intelectualilor cu dragoste de țară și de popor, în rîndurile chiar a unor cadre din conducerea organizațiilor de jos național- !ărăniste și radical-țărăniste, care, deși nu-și dădeau încă seama că aceste partide trădau interesele poporului, căutau drumul luptei reale pentru democrație. M. D. Dăscălescu a scris despre Bobîlna pentru a ajuta tuturor acestora să găsească singurul drum care-i putea duce la izbîn<lă, drumul luptei alături și sub conducerea cla- ;ei muncitoare.

„Studiul acesta - spune Dăscălescu în prefață - poate și tre- huie să servească ca busolă de orientare a acelor elemente care în mod conștient și dezinteresat caută să ajute poporul, țărănimea” . M. D. Dăscălescu combate teoria capitulardă corespunzător căreia țărănimea nu ar fi o forță revoluționară : „Studierea mișcărilor țără- nești desfășurate în procesul istoriei poporului român ... dezvăluie .adevărată comoară a conștiinței de clasă”. Rostul cărții sale era acela

Citind astăzi, în condițiile regimului democrat-popular, lucrarea scrisă în 1937 de M. D. Dăscălescu trebuie neapărat să înțelegem, între rînduri și între diferite formulări, nu numai ce este scris, ci și ce autorul nu a putut scrie pentru a nu primejdi apariția cărții. Drumul pe care Dăscălescu îl indica maselor țărănești, intelectualilor și tineretului legat de țărănie, era drumul alianței între clasa muncitoare și țărănie, sub steagul partidului clasei muncitoare, pentru exproprierea moșiilor și împrăștierea rea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Este de mare actualitate astăzi, pentru dezvoltarea științei istoriei din țara noastră, accentul deosebit de puternic cu care Dăscălescu, sprijinindu-se în mod direct pe Nicolae Bălcescu, scoate în evidență rolul poporului ca făuritor al istoriei. Prin întreaga analiză a luptelor maselor populare din Ardeal împotriva feudalismului, autorul demonstrează că luptele claselor sociale exploatate „erau motorul care a împins societatea spre viitor, locomotiva care a condus societatea înainte pe drumul istoriei și au grăbit doborîrea feudalismului”.

M. D. Dăscălescu, pentru a face mai bine cunoscute cauzele mișcării țărănești din 1437, obiectivul ei și desfășurarea ei tactico-strategică, își începe lucrarea printr-o bogată și documentată analiză a procesului - care a ținut cîteva secole -- de jefuire a pămîntului țărănesc de către nobilii feudali, de transformarea a țăranii ardeleni, din oameni liberi, stăpîni asupra pămîntului și bștei, în hotarele căreia se foloseau nelimitat de pămînt, pășuni, fînețe, ape - în șerbi, în țărani iobagi ai nobililor lor, siliți să plătească nobililor dijme apăsătoare, să execute munci și corvezi nenumărate, legați de pămîntul care nu mai era al lor, ci al nobililor feudali. În răutățirea stării țăranimii din Transilvania în secolele XII-XIV se agravează, ca urmare a dezvoltării capitalului comercial și, mai ales, sub acțiunea de jaf, spoliere și exploatare a poporului de jos de către puternica și atotstăpînătoarea biserică catolică. Este semnificativ că ceea ce a dezlănțuit focul răscoalelor iobagilor în 1437 a fost zeciuiala bisericii catolice, cea mai arzătoare nemulțumire a maselor țărănești ardeleni din acea vreme; zeciuiala către biserică catolică erau siliți să o plătească nu numai țăranii de religie catolică, ci întreaga țărănie din Ardeal, precum și mica nobilime. Aceasta a înălțat solidaritatea și uniunea

<dezvoltării contradicțiilor de clasă, ca urmare a introducerii formelor de producție feudală. Vedem cum apar primele manifestări ale luptei țărănimii împotriva feudalilor și dezvoltarea acestei lupte, de la formele cele mai elementare și primitive ale acțiunilor individuale - furturi de vite, incendierea conacului, prădarea presorului, fuga de pe moșie, la formele colective, de masă, a răscoalelor izolate și apoi generalizate, pe măsura evoluției istoriei și a dezvoltării forțelor sociale. Răscoala generală din 1437 este precedată de zeci și zeci de răscoale locale premergătoare în 1393 la Oradea, în 1408 la Timișoara, în 1430 răscoala secuilor și multe altele; - ele au fost reprimare sângeroase de către nobili, dar au marcat, în același timp, creșterea experienței și conștiinței maselor în organizarea și desfășurarea tactico-strategică a răscoalelor.

Autorul examinează în profund cauzele sociale ale acestor răscoale, comune cu ale tuturor mișcărilor țărănești care, în evul mediu, au zguduit în aproape fiecare țară din Europa, așezămintele de stat feudale. Lucrarea lui Dăscălescu arată influența exercitată asupra țărilor ardelenice de mișcările țărănești din apus (jacqueria franceză din 1358, mișcarea lewellerilor englezi din 1381 etc.) și, mai ales, de mișcarea husită, care a avut un răsunet foarte puternic în Transilvania, Maramureș și Moldova. În desfășurarea răscoalelor din 1437 țăranii ardeleni au folosit în largă măsură experiența de luptă a țăranilor cehi, forme de atac și de apărare învățate din răscoalele husite. Dăscălescu își însușește, în această chestiune, părerea lui Nicolae Iorga, că izbucnirea răscoalei de la Bobîlna și generalizarea ei în întreg Ardealul era influențată direct de mișcarea husită și constituie prelungirea ei.

Cu un spirit profund materialist-dialectic, Dăscălescu face o foarte instructivă analiză a contradicțiilor între țărani și nobili, între meseriași și nobili, între nobilii mici și nobilii mari, între nobilime și rege, între nobilimea feudală și capitalul comercial, între țărani, meseriași, mica nobilime de o parte și clerul superior catolic de altă parte.

Răscoala izbucnește în primăvara 1437 din Alba-Inferioară, împotriva zeciuiei episcopale și se extinde cu repeziciune până în părțile cele mai îndepărtate ale Ardealului, cu participarea activă a țăranilor, a meseriașilor

aproape întreaga Transilvanie. Cu drept euvînt notează Dăscălescu că participarea în prima etapă a mișcării a tuturor categoriilor de jos ale societății foudaile a evidențiat nu numai caracterul ge· neral al mișcării, dar și caracterul ei profund popular.

Nobilimea ^i-a concentrat toate forțele armate pentru a zdrobi pe răsculații constituiți într-o adevărată armată țărănească. Lupta hotăritoare, în această etapă a răsce>alei, s-a •dat la Olpret (Alparet), în apropierea dealului Bohîlna, unde răsculații .au organizat princi· pala for tabără. Înainte de bătălie țărani au tri mi s delegații •pentru a cere nobi:lilor rezolvarea lpașnică ·a revendicărilor lor, ·dar voievodul Csaky, conducăt-Orul suprem al arimatelor nobilimii, nici nu a vrut să stea de vorbă cu trimișii iobagilor, ci a dat ordin ca aceștia să fie spînzurați.

Bătălia fu cruntă și sîngeroasă. Scurta descriere a bătăliei este un imn de slavă ridicat eroismului iobagilor, înarmați în cea mai mare parte cu furci, coase și topoare și care au înfrînt oastea nobililor, îmb1·ăcată în zale și fier, înzestrată cu armamentul perfec· ționat al timpului. in această descriere se simte, mai mult decît oriunde, cîtă dragoste avea Dăscălescu pentru țărănime, „din rîn· durile căreia a ieșit autorul acestor rînduri și cu care sînt și mă sîmt legat". Strigătele de bucurie ale iobagilor, despre care Dăscă- lescu spune că „umpleau văzduhul și se revărsau pe cîmpiile Ar· dealului", sînt parcă un ecou al propriului său entuziasm, căci el se bucură de victoria țărănimii de acum cinci veacuri ca de o victorie recentă și ia atitudine critică împotriva oncaru1 .istoric care nu recunoaște categoric, fără rezerve, izbînda deplină a răscu· laților. Într-adevăr, iobagii aveau de ce să se bucure; peintru lprima oară țărănimea ardeleană a repurtat o mare biruință asupra tru· fașei nobilimi și i-a impus sa semneze, pe dealul Bobîlna, la 6 iulie 1437, o convenție prin care, între altele, se reducea zeciuiala epis· copală, se desfiinta co.miplet dijma către .nobilime și se recu·noștea dreptul iobagului de a se muta de la o proprietate la alta. Con· dițiile de pace impuse de țărani „erau grele și umilitoare pentru nobilimea transilvană", spune Nicolae Densușianu, iar Dăscălescu adaugă că aceste condiții sintetizează „atît durerile. cît si năzuin· tele si aspiratiile

Textul complet al convenției de pe dealul Bohîlna, însoțit de un mic comentariu, a fost publicat de Dăscălescu în 1937, în revista „Societatea de mâine” editată de I. Clopoșel.

Rostul acestei introduceri nu este să rezume desfășurarea evenimentelor din 1437. Este destul să spunem că nobilii au semnat convenția de pe Bobîlna nu cu gândul de a o respecta, ci pentru a câștiga timp, a-și reface forțele și a trece la zdrobirea răsculaților. Nu au trecut nici două luni și jumătate de la semnarea convenției când, sub conducerea voievodului Ardealului, a fost convocată o adunare, la Căpîlna (Kapolna), a înaltei nobilimi și a celorlalți privilegiați de pe teritoriul Ardealului; sub acoperișul unei așa-zise „uniuni a celor trei națiuni”, nobilii au încheiat o alianță agresivă împotriva țărănimii de toate naționalitățile din Ardeal. În acest timp frontul de luptă al răsculaților se îngusta, prin împăcarea micii nobilimi cu nobilimea înaltă și cu episcopatul catolic. De partea țărănimii au rămas ca aliați credincioși, meseriașii, care au dat în tot timpul răscoalelor conducători și luptători devotați poporului și svrijin electiv la înarmarea și întreținerea oastei țărănești.

Regruparea forțelor era favorabilă feudalilor. Totuși, în toamna anului 1437, când luptele reîncep, armata țărănească obține o nouă victorie la Apatiu (Apati), unde O'astea bine înarmată a nobililor condusă de vicevoievodul Transilvaniei, Lorand Lepeș, a suferit o grea înfrîngere. Feudalii sînt siliți, la 6 octombrie, să încheie un nou act de pace cu răsculații. De data aceasta, convenția nu mai prevede o serie importantă de cuceriri obținute la Bohîlna. În special, nu mai figura în convenție convocarea anuală a delegaților de țărani și nobili și constituirea lor într-un organ de control al executării convenției; de data aceasta, regele Ungariei este desemnat ca arbitru în relațiile între nobilime și țărănime. Deși țărănimea a învins și în a doua bătălie hotărîtoare, ea a cedat din revendicările ei deja cucerite.

Dăscălescu explică aceasta ca o retragere chibzuită din partea conducătorilor răsculaților. O parte din țărani, încrezători în cuvîntul dat de nobili pe dealul Bobîlna, începuse să se împrăstie; iarna se apropia, și o dată cu ea sporeau greutățile oastei țărănești. În acest timp oștile voievodului ardelean creșteau, se aștepta și sosirea armatei regale, iar frontul politic al nobililor se întărea prin

Nobilii nu au respectat nici a doua convenție de pace. Condușă de voievodul Transilva:miei, armata nobilimii ,ataca sat după sat, schingiua și omora pe iobagii care participaseră la răscoală, incendia case țărănești, ucidea femeii și copii. Țăranii răzlețiți și împrăș- tiați prin sate s-au ridicat din nou la luptă, au atacat și devastat castele și curți nobiliare ; plini de îndrjire; constituiți din nou în detașamente organizate, au trecut prin foc domeniile nobiliare din centrul și nordul Ardealului. La sfîrșitul anului 1437 răsculații au ocupa"t Clujul unde, ajutați de populația orășenească, în special de meseriași, au opus o eroică și îndelungată rezistență trupelor magnaților feudali.

Răscoalele țărănești din 1437 au fost, în cele ,din urmă, definitiv înăbușite în sînge, nobilii și episcopatul catolic au conti nu,at mai departe, secole de-a ândul, exploatarea cruntă a țărănimii romîne, maghiare ^i săsești "din Ardeal.

Ceea ce în analiza evenimentelor din) 437 l-a preocupat îndeosebi pe Dăscălescu, în condițiile luptelor sociale din România anilor 1936--1937, a fost repartizarea forțelor sociale în prima fază a mișcării și regrouparea forțelor în luptă. El spune în mo11 deschis că trecerea în revistă a acestor forțe sociale ne arată că evenimentele petrecute acum cinci veacuri „sînt bogate și pline de conclu- .zii tactice ^i strategice, din care și astăzi pot fi trase numeroase pilde și învățăminte". Care au fost acestP învățăminte? în primul rînd aceea că victoria de la OLpret împotriva oligarhilor feudali și a episcopatului catolic a fost rodul frontului comun de luptă a tuturor straturilor sociale interesate: iobagi și ță.aini liberi, mese- riași, nobilimea mică. În afară de aceasta, Dăscălescu atrăgea aten- !ia că, deși nemulțumirile împotriva episcopului catolic erau axa care a unit toate aceste categorii sociale. trebuie totuși avut în vedere că o mare parte din clerul de jos, din preoții de la sate, au luptat alături de masele populare împotriva asupririi și exploatării. De aci, era lesne de tras și concluzia de mare însemnătate în lupta împotriva pericolului de instaurare a dictaturii marelui capital monopolist, împotriva dictaturii fasciste : unirea într-un singur front a tuturor categoriilo-r sociale și a tuturor personalităților interesate să oprească amenințarea fascistă, amenințarea unui nou război, să apere drepturile și libertățile democratice ale poporului.

Forțele motrice ale mișcării din anii 1437--1438 erau

toare evoluției istorice, în etapa dată". Sublinierile din acest citat sînt ale lui Dăscălescu și aveau un anumit înțeles în 1937, cînd multe din cele ce au publicat comuniștii în publicațiile legale de atunci trebuiau să fie citite „Între rînduri”. Ele vroiau să atrîngă atenția că în 1937 forța de hază a mișcării populare nu poate fi decît clasa fundamentală a societății ale cărei revendicări programatice corespund evoluției istorice în etapa dată, clasă care este proletariatul; deci în jurul clasei muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare, trebuie să se organizeze masele țărănimii, masele populare orășenești, intelectuali, în lupta pentru progresul material și cultural al țării și al poporului muncitor.

Plină de învățăminte este și astăzi constatarea că nici un antagonism național nu exista în acele timpuri între țărani romîni și țărani unguri din Transilvania. Dimpotrivă, geneza și dezvoltarea lășcoalelor țărănești arată că țărani romîni și țărani maghiari au suferit împreună exploatarea și asuprirea cumplită a magnaților și că împreună s-au ridicat, cot la cot, și au luptat strîns uniți, împotriva dușmanului comun. Documentele timpului vorbesc despre românii Antonie Lungu și Mihai Valahul conducători ai răscoalelor, iar în convenția de la Bobîlna se vede că meșterul ungur Vaidahazi Pal „este stegar al tuturor locuitorilor unguri și romîni din acest principat al Ungariei”. Dăscălescu remarcă foarte just că documentul semnat pe dealul Bobîlna oglindește comunitatea și solidaritatea poporului asuprit din Ardeal, indiferent de naționalitate. Cu deosebită vigoare ia atitudine Dăscălescu împotriva interpretării naționaliste, înguste, a mișcării din 1437 și dezvăluie ca neștiințifice și completamente false afirmațiile de acest fel ale lui G. Apor și alții. Populația muncitoare romînă și populația muncitoare maghiară din Ardeal s-au înfrățit în decursul veacurilor prin suferințe comune, prin lupte comune, prin sîngele vărsat în comun pentru aceleași idealuri sociale. Acesta este unul din izvoarele istorice ale depliniei unității și a muncii comune de astăzi, a populației muncitoare romîne și maghiare, în lupta pentru consolidarea puterii populare și construirea socialismului în Republica Populară Romînă.

Este, de asemenea, și astăzi plină de învățăminte poziția politică romînă în perioada luptelor țărănimii din 1437. Rolul lîmbea romînă - dovedește Dăscălescu sprijinit pe

degrabă să treacă în tabăra nobilimii maghiare, ca sub scutul și cu ajutorul statului ungar să stoarcă mai bine pe țăranul român.

Se știe foarte bine că, în ce privește atitudinea clărilor exploatatoare românc față de apărarea intereselor naționale, istoria s-a repetat de multe ori în decursul veacurilor. Capitaliștii și moșierii români fugiți peste hotare după instaurarea regimului democrat-popular sînt plini de ardoare în a seni planurilor de cîmpirP ale cercurilor imperialiste agresive de dincolo și de dincoace de Ocean, și se dovedesc gata în orice moment să sacrifice independența națională a Romîniei, pentru a recăpăta fabricile și moșiile intrate în stăpînirea poporului muncitor. Acum 20 de ani, cînd Dăscălescu a publicat prima ediție a acestei lucrări, cercurile conduse de către claselor exploatatoare din țara noastră au preferat să treacă de partea cîmpitorilor hitleriști, decît să apere interesele naționale și interesele poporului de jos.

Revenind la condițiunile în care a lucrat Dăscălescu, trebuie să subliniem că, deși i-au fost foarte mult îngreunate posibilitățile de culegere a materialului, studiul despre Bobîlna conține o mare bogăție de izvoare și documentare. Ca un adevărat cercetător comunist, Dăscălescu a utilizat cu multă grijă și cu multă dragoste tot ce a putut găsi valoros la istoricii din trecut, căutînd să sintetizeze, de pe pozițiile marxist-leniniste, realizările obținute de știința istorică în legătură cu Bobîlna. El a făcut o operă remarcabilă de valorificare a moștenirii științifice în istorie și poate constitui, din acest punct de vedere, o pildă pentru mulți din istoricii noștri de astăzi. Din negura timpului, cît de luminoase apar în textele citate de Dăscălescu, figurile lui Ion Russu Șirianu, Gheorghe Șineai, Gh. Barițiu și mulți alți istorici care, deși au stat în mare măsură pe poziții idealiste și au suferit influența unor concepții neștiințifice, au considerat cercetarea istoriei ca un mijloc de luptă pentru eliberarea națională și socială a poporului și au lăsat o prețioasă moștenire, de însemnătate națională și științifică.

Este indiscutabil că perioada în care a scris Dăscălescu și împrejurările concrete de care am amintit, nu i-au fost prea favorabile unei reconsiderări critice și diferențiate a operei istoricilor din trecut care s-au ocupat de Bobîlna. Mai mult încă, Dăscălescu a fost nevoit să facă unele concesii, pentru

acopere cu un citat din Zeletin (pe care M. D. Dăscălescu îl considera ca economist vulgar, apologet al capitalismului) ; cînd, de pildă, vorbind de 1848, face aluzie la „boala cronică” din 1937 a partidului național-țărănist, „frica de mase, frica de a mobiliza masele largi ale poporului”, citează pentru aceasta pe Nicolae Iorga care a observat și el că partidul național „n-a păstrat mdestul un contact cu poporul”. Asemenea concesii, sînt poate de neînțelese de unii care nu cunosc condițiile de apariție legală a unei lucrări marxiste în 1937.

Considerăm că lucrarea lui Dăscălescu, ea însăși, trebuie să fie citită în spirit c1litic. Nici nu încapă îndoială că unele documente ca și unele fapte privind răscoalele din 1437, i-au fost complet necunoscute lui Dăscălescu; este posibil ca unele aprecieri sau concluzii să nu fie juste, total sau în parte. Preluarea necritică de către Dăscălescu a cercetărilor lui I. R. Șirianu, Filiti,

I. V. Rusu și ale altor istorici de valoare, a determinat ca în lucrarea acestuia să pătrundă, pe alocuri, accente străine. Este o sarcină a istoricilor marxiști de a duce mai departe cercetarea deosebit de prețioasă a lui Dăscălescu, de a lămuri probleme insu- fic'ient rezolvate de el.

Reeditarea lucrării lui M. D. Dăscălescu constituie un îndemn de a face mai bine cunoscută activitatea dusă în ilegalitate de Partidul Comunist Român, în domeniul luptei ideologice, activitate oglindită în nenumărate publicații ilegale, în unele broșuri, cărți și reviste legale aflate sub conducerea directă a partidului sau influențate de partid direct, indirect, vremelnice sau ocazionale.

„Faptele trecutului român -- spune Dăscălescu - așteaptă a fi redată, în scopul înarmării poporului în drum spre progres”. Această concepție asupra misiunii Ollllului de știință - în cazul de față, a misiunii istoricilor - este o chezășie a probității științei: fice în cercetarea fenomenelor, o chezășie a progresului necon- tenit în cunoașterea și folosirea conștientă, de către oameni, a legilor de dezvoltare a naturii și a societății.

Activitatea științifică a lui Dăscălescu este astăzi - pentru cercetătorii științifici din țara noastră și. în primul rînd.
Șt. Voicu

P REFAȚA

Trăim momente de adânci prefaceri sociale. În urma crizei economice, care a zdruncinat întreaga structură a economiei societății actuale și a îngreunat posibilitățile de ieșire din criză în cadrul măsurilor economice inerente regimului, Lumea e cuprinsă de frământări și zguduiri. Criza relațiilor de producție pune în mișcare elasele sociale care se găsesc în dosul acestor relațiuni.

În cadrul frământărilor sociale și a mișcărilor de clasă, mișcările maselor țărănești nu ocupă ultimul loc. Mai ales la noi în România, unde țăranimea predomină nu numai ca cea mai numeroasă categorie a populației dar și prin rolul ce-l ocupă în producția națională.

Cu toată dezvoltarea economică a României de după războiul mondial și a integrării în cadrul statului român a regiunilor mai industriale - Banatul, Transilvania - agricultura contribuie încă, până azi, cu două treimi din valoarea producției naționale și a produsului național.

Criza economică din România e mai adâncă decât în alte țări. Aceasta se datorește faptului că e altoită pe criza agrară latentă. Criza agrară ce se desfășoară în momentul de față în România e caracterizată nu numai prin manifestări de deosebită violență, ca scăderea prețurilor la produsele agricole și enormele datorii țărești ce apasă pe spinarea țăranului, dar, în special, prin criza micii proprietăți agrare.

Structura social-economică a statului nostru e dominată de proprietățile mici țărănești (75 % gospodării posedă până la 5 hectare de pământ în medie), incapabile să concureze pe

micilor gospodării mai apasă conviețuirea a două sisteme economice, fiecare cu felul său specific de exploatare. De o parte sistemul economic capitalist, care exploatează prin intermediul băncilor și cămătarilor, iar pe de altă parte rămășițele destul de însemnate ale sistemului economic feudal, caracterizat prin existența mării proprietăți agrare, bazat pe exploatarea țăranimii prin sistemul relațiilor semifeudalo-iobăgiste (clacă, dijmă, învoieli agricole etc.).

Reformele burghezo-democratice la sate au fost introduse inconsecvent și nehotărît, cu menajarea și păstrarea destul de pronunțată a rămășițelor feudalo-iobăgiste. Reflexul stărilor de la țară e conviețuirea pașnică pe arena politică a burgheziei și moșierimii, chiar în cadrul unui singur partid politic. Noi nu avem partide distincte ale burgheziei și ale moșierimii, ci în fiecare partid se găsesc reprezentanți ai ambelor categorii sociale.

Conviețuirea acestor două sisteme economice a contribuit la agravarea și înrăutățirea situației materiale a țăranimii. Masele largi țărănești din întreg cuprinsul țării se găsesc în frământări perioanente, alirmîndu-se mai hotărîte în viața de zi cu zi a statului.

La noi în țară, Loale manifestările vieții politice din ultimii ani poartă tot mai evidențiat pecete țărănească. Mișcările țărănești, care se manifestă sub diferite forme, sîlesc [pe J conducătorii majorității partidelor politice - în scopul menținerii sub influența lor a acestui fluviu țărănesc, factor important și activ în sistemul votului universal - să adopte. nu numai frazeologia țărănească, dar și să boteze denumirile organizațiilor lor politice în „țărănist”, „radical-țărănesc”, „național-țărănesc”, „agrar” ș. a. m. d. Se făuresc de asemenea și programe politice, care mai de care mai „țărăniste”, ca „statul țărănesc” (național-țărănist). ..statul agrar” (Uniu nea agrară - Argetoianu).

Această îmbuibare a atmosferei politice cu titulatură țărănistă nu e numai cochetare, dar și recunoașterea că talpa țării - țărănimea - este un factor important în țara noastră. E un adevăr însă că acest factor nu înțelege încă pe deplin și în întregime forța sa numerică și hotărîtoare. Din această cauză, țărănimea nu desfășoară încă întreaga energie potențială ce zace în interiorul ei.

Întreaga istorie ne dovedește că țărănimea nu poate învinge prin lupta ei proprie și independentă. Pe haza

parlament, fie printr-un convent. Ei nu se pot reprezenta, ci tre- buie să fie reprezentați, spune Marx, strălucitul cercetător și gîndi- tor al mecanismului social.

În perioada revoluțiilor burghezo-democratice (secolele XVIII și XIX), țărănimea era reprezentată de hurghezie, care s-a folosit de ea în interesul ei de clasă. Cu forța țărănească a dohorît burghezia regimul feudal și a instaurat regimul capitalist. Dar burghezia nu a ^olvat interesele țărănimii. Exploatarea mruncitorilor pămîntului a luat o altă formă.

„În cursul secolului al XIX-iea, cămătarul de la oraș luă locul feudalului, ipoteca luă locul servituții feudale a pămîntului, iar capitalul burghez luă locul proprietății funciare aristocratice. Parcela țăranului nu mai e decît pretextul care-i îngăduie capitalistului să scoată profit, aohîndă și rentă din ogor, lăsînd pe seama agricUJltorului însuși să-și scoată, cum o putea, „salariul“*.

Cercetarea relațiilor din sate confirmă în deplin această stare ; țărănimea de astăzi așteaptă o nouă forță socială care să-i ajute și s-o îndrume spre rezolvarea problemelor agrare. În stadiul actual istoric, rolul acesta îi revine muncitorimii de la orașe. Interesele acestor două clase se combină și eile constituie baza de înțelegere în alianța de acțiune.

Că masele țărănești reprezintă o forță și au avut o conștiință revoluționară și o au și la noi în România, cu tot caracterul îna- poiat al țărănimii, se dovedește prin întreaga istorie a poporului nostru.

Poporul român a semănat calea dezvoltării sale istorice cu fapte mărețe și luptă pentru progres. Însă paginile acestor monumente strălucite din viața neamului nostru zac încă acoperite de praf, aruncate și călcate de către cercetătorii istorici de azi. Pînă în momentul de față istoriografia romînă nu privește altfel evenimentele decît prin prisma biografiei unui domnitor ^i glorificarea lui.

În anul 1844, mBl"ele democrat al veacului al XIX-iea și auto- rul celei mai bune istorii a lui Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu, în lucrarea sa „Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valachiei pînă acum", scria că „o istorie adevărat națională ne Lipsește ... Toți ciiți s-au îndeiletnicit cu scrierea istoriei nu ne-au dat decît biografia

---

* K. Marx, Der 18 Brumaire, pag. 105 [vezi în romînește K. Marx, F f, 11 gels. Opere alese, volumul I, ediția II-a. E.S.P.L.P . 1955, pag. 342 N R 1]

riile, comerțul și cultura intelectuală a vremilor trecute ... """, iar în „Cuvînt preliminar despre isvoarele istoriei Romînilor”. publicat ca prefață în „Magazin istoric pentru Dacia”, el scria că istoria „...nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate” **, ci de popor.

Nicolae Bălcescu a fost primul care în lucrările sale a scos în evidență că poporul face istoria. El aici a urmat definiția și linia trasată de Tudor Vladimirescu. de acest uriaș al regenerării naționale. Tudor Vladimirescu, în prima perioadă a mișcării din 1821, s-a dovedit de o pătrundere adîncă a adevărului că poporul e factorul determinant în mersul omenirii și în evoluția națională. În răspunsul său adresat la scrisoarea pe care a primit-o de la Nicolae Văcărescu, tcimis de boierii din București ca să înăbușe l'evolta pandurilor, legendarul oltean răspunde prin aceste cuvinte istorice: „patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitoarelor!” Prin aceste cuvinte, Tudor Vladimirescu a arătat că noțiunea de „patrie”, „națiune” cuprinde „tot norodul” și nu numai categoria privilegiată a lui.

Dar această linie trasată pentru istoriografia romînă nu a fost continuată de cercetători și istorici. Marele istoric al „romînilor din Dacia Traiană”, A. D. Xenopol s-a apropiat mult de acest adevăr științific și prin aceasta a contribuit enorm la cunoașterea trecutului nostru.

Pornind de la acel adevăr că „temelia unui stat este traiul material al poporului său” și pătruns de dialectica istorică că „popoarele trec ... de la starea de vînător la cea de păstor, de la aceasta la agricultură, comerț sau industrie, fiecare din atare stări atrăgînd după sine niște așezăminte anumite ce se schimbă. de îndată ce s-a schimbat felul traiului material” ***, el a dat o istorie mai aproape de adevăr, mai obiectivă decît alții .. Zic aproape de adevăr, căci anumite interese l-au împiedicat și pe el de a fi consecvent și obiectiv.

Faptele trecutului poporului romîn așteaptă a fi redată în scopul înarmării poporului în drum spre progres. Căci studiind istoria, noi vom pătrunde mai bine cunoașterea prezentului și drumul pe care căutăm să îl urmăm în

* Vezi N. Bălcescu, Opere, vol. I. Editura Academiei R.P.R .. 1953, pag. 7 - N. R.

** Idem, op. cit. pag. 59 - N. R.

*** A. D. Xenopol. Istoria Romînilor din Dacia Traiană, voi. VI. ediția III-a, Editura „Cartea Romînească”, București, f. a., pag. 87-88 .

știință" (N. Bălcescu), a arătat că letopisețele au de scop să ne facă a cunoaște viitorul prin cunoașterea trecutului, căci fiecare cetățean, ca și clasele sociale, găsește pilde și învățăminte răscolind trecutul propriului său popor. În lecția de deschidere a cursului de istorie la Universitatea din Iași în anul 1883, reprodusă și în revista „Convorbiri Literare”, A. D. Xenopol spune că e vorba „de a deduce din o serie de fapte esența direcțiunii lor și apoi de a ajuta, favorînd sau reținînd această direcțiune, desfășurarea faptelor viitoare, în sensul pmpășirii omenirii”*. Numai adîncind i.storia poporului nostru, pătrunzînd în cele mai tal.nice cute ale căilor străbătute de strămoșii noștri, gene- rația de azi va putea mai ușor să parcurgă calea indicată ei de mersul istoriei.

Punîndu-ne acest scop și bazați pe o atare metodă de cercetare pornim l-a dru:m. Calea nolastră e lungă și greia, cu numeroase obstacole. Ne îmbărbătează gîndul și dorința de a ajuta clasei din rindurile căreia a ieșit autorul acestor rînduri ț ă r ă n i m e a - și cu care sînt și mă simt legat.

V oim să dezgropăm din trecutul poporului rominesc un capitol privitor la țărănime. Problema țărănească are în România. cum am arătat mai sus, o deosebită imi;ortanță. Ea a preocupat și preocupă numeroși istorici, economiști, publiciști. Dar dacă pînă astăzi latura economică și întrucitva cea istorică este relativ dezbătută și cunoscută, latura socială a fost complet neglijată. De mișcările țărănești nu s-a ocupat pînă astăzi nimeni, sau aproape nimeni.

Neglijența aceasta se datorește faptului că toate manifestările politice ale țărănimii erau subordonate altor clase. Dacă au fost în istorie mișcări independente țărănești, ele au fost trecute cu tăcerea sau înregistrate ca fapte diverse.

Trecutul ne arată că țărănimea, în decursul secolelor de existență ca popor a neamului roruînesc, a avut și unele manifestări independente, înscriind pagini de glorie în istor.ie. Ță- rănimea a dat pe Antonii Magnu, Doja, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor VlaJimirescu, Caterina Varga și Rjt: anonimi „căpitani”, eroi care formează etape importante în evoluția neamului no. mînesc.

* A. D. Xenopol, Lecțiunea de deschidere a cursului de istoria romÎ- oilor de la Universitatea de Iași, Convorbiri literare, anul XVII, 1883, pal(. 301 - N. R.

Acești luptători, ieșiți din rîndurile țărănimii, au dus lupte pe teren național și social „în sensul propășirii omenirii”. Mișcarea din 1784-85 din Ardeal, supranumită, după numele conducătorilor, Horia, Cloșca și Crișan, îndreptată în contra feudalismului maghiar, a precedat revoluția din 1848 și a pus la temelie și temelie unității naționale.

Dincoace, mișcarea lui Tudor Vladimirescu era prima manifestare a revoluției burghezo-democratice, care a constituit punctul de plecare spre regenerarea națională. Pandurii lui Tudor Vladimirescu au trasat calea progresului, calea emancipării și independenței naționale. Țărănimea din Oltenia era pionieră în clădirea statului român.

În general, țărănimea din Oltenia a dat numeroase elemente progresive. Din rîndurile lor au ieșit numeroși haiduci, care în secolele XVII-XVIII au luptat contra spoliatorilor ciocoi. Din rîndurile lor a pornit mișcarea din 1821, iar mai târziu, în 1848, sub conducerea lui Gheorghe Magheru, generalul de la 48. țărănimea de dincolo de Olt s-a dovedit consecventă în apărarea suveranității naționale. Mai târziu, în anul 1907, răscoalele țărănești au avut aici o extindere mai largă și un caracter agrar mai pronunțat.

Dincolo de munți, țărănimea din munții Apuseni - moșii - deține rolul de frunte în luptele sociale și naționale. Moșii, în întreaga istorie politică a Ardealului, constituie coloana vertebrală a mișcărilor țărănești și faptele lor de eroism de clasă constituie pagini de glorie în trecutul neamului românesc. „Tre-cînd prin atîtea furtuni și oțelit în atîtea lupte, pe care le-a dus în cursul veacurilor pentru apărarea existenței sale, moșul ... reacționează hotărît și puternic, conform cu temperamentul său sanguinic și cu seriozitatea sa caracteristică. Aici se și explică multe revoluțiuni la care a fost împins moșul de neomenosul feudalism unguresc, care i-a răpit încetul cu încetul libertatea națională, libertatea politică și în cele din urmă și libertatea personală”*.

Trăind în mijlocul munților Apuseni, în leagănul neamului românesc, moșii au reușit să păstreze cele mai caracteristice trăsături ale trecutului. Ei au reușit să păstreze secole întregi educația de revoltă contra asupritorilor și conștiința de neam. Nobilimea lor, „cei mari”, au trecut la poporul dominant și-au maghiarizat luînd mai tîrziu parte alături de

---

* Ion Rusu-Abrudeanu, Motii, calvarul unui popor eroic dar nedreptățit, București, 1928, pag. 12L

exploatarea semenilor lor. Moțul însă, poporul de jos, a rămas mai departe stîncă de piatră și luptător de seamă pentru dreptul strămoșesc.

De mic copil, moțul e învățat să urască pe cei ce i-au răpit libertatea și pămîntul. Mamele, aplecate peste leagănele vlăstarelor lor, redau în cîntec conduita și conștiința revoluționară urmată de fiii lor:

Nani! nani! puiul meu, Oh! și mult e jugul greu!
Nani! nani! În răsfățare, Dragul maicii, fă-te mare ! Fă-te mare, fă frumos, Român verde, inimos, Și !!Capi draga moșie De tirani și iobăgie! Foaie verde flori de bob. Maică, să nu trăiești rob! Ci să mori cu vitejie Fiind neamului mîndrie !

Istoria Ardealului e plină de fapte care dovedesc că țăranul moț nu s-a supus cu ușurință de a trăi ca rob. La fiecare încercare de a întări exploatarea, moțul se aruncă în luptă, apărînd cu vitejie patrimoniul străbunilor săi. Iar în toiul luptei, moțul, în aceste cuvinte plastice, redă conștiința și intransigența națională:

Sus, feciori, că ne-a sosit Holda verde de plivit,
De plivit, de curățat; Dar nu lua secera, frate,
Ci ia lance lungă-n spate Și-ntr-o mină ia toporul Iar la brîu pune pistolul, Și mai pune și-un firtat, Junghiul lat și luminat, Și te-aruncă așa într-un dor, Prin curțile domnilor, Domnilor, căpcaunilor, Și privește o dată-n ziur Cum aleargă toți în ciur Și te Învîrte-o dată roată Și-m trem^{ie} curtea toată, Și te-nvîrte-a treia oară Și cu !oii se întind să moară Și mai fac și lancei vînt Și să-i vezi întinși la pămînt! Dar nu crede c-au murit, N-au murit, ci s-au chitit, Și ca să fii hodinit

Mai crestează pe la gît,
Le mai tragi un junghi în roastă.
Ca să fie voia noastră, Voia noastră din betrîni,
Din hetrîni ^i huni romîni.

În răsunsetul acestui cîntec se avîntau moşii în 1784-85, sub conducerea lui Horia, în luptă contra magnaţilor din munţii Apu- sen1¹ *.

Studierea mişcărilor ţărăneşti desfăşurate în procesul istoric al poporului romin capătă o deosebi-tă Îlm.portan!ă în momentul Erămîntărilor sociale de azi. Ea ne dezvăluie o adevărată comoară a comtiintei de clasă ce zace în interiorul acestei clase. Studiul acest^ po^Le şi trebuie să servească ca busolă de orientare acelor elemente care, în mod conştiient şi dezinteresat, caută să ajute poporul, ţărănimea.

În special, această lucrare e făcută pentru elementele ţara- neşti şi intelectuale ieşite de la ţară care mai păstrează legături sufleteşti cu satul şi au toată dorinţa de a cunoaşte mai bine clasa din care ei fac parte. Credem că lucrarea aceasta va fi de folos tineretului dornic de a pătrunde în cutele sufletului ţărănesc, dornic de a trăi şi a activa pentru această ţărănime şi a-i ridica conştiinţa la înălţimea timpurilor istorice pe care [le] străbate omenirea. Căci numai cunoscînd bine rolul istoric pe care l-a <leţinut ţărănimea în întreaga istorie, putem defini a.zi linia şi principiile care trebuiesc urmate în scopul de a o ajuta în mod efectiv.

*
**

În primăvara anului 1937 s-au împlinit cinci sute de ani de la prima răscoală generală ţărănească din Ardeal. Această răscoală a avut loc în anul 1437, cuprinzînd întreaga Transilvanie. Aniversarea ne dă prilejul de a tipări această lucrare, care va constitui o contribuţie la studiarea mişcărilorOI" ţărăne^ti din Ro- mînia. Noi am căutat, pe baza izvoarelor culese din diferiţi autori şi a documentelor, să redăm în mod sintetic istoricul miş- cării din 1437, desfăşurnrea ei tactico-strategică, corelaţia de forţe sociale în luptă şi sfîrşitul ei.

Tratarea ei am făcut-o în cadrul istoric al statului maghiar, în cadrul căruia Ardealul era încadrat. Măsurile economice si politice ale feudalismului maghiar erau acelea

* Vezi „Revista pentru istorii”. arheologi e ^i filologie”, sub direcţiunea lui Gr. G. Tocilescu.

carea din 1437. Tratarea izolată e imposibilă, căci un popo1· fără viață politică autonomă, cum era pe alunei țărănimea romînă Jin Ardeal, nu avea documente, cronici proprii (Bari^iu). In- treaga istorie deci a poporului romînesc din Transilvania era legată de istoria Ungariei, în cadrul căreia i;e petrecea viața iobă- gimii romîne.

Lucrarea aceasta nu are pretenția de a fi doctrinară. Con- dițiunile obiective și subiective au îngreunat și au stîmjenit destul de mult autorului de a folosi chiar 1mele izvoare existente. Credem totuși că scoatem la lumină și redăm mai obiectiv și mai amănun- țit acele vremuri decît au făcut pînă azi cercetătorii istorici ai evenimentelor de acum 500 de ani.

Cititorilor mei le adresez cuvintele cronicarului moldovenesc Neculce : „ . . . vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul meu, să priimiți, să nu gîndiți că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ^{ce}, precum s•au tîmpliat, ^{cu} adevăr s-au scris"*.

---

* Ion Neculce, „Predoslovie" la „O samă de •mvinle" [vezi Ion Neculce, Letopisetul Țării Moldovei și O samă de cuvinte (Ed. Iorgu Ionian). E.S.P.L.A., 1955, pag. 104 .N.R.].

I

ÎNRĂUTĂȚIREA STĂRII ȚĂRĂNIMII DIN ARDEAL SUB INFLUENȚA STĂPINIRII FEUDALE MAGHIARE

În mișcarea țărănească din Transilvania din anii 1437-1438, plîngerea principală care figura în cerințele țărănești era restabilirea drepturilor și libertăților de care se bucurau țăranii ardeleni de pe timpul domniei regelui Ștefan. Revendicarea aceasta forma axa fundamentală a răscoalei. În actul de împăcare făcut pe ziua de 6 iulie, cit și în icel reînnoit la 6 octombrie, încheiate în urma biruinței iobagilor răsculați asupra nobilimii maghiare la Alparet¹ și Apati², iobagii, prin delegații lor, stabilesc, în tratativele duse, că, privitor la plătirea dărilor, a dăruirilor și ducerea la îndeplinire a serviciilor, să se procedeze în viitor după diploma lui Ștefan cel Sfînt ori a urmașilor săi în care se cuprind libertățile lor.

Decăderea stării iobagilor din situația lor de oameni liberi la aceea de șerbi era cauza care a contribuit la o ridicare generală a iobagilor din Ardeal contra feudalismului maghiar. Ca să cunoaștem mai bine geneza mișcării țărănești din anul 1437 și obiectivul ei, cît și desfășurarea ei tactico-strategică, e necesar de a cerceta starea țăranimii din trecut și evoluția stării ei în decursul primelor veacuri de stăpînire maghiară asupra Transilvaniei.

Timpuriile domniei regelui Ștefan, supranumit de feudalii maghiari și biserica catolică „cel sfînt”, cădeau în anii 997-1038. În perioada aceea, poporul maghiar, după o sălășluire în stare nomadă de aproape o sută de ani în cîmpia Panonici, a pornit la așezare stabilă. În același timp, ungurii trec de la

contopirea triburilor nomade maghiare într-o unitate națională\ la crearea statului ungar de sub conducerea casei domnitoare din familia lui Arpad.

Procesul acesta de civilizare, combinat !fi cu creștinizarea poporului maghiar, se desfășura paralel cu infiltrația stăpînirii ungare în regiunile mărginașe cu Panonia. Pe timpul domniei regelui Ștefan, Ardealul a fost ocupat de către unguri.

În perioada ocupării Transilvaniei de către unguri, ei au găsit în cuprîn.r.ul lui locuind țărani romîni și, în parte, slavi (în special în nordul Ardealului). Țărănimea romînă, după retragerea năvălitorilor barbari din cuprinsul Daciei, a început să ii.asă din păduri, să scoboare din munți, și, dezvoltînd tot mai larg modul de producție agricol, a pornlt la înjghebarea primelor așezăminte de stat (cnezate și voievodate).

Trăind în comunități primitive, poporația Ardealului de pe timpurile acelea se bucura de o desăvîrșită libertate și relativă bunăstare. Obștea așezărilor omenești, formată, fie din poporația de naționalitate romînă, fie din poporație slavă, Împrăștiată în cuprinsul bogatei țări, cum era Transilvania, ducea o viață ce mai păstra încă multe trăsături ale comunismului primitiv. Numeroși cercetători istorici dovedesc existența și în trecutul poporului ro- mînesc a traiului în devă1 mășie.

„Proprietatea solului a fost la început colectivă ; nu exista proprietate individuală. Muncile se făceau în comun : ieșeau toți la arat, la semănat, la prășit, la secerat, și recolta se împărțea proporțional cu numărul sufletelor. Proprietatea individuală a existat în primele timpuri numai pentru mo-bile, pen1ru lucrurile caire erau Îll1 imediată legătură cu irndividul ; mai tîrziu, ea s-a extins și asupra locurilor de arătură și a finețelor, pădurile și pășunile continuînd să rămînă în devălmășie. Din felul acesta colectiv de stăpînire a pămîntului rezultau anumite consecințe. În primul rînd, responsabilitatea solidară a locuitorilor dintr-o comună. Din moment ce pămîntul e al tuturor, adică au cu toții parte în averea obștei, drept este ca atunci cînd se pune asupra acelei comune un bir sau cade o năpastă, iarăși cu toții să fie răspunzători"*. Poporația daco-romană a Ardealului se găsea în asemenea întocmire social-economică în timpul infiltrării

---

* Constantin C. Giurescu, Istoria Romînilor, voi. I, București, 1935, pag. 21.3.

(numiți cei dintâi, ca și 1 m anele rusești), erau populația prin- cipală ; cronicarul unguresc [îl] arată în Ardeal cu cetatea (castrum) pe Someș (pe la Gifău, la vest de Cluj) ; altul în țara Crișului (Crișana), între Someș și Mureș, cu «cetatea Bihor» și al treilea în Banat, între Mureș și Dunăre, „pînă la «Cetatea Or- șova»'.*.

V oievo-datele ac estea e11au .ai cătUJite din uniuni de •cnez·ate sau comunități agrare primitive, cu o structură de stat democratică. Adunarea generală a tuturor membrilor obștiei alegea pe cneaz, conducător în războaie și povățuitor în timp de pace, iar adunarea cn ejilor alegea 1pe voievO'd, eo!ldll uc ător al stătuțelor mici.

După ce au supus stăp.inirii lor voiev()datele și cne7! ateile ce se găseau în Transilvania, regii Ungariei au căutat să încadreze și această parte a pămîntului ocupat de ci aceluiasi așezămînt social și economic pe care ei îl introduceau în întreaga țară: feudalismul. Regele Ștefan, reformatorul și întemeietorul statului uni· tar maghiar, a copiat în întregime întocmirea so°ial-economică feudală din Apus și a transplatat-o în Ungaria⁵.

. ,Contactul tot mai des cu străinătatea și influența tot mai mare ce și-au cîștigat-o străinii așezați în țară la curtea regală și înrudiți cu fruntașii indigeni, au contribuit ca să se dezvolte și să se organizeze și aici, încetul cu încetul, o viață de stat tot cu mai multe trăsături feudale ... Țara întreagă se împărțea în latifundii, la care marii proprietari (oligarhii de mai tîrziu) adunau în U:l'lma donațiunilor regești***.

Țara întreagă a fost împărțită în distiicte, comitale regale, substituind cu această nouă organizare administrativă vechiul așezămînt pe triburi, clanuri și stabilind ca centru comitalului cetățile regale (castre). „În cetate 1își avea reședința ișpanul. locpitorul regesc, șeful «domniei» (...) . în jurul cetății se formau sale și în toate părțile proprietății erau resfirați muncitorii pămîl1t1 ului"***.

Țărănimea, așezată :i proape în totalitatea ei în apropierea castrelor, indiferent de naționalitate, era obligată să apere cetă- țile regale, iar în caz de razboi să meargă la

* D. Onciul, Romîinii și Ungurii în trecut. Bucure^ti. 1928. pag. j:l.

** I. R. 5 irianu, Iobăgia, voi. I, pînă la finea SCC'olnului XV, Arad, 1908. pag. 40-41.

*** Idem, op. cit. pag. 37.

În Ardeal, găsind așezămfotu11 cnezat.ului și voievodatului în ființă, regii Ungariei au căutat să nu modifice în primele timpuri de stăpînire această structură politico-organizatorică, ci numai s-o încadreze în întocmirea noilor forme de stat pe care au intro- dus-o ei în restul țării, adaptînd-o. De aceea, găsim că așezămîntul cnezat s-a menținut destuf de mult. În unele părți ale Ardealului găsim cneji pînă în veacul al XVI-iea, desigur schimbîndn-se enorm rostul lor.

„Profitînd de vechea organizație cnezială a satelor romîne, re- gii Ungariei, și in numele for voievozii sau vice-voievozii Ardealului, comiții comitatelor și castelanii castrelor regale, întrebuintară pe cneji pentru scopurile lor de colonizare, garantîndu-le și mă- rindu-le veniturile ce le aveau de la colonii condusi de ei. Renun- țînd la o parte din venituri în favorul lor, regii, Și, clupă ei, cei- lalți proprietari mari de pămînt, acordară cnejilor dreptul de chinezat (...) sau pe un termen nedeterminat sau pe viață, și cu rfacuJtatea de a-l tiiansmite moștenitorilor dii:iecți . . . Aceste acordări se făceau, sau prin confiiimarea chinezilor existenți în func- țiunile for s_au prin împuternicirea de -a ! Întemei-a saite noi (...) , pe pămînturi din nou curățite de păduri sau ipe ilooori :părăsite de lo- CUI: tOI'II' ...”*

Țărăuimea din Tiiansilvani.a, în rprimele -timpuri ale stărpînirii maghiare a fost o categorie de săteni slobozi, fără nici o obliga- țiune față de feudali⁶. Regele Ștefan a elaborat un șir de legi care priveau soarta țărănimii. Majoritatea covîrșitoare a țărănimii din Ardeal era declarată „iobagiones castri” și legată de cetățile regale pentru apărarea lor. Țărănimea era deci supusă direct re- gelui, iar nu nobilimii. „După tradițiunile păstrate de popor și după puținele știri rămase din primele două secole ale regatului ungar, rominii din Ârdeal și cei din părțile anexe erau iobagi regali, oameni liberi care stăpîneau pămîntul ca moșnenii, în deavalma, și făceau, sub căpeteniile lor, fie voievozi, fie chenezi, parte din oastea regală (subliniat de noi - M. D.) iar nu din a nohiilimiri, pe care o alcătuiwu nobilii cu slugile lor”* **.

Că aceasta era starea imensei majorități a țărănimii ne dm-e- desc și cercetările istoricului Nic. Densușianu, făcute

* I. Bogdan, Despre cnejii romîni, București, 1903, pag. 5.

** I. Slavici, Romîni din Ardeal, Bibliote<>a „Minerva”, Bu<-nrl'~li.]QJO. _pag. 29.

ses, pe>puli caslrenses, milites castri) și care în ^inutuirile romî· nești se aflau divizați în mai multe chineziade și voivodate. Țe- ranii castrelor în epoca vechilă erau oameni liberi, nesupuși ser- viciilor feudale ; pămînturile lor (fundi militares, praedia mili- taria) se moșteneau din generațiune în generațiune și în lipsă de succesori se puteau vinde și testa. Numai o singură obligațiune aveau posesorii acestor moșii, și anume să facă servicii de castre, adică să construiască fortificațiuni, să apere castrele și frontierele, și să ieae parte la expedițiuni în timp de rezel"*.

Condițiunile asemănătoare de trai ale țărănimii în trecut ne sint confil1male și de Cl'onicarii maghia.ri de lpe acele t•im.puri. Si- mion Keza7, cronicarul ungar care a itrăit rî.n veacul .al Xiii-lea, arată că „iobagii castrelor sînt nobilii săraci, care, venind la rege, acesta le-a dăruit pămînturi din pămînturile castrelor, ca feude ale castrelor, cu ccmdiția să apel'e castrul în timp de război"***.

Afară de o dare anuală plătită către curtea regală (quin- quagesima), introdusă tocmai spre sfîrșitul veacului al Xi- lea, ță- ranii romîni nu erau datori să dea nici o dare sau dijmă nobilimii. De asemenea, nici nu erau obligați să execute alte lucrări pe moșiile și domeniile feudalilor. „lobagionii nu erau ținuți a îndeiplinii :alte slujbe decit acele militare"****.

Muncile grele de cîmp, cît și altele de asemenea natură, în timpurile acelea erau îndeplinite de sclavi8, al căror număr pe atunci în Ungaria era considerabil. Chiar construirea, repararea și întreținerea castrelor și cetăților regale nu cădea în sarcina „io- bagiones castri", ci a sclavilor. Numai tîrziu, cu scurgerea vremii, iobagiones castri au fost obligați să execute și lucrări de reparare și întreținere a castrelor. Un document din anul 1247 ne arată că țărani, iobagiones castri, din jurul cetății Deva, au îndatoriri „la slujbele manuale trebuitoare pentru păstrarea lui (castelului Deva M. D.) precum ridicarea de întărituri, săparea de șan- turi. tăierea lemnului ..." ****.

* Nic. Densușianu, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria. 1784-1785, București, 1884, pag. 51-52.

** G. Popa-Lisseanu, Izvoarele istoriei romînilor, voi. IV, București, 1935, pag. 115.

*** A. D. Xenopol, Istoria romînilor din Dacia Traiană, voi. II, ediția a III-a. Ed. Cartea Romînească, București f. a., p. 178.

****/dPm. op. C'it. pag. 178.

nobaimea maghiară a reușit mai de timpuriu să înrăutățească starea țărănimii, subjugînd-o.

Dar în general starea poporației romîne în prima perioadă a slăpînirii maghiare asupra Ardealului era chiar mai bună decît a țărănimii de obîrșie ungară. Șirianu arată că „pe teritoriul ca- pitlului de la Oradea se aflau numeroși romîni. Aceștia însă se nucurau de un regim excepțional, mai favorabil decît cel aplicat iobagilor unguri ...”^{*}.

Mai tîrziu însă, sub influența desăvîșirii procesului de pro- ducție feudal și subjugării țărănimii, se produce o deosebire în starea locuitorilor de la sate di.o Ardeal. Pe lingă țărani liberi, nesupuși nobilimii, au apărut săteni supuși nobililor bisericii catolice, iar numărul lor creștea neconținut.

„Țăranii în părțile de peste munți alcătuiau, ca și acei din principate, două feluri de sate: de acele libere (răzeșii și moș- nenii de dincoace) și de acele supuse nobililor, mînăstirilor sau cnezilor innobilați. Cei liberi trăiau mai mult pe domeniile re- gești, mai ales pe lîngă castelele și cetățile numeroase ale țărilor de peste munți, care aveau, pe lîngă tăria lor firească, nevoie și de unele lucrări omeneshti pentru a se putea apăra de neconținutele năvăliri ce cădeau asupra lor. Erau însă și sate de țărani liberi pe lîngă proprietățile nobililor și ale mînăstirilor. Țăranii supuși ,pu11tau numele de vilicii, iar cei 'Slobozi - acel de ioba- giones, iobagiones castri sau castrorum”^{**}.

Diferențierea țărănimii din Ardeal s-a produs în decursul veacurilor XII-XIII. Regii din familia lui Arpad, paralel cu măsurile de organizare și întărire a noului stat creat, au făcut tot posibilul pentru a întemeia și o clasă 11 nobilimii, stăpînitoare, destul de puternică, pe care să se rezeme și care să-i ajute în a guverna țara. Inzestrată cu numeroase privilegii și proprietăți donate de regi, clasa nobilimii se dezvoltă și se mărește con- centrînd în miinile ei, nu numai puterea economică dar și politică a țării. întemeietorul statului maghiar, regele Ștefan, „s-a distins ca rege darnic, nu numai față de biserică, ci, după obiceiul din Apus, a dăruilL averi mari, atîl fruntașilor unguri cît și cavalerilor străini”^{***}.

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 269.

** A. D. Xenopol, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II, pal(.

*** I. R. Șirianu. op. cit., pag. 41.

domeniului. Nă-ăierea tălarilor în anii 12¹¹ -1 2² asupra Ungariei și Transilvaniei, cit și devastările produse de barbari, au silit populația țărănească să părăsească locurile unde era așezată. Această năpastă revărsată asupra poporului a servit nobilimii maghiare să procedeze mai cumplit și radical la modificarea regimului proprietății pământului. Când țăranii s-au întors înapoi la locurile lor părăsite, au găsit vatra lor strămoșească declarată proprietate boierească, a căreia ei erau bLigați în Viitor să-i fie supuși, plătind dijmă pentru folosirea pământului, și erau datori să execute diferite lucrări gospodărești pe domeniul nobilimii⁹.

Și astfel țăranimea, din liberă și proprietară asupra pământului pe care l(ă)cuia în cad:ml obștii de care aparținea și în hotarele căreia se folosea în mod nelimitat de pământ, pășuni, finețe, ape etc .. s-a văzut expropriată în decursul veacurilor, sub puterea feudală. Nobilimea maghiară, cu ajutorul forței armate și a decretelor regale, a deposedat țăranimea din Ardeal.

Feudalii au introdus noul drept al pământului. Ei au împăr-țit toate pământurile al(ă)hile în sesiuni, pe care le dădeau în folo-sință și l(ă)crare țăranilor, obligînd pentru aceasta pe țărani să le plătească arenda pământului concedat¹⁰. Arenda se plătea în natură. În produse ale pământului. În veacul al XIII-iea, îndatoririle ță-ranilor din Ardeal și relațiile lor cu proprietarii sînt rle natura următoare :

„Muncitorii liberi¹¹, cărora li se dă sesiune¹ erau arendașii marilor proprietari. Cînel nu se mai puteau înțelege cu proprietarul ori găseau proprietăți mai bune și condițiuni mai favorabile, plecau, avînd dreptul să ducă cu ei ori să vîsloreze într-un fel ori altul tot ce ei au ridicat pe teritoriul ce au muncit (casă, grajd, magazii, cele mai multe din lemn). Proprietarilor plăteau în natură și prestau anume muncă ; în bani gata, ori deloc ori foarte puțin plăteau, din cauza lipsei de bani din toată țara. Munca prestată se socotea cu zilele, după loc și împrejurări (arau, semănau și secerau anume porțiuni de pământ în aprOpierea curții marelui proprietar, cărau lemne. lucrau la vie). Dau apoi, după felul locului, vin - cultura viei era înfloritoare - ori bere, caș, pîine. ovăz, găini, cîte, porci grași, piei de animale etc. Făceau apoi cărușie

* / . R. 5i rianu, op. cit., pag. 4[^]-i I.

veacul al XIV-iea, țărănimea din Ardeal nu era obligată să plătească nici o clijmă nobilimii, proprietarului. Țăranul plătea numai o dare anuală către rege și executa anumite îndatoriri pe moșia nobilului. Regele Ludovic, supranumit și el de feudalii „cel mare” (căci a acordat nobilimii o mulțime de privilegii), a introdus dijma în folosul proprietarului¹³. Decretul regal, prin art. 6, stabilește astfel această nouă sarcină asupra țăranimii :

„De la toți iobagii noștri, semănători ori cultivatori de vie, fie ei locuitori liberi ori plătind arendă, excepție făcând orașele împrejmuite cu ziduri, percepem atât noi cât și regina a noua parte (nona pars) și dispunem ca și nobilii să facă același lucru ; după ce au strâns zeciuială, prelații și persoanele bisericești care au iobagi să strângă și a noua parte, ca astfel să aibă putința a ne servi mai cu credință și autoritatea noastră să crească”^{*}.

Afară de dijma introdusă, feudații cer de-acum încolo și câteva zile de muncă pe an, ce trebuiau să fie lucrate pe proprietățile lor. Numărul zilelor la început era mic și nu era simțitor, dar mai târziu, eu scurgerea timpului, numărul zilelor de lucru se mărește și devine insuportabil pentru marea masă a țăranimii. Țărănimea era obligată să lucreze stăpînilor de moșii diferite lucrări gospodărești ca: arătură, secerat, podvezi, repararea drumurilor, morilor, iazurilor, tăiatul și căratul lemnului în pădure ș. a. m. d. Corvezile acestea răpeau nenumărate zile de muncă iobagului. Țăranii care refuzau să lucreze de bunăvoie și se opuneau erau supuși la muncă în mod forțat cu ajutorul bandierelor feudale¹⁴. Fiecare nobil din Ardeal ținea la curtea sa detașamente militare înarmate, ce se numeau bandiere, cu ajutorul cărora țărănimea era supusă la ascultare^{**}.

Ca răspuns la această întărire a eji. ploatării, țărănimea a început să părăsească moșiile și să fugă, strămutîndu-se la alți stăpîni unde condițiunile de muncă erau mai suportabile. În primele timpuri ale instaurării i. egimului economic feudal, țărănimea era în permanentă migrațiune. Mutarea la un alt proprietar, fuga de pe o moșie, era o armă internă în mâinile țăranului iobag. În perioada aceea, omul

* 1. R. Șirila¹¹u, op. <Îl.. pag. 260.

** Dincoace de munti, în Muntenia și Moldova. boierimea de asemenea !nea pe la curțile ei pe arnăuții, care, conduși <le administrației moșiei, supun!au la clal'a ^i diferite munc! țărani.

Fată de această situație. nobilimea maghiară a obținut curînd decretul regal prin care se puneau piedici strămutării țărănimii de pe o moșie pe alta. Prin decret regal se stabilea că fiecare țăran nemulțumit de proprietarul său, clacă dorea să se mute la un altul unde a aflat că condițiunile de trai erau mai bune, era obligat să plătească răscumpărarea dreptului de ..trămularc, ce se numea teragiu¹⁵•

„Iobagii pierdură prin acest sistem de plată de teragiu și alipirea lor de moșia pe care se aflau, și libertatea, după ce pierduseră pămînturile, ceea ce îi coborîse din rîndul de adevărați iobagi, adică ele oameni liberi la acel de villici, adică de șerbi, mai păstrînd ei, ca prin ironie, în condiția lor înjosită, tot vechiul și onorabilul lor nume de iobagi”*.

introducerea Leragiu-lui era un pas botărîtor spre rapirea libertăților de care se bucura Jărănimea din Ardeal în trecut și [spre] interzicerea cu desăvîrșire a mutării iobagilor, legîndu-i de glie. În veacul al XIV-lea, acest proces a fost desăvîrșit¹⁶• Răscumpărarea dreptului de strămutare constituia deja o armă puternică în mîinile feudalilor, de a înfrîna mutarea iobagului și a întări exploatarea lui. Nu înîmplător vedem că, pe lingă alte revendicări importante, enumerate în actul de împăcare din 6 iulie 1437, dreptul de liberă mutare a iobagilor ocupă locul de frunte în programul cerințelor țăranilor răsculați. Țărănimea iobagă dorea deplina libertate de care „e hnf’ura în lreeut, încă de pe timpul regelui Ștefan.

*
* *

Înrăutățirea staru țărănimii din Transilvania. decăderea ei, se produce în veacurile XII-XIV și sub acțiunea directă a capitalului comercial, care pe acele timpuri a pășit și în Ardeal la dezvoltare și inflo1-ire. Regii Unga1-iei au căutat să împrumute din țările apusene, nu numai așezămintele feudale, dar și unele elemente ale vieții economice, care au contribuit în mod mai grăbit la civ.i1izarea poporului maghiar. În afară de coloniști agricultori, care deprindeau pe maghiari cu noul proces de producție - agricultura¹⁷ -- au fost aduși și colonizați, în veacul al xn. lea, negustori și meseriași sași. Noii coloniști, înzestrați cu numeroase privilegii si terenuri (fundus regium) . au ridicat tîrcuri

---

* A. D. Xenopol. Istoria romînilor <lin Daeia Traiană, voi. II. pațr. 181.

pășea nu numai cadrul A11dealului. clar ȘI al s^atului nnga
rrn. Mai ales Bra^mvul.

„Datorită comerțului său înfloritor, BrașO\ul, «locul cel mare de schimb între Apus și H.ăsărit». ajunge în secolul al XIV-lea cel mai de seamă centru comercial din Ungaria și țările dunărene și unul din importantele centre comerciale din Europa răsări· teană de atunci”*.

Istoria politică și dezvoltarea economică a Țării Românești în trecut a fost strâns legată de cetatea regală Brașovul. „Ajunsă. prin negoțul și industria sa, la o mare înflorire în secolele XI\” și XV, puternică prin întăritm1ile și bogăția sa, cetatea Brașon1· lui a jucat în vremea aceea un rol hotărîtor în evenimentele politice din Țara Rumînească. Prietenia ei era eăutată, uăjmășia ei era temută de toți domnii noștri : nu „aproape nici unul care să nu fi cerut sprijinul «marei cetăți » săsești la cucerirea ȘI păstrarea tronului său sau la răi;:turnarea rivalilor ; aproape toți invocau mijloooirea ei între dî nșii și regele Ungar.iei sau volevoz11 Ardealului”**.

Dezvoltarea orașelor și a negoțului in Ardeal a a\ut o enormă influență asupra în tregii structuri social-ec()nomice. Carplita11ul comercial a grăbit extinderea și dezvoltarea sistemului de producție feudal. Dar mai ales creșterea capitalului comercial a avut „enormă înrîurire asupra stării și condițiunilor de trai, în special ale țără- nimii. Întinderea negoțului și pătrunderea lui din ce în ce mai adînc la sate a avut ca rezultat o profundă transformare a reia· țiilor, pîna atunci mai mult patriarhale, între țărani me și1 C'la'i'ele stăpînitoare. Paralel cu negoțul au apărut banii.

Mărrirea tîrgului și a industriei orășenești înrîuri și a^uprn agriculturii. In oraș începe să fie tot mai mare cererea de mijloace de hrană și materiale de lucru : lemn, lînă, in, materii colorante ș. a. m. <l., astfel că și agricultura se prefăcu. din ce în ce mai mult, să producă mărfuri pentru vînzare.

„Ț ă11ainul începu să cBJpete hani. Astla-i fu nenorocirea. Această împreju rare 'aprinse lăcomia asllp ritorilo.r săi. a feudalilor și a suveranilor. Cit timp prisosul lui se alcătuia

---

* N. G. V. Gologan, Cercetări privitoare la trecutul comerțului romîne;,r din Brașov, București, 1928, pag. 36.

** I. Bogdan, Documente și registre privitoare la relațiile Țării Ru- mînești cu Brașovul și Un!laria în secolul XV și XVI, București. 1902. pair. 4 (prefață).

mai bine. Cu cit târgul se mărea pentru țăran, cu atît acesta căpăta mai mulți hani în schimbul mărfurilor lui și cu atît mai mult feudații și suveranii îl storceau și dăjdiile și birurile creșteau. Dar în curînd stăpînii nu se mai mulțumiră numai cu prisosul care întrecea cheltuielile lui de trîni, ci îl despuiară, din ce în ce tîna, i mult, chiar de ceea ce îi era neapărat trebuitor. Nu-i deci de mirat că deznădejdea cuprinse pe țăranii ; mulți, mai ales după ce încercările de -împotrivire prin răscoale fură înăbușite, își părăsiră casa ; și avutul și-și căutară adăpost în oraș".*

Suh influența pătrunderii negoțului la sale, feudații, "tăpînii moșiilor, au pornit să introducă și să mărească claca și dijma în natură.

Obligațiunile țăranilor erau sporite mereu. Exploatarea lor de către boierimea maghiară nu mai cunoștea limita. „Dacă în gospodăria naturală exploatarea cunoaște o limită firească în puterea de consumare a stăpînului, în gospodăria bănească lucrul se schimbă: de aci încolo, dările în bani nu mai au limită, aviditatea nobilului va aduce pe țăran la sapă de lemn ... smulgînd familia săteanului de pe glia strămoșească, lăsînd pe șerb să piară de foame pe drumuri, ou hătrini, femei și 001pii"**.

În curînd, feudații începură să .pretindă de la iobagii lor achitarea în bani a servituțiilor feudale. În Ardeal, deja „pe la jumătatea veacului XIII se introduce censul¹⁹, plata >În bani gala, ră.scumpăr.are:a servicii-lor o-ri <lăr:i:lor :presa le în natură"***.

*

* *

Traiul țăranimii din Ardeal de sub stăpînirea feudală maghiară a fost influențat nu numai de dezvoltarea capitalului comercial, dar și a bisericii catolice. Puternică și atotstăpînitoare în Ungaria, biserica catolică era unul din factorii importanți în înrăutățirea stării țăranimii și a decăderii ei. Ea ocupa rolul de frunte în sistemul economic al evului mediu.

Prin locul ce ocupa biserica catolică în piramida socială a

* K. Kautski, Bazele social-democrației. București, 1911, pag. 11-12.

** Șerban Voinea, Marxism oligarhic, contribuție la problema dezvoltării capitaliste a Romîniei, Ed. I. Brănișteanu, București, 1926,

*** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 182.

*0 Magazin istoric pentru Dal'ia. omul III. Bu<'urP^ti. 18-16.

Constituind unul din elementele de frunte în stăruirea țără- nimii iobage, biserica catolică a fost aceea care a contribuit la înrăutățirea stării sociale a țărănimii, dind loc la numeroase ne- mul^umiri și conflicte sociale în rîndurile poporului de jos din Ardeal. Contra exploatării de către biserica catolică s-au ridicat nu numai țărani romîni, unguri, dar și coloniștii sași, haza socială însăși a catolicismului în Ardeal. Însăși mișcarea țărănească din anu H37-1438 era produsul stăruirilor nemiloase ale zeciuială a^e episc0ipului catolic din Ardeal.

Regii Ungariei au fost aceia care, paralel cu creștinizarea popo- rului maghiar, au pornit la întă1-irea și exti nderea catolicismului. În scopul de a crea o hază socială și economică necesară prospe- rării catolicismului, numeroase domenii și proprietăți. cu sclavi și țărani, erau dăruite de regi instituțiilor catolice (bisericii, mănăstirilor, episcopiilor etc.) și în cmiind biserica catolică „devenit cel mai mare feudal din Ungaria și Transilvania. Însăși proprietatea mare era la început a bisericii catolice. „S-a format în Ungaria marea proprietate, întîi, la început, biserică, iar mai în urmă a particularilor . . .”.

Cu timpul, averile și domeniile aparținînd bisericii catolice au ajuns să fie numeroase. De pildă, dacă la început abația de Ja Pannonhalma avea numai 10 sate, mai tîrziu, după două gene- rațiuni, adică peste 60-i0 de ani, numărul satelor aparținînd areleiași aha ^ii s-a urcat la 30. Mănăstirea de la Domoș, în anul 1138 a\~ea uu mai puțin de 57 de moșii, iar abația din Bee nea în anul 1073 în stăpînirea ei 20 de moșii.

Aceast:i creștere a averilor bisericii catolice se datora nu numai faptului că regii Ungariei acordau donațiuni, ci și. acelui fapt că întreaga clasă conducătoare maghiară dăruia moșii instituțiu- nilor catolice. „Mai-marii de la curte și ai țării, îndemnați de rege. au căutat și ei să se distingă prin protecția ce acordau și jertfele mari ce aduceau pentru întărirea institu^iunilor biseri- cești. Țineau la curte misionari, ajutau mînăstiri și biserici. Ceea ce însemna nu numai propağandă religioasă. ci mai presus de toate progres

75 * I. R. Șirianu. op. cit.. pag.

25 26 ** I. R. Șirian11, op. C"lt., pa^.

Dar, mai departe, același autor ,a'1"ată că „... mănăstirile din Ungaria erau pe atunci centl'e de cultură, industrie și comerț. precum și agricultura ungurii au învățat-o ele la călugării și colo- niștii străini ad^i pe moșiile mănăstirești”^{*}.

Nobilul maghiar care întărea stoarcerea ^i deposezarea țării iobag a înțeles însemnătatea credinței catolice și rolul important al religiei în potolirea și moralizarea supușilor săi. De aceea vedem largă bunăvoință acordată catolicismului de către clasa feudală. Bunărința creștea paralel cu întărirea e"ploatării i;;i subjugării țărănimii.

Dar, în afară de dăruirile benevole ale regilor și nobilimii maghiare către biserica catolică, încă de pe timpul domniei rege- lui Ștefan în adunarea națională²⁰ a fost votată legea care prevedea înzestrarea tuturor satelor și așezărilor omenști cu lăcașuri religioase. Țăranii erau obligați să se unească în comunități religioase și în comun să construiască -biserici, pe care să le înzestreze cu proprietăți. „Zece sate împreună să zidească o biserică, cărei ^ă i se dea avere (2 sesiuni, 2 slugi, cal și iapă, 6 boi. 2 \aci și 30 alte anii.male de casă, mai mici) . . . ”^{**}.

Tot pe timpul domniei lui Ștefan a fost introdusă zeciuiala (dijma) către biserica catolică. Dijma se percepea din toate produsele păm^ntului, apelor, și de la vite. La plata ei erau supuse toate daseile sociale din Ungaria și Tl'ansilvania²¹ • Este drept că la început erau datori să dea zeciuială bisericii catolice numai credincioșii acestei biserici, însă mai târziu episcopii catolici din Ardeal, contrar dispozițiilor consiliului bisericesc din anul 1216. prin diferite manopere au reușit să supună și pe țăranii români de credință ortodoxă orientală la plata .zeciuiei. Această măsură a fost una din cauzele care au contribuit la o ridicare în masă a țăranilor unguri și români În anul 143î și la sudarea solidarității lor de clasă.

În afară de dijmă, s-a acordat bisericii catolice dreptul de a încasa numeroase amenzi și dări, taxe, care de așemenea se urcau la o sumă comiiderabilă.

Concentrînd în stăpînirea sa numeroase domenii i;;i proprie- tăți cu sclavi și țărani, biserica catolică în exploatarea maselor nu se deosebea cu nimic de restul

⁷⁰ *I. R. Șirianu, op. cil . pag. 77-

^{**} Idem. op. cit.. rpaii. ,i8.

servicii, ba unii dintre ei țineau să facă sclavilor o viață mai ușoară**.

Țăranii care locuiau pe moșiile bisericești și mănăstirești erau supuși, în afară de zeciuială, la numeroase îndatoriri iobagiale, care îngreunau destul de simțitor starea lor. Așa, de pildă, pe timpul domniei regelui Bela al IV-lea (mijlocul secolului al XIII-lea), comuna Alşok, ce era proprietatea renumitei abații de la Pannonhalma și care număra numai 613 de gospodării țărănești (57 vieri, 5 maiestri, 2 fauri și 4 clopotari), aproximativ avînd 450 de suflete, era obligată să execute asemenea lucrări : ... să care toată iarna lemne pentru abate : cei cu care, 36 care pe an. unii chiar 150 de care (pe an - M. D.). Sarcină comună era apoi ospătarea o dată pe an a abatelui și suitei sale, un vițel (?) de 2¹/₂ ani, găini, găște, vișni, bere, pîine, iar cailor fin și ovăz. Dacă abatele nu venea să viziteze satul, plocoanele i se trimiteau acasă. De la fiecare casa se cereau apoi 3 zile de muncă : 1 zi de seceră, 1 zi de strîns fin și 1 zi de cărat. Grînele trebuiau să le care la moară, de acolo făina acasă la abate, iar dacă abatele ori călugării călătoreau, trebuiau să ducă pîine cu carul. Erau apoi obligați să care vinul din viștele de la Somogy și Zala. Toate acestea peste dijma și ro bota îndatinată***.

Din enumerarea numeroaselor și variatelor sarcini reiese că din timpul veacului al XIII-lea tîrîul țăranilor suferea de feudalism și mai ales al celor supuși bisericii catolice, era insuportabil ; țăranii nămea răbdă în tăcere toate suferințele. Din cînd în cînd izbucneau conflicte din pricina stăpînitorilor și muncitorilor grele, dar ele se terminau în paguba țăranului, cu o asuprire și mai mare. Dețînînd puterea în mînă, biserica catolică nu avea nici o teamă. De pildă, „iobagii de la Pannonhalma s-au plîns că stăpînul lor, abatele, nu respectă învoielile agricole. Judecata a făcut-o însuși palatinul, dar sfîrșitul a fost că acuzatorii (adică țăranii - M.D.) au fost osîndiți la cîte o lună temniță și să fie rași pe cap și arătați astfel în tîrguri, cîmpuri pilă în grozitoare tuturor celor care îndrăznesc să se răscoală contra domnitorilor lor”***.

Hoțul de păgubaș a fost găsit vînător ! Ion Păun de la Vintea, 1900 :

* I. R. Șitianu, op. cit., pag.

** Idem, op. cit., pag. 164.

*** Idem, op. cit., pag. 161.

Cercetarea aceasta fugitivă a istoriei țăranimii din Ardeal în prima perioadă a stăpînirii maghiare ne dovedește că starea țără- nimii s-a înrăutățit destul de mult sub influența factorilor social- economici ai feudalismului, combinați cu pătrunderea capitalului comercial la sate și stoarcerea nemiloasă a poporului de jos de către biserica catolică.

Din țărani liberi, iohagiones castri, țărnimea din Ardeal, paralel cu desăvirșirea sistemului de producție feudal, s-a transformat în simpli iohap:i. Proce^ul acesta a luat forme mai accentuate în Yeacul al XIV-lea.

II

IOBAGIZAREA ÎNTREGH ȚĂRĂNIMI DIN ARDEAL ÎN DECURSUL VEACULUI AL XIV-LEA

La sfîrșitul veacului al XIII-iea, se stinge în Ungaria dinastia (lomonitoare arpadiană și se începe o luptă între diferite clanuri feudale pentru ocuparea tronului. Perioada aceasta, supranumită în istoria poporului maghiar „interregnum”, cit și cea după ea, în secolul următor (XIV), au adus o înrăutățire și mai evidențiată în starea iobagilor.

Dacă în secolele XII--XIII în mijlocul poporului de rînd din Transilvania se creează diferite straturi sociale ca: iobagi, „-ilj” ici. libertini (sclavi eliberați), civis, a căror stare se diferențiază nu numai după rolul ce ocupa fiecare în sistemul economic feudal, nu numai după felul proprietății pe care ei erau așezați, dar și după regiuni precum și după dezvoltarea și extinderea exploatarea feudală, desăvîrșirea sistemului de producție ^terge din ce în ce mai mult deosebiri existente. Se produce unificarea sistemului economic feudal. loLagiones castri, categoria cea mai numeroasă de țărani din perioada constituirii statului maghiar, care se bucura de o libertate desăvîrșită în decursul secolelor XII-XIII, sînt coborîți la situația de simpli clăcași și șerbi, iar starea lor devine așa de mizerabilă încît ei caută prin toate căile să scape de iobaginat.

În primele timpuri ale stăpînirii maghiare asupra Ardealului, iobag[iones] castri era o categorie de populație

•documentele timpului, numele de iobag²² însemna .. o origine în: l tă și o demnitate primită de la rege"*.

Că iohagii castrenses era o demniitate înaltă și •privilegiată ne dovedește și Bula de Aur, constituțiunea feudală a Ungariei din anul 1222, în care „cclm că numele de iobag e pus în focul de cinste. În Bula de Aur³ citim că „atîlt episcopii cit și alți iobagi și nobili ai țării" au dreptul să se împotrivească și să contrazică regalitatea (art. XXXI . N. R.)**.

Cu scurgerea timpului. regii Ungariei dăruiesc tot mai multe domenii și moșii nobilimii și celor înnobilați de ei. Dăruirea se făcea în mare parte din prop1-ietățile regale. Prin asemenea acte de donațiuni, iobagii așezați pe domeniile dăruite erau transformați din supuși ai regelui în iobagi supuși ai nobilimii. Această trecere de la un proprietar la altul a produs o rndicală transformare în starea și condițiunile de trai ale țărănimii din Ardeal.

Dacă la început situația muncitorilor de pe proprietățile regale era neasemănat mai bună decît a celor de pe moșiile particulare. trecînd în stăpînire a nobilimii starea țărănimii s-a în:::ăutățit. Nobilul, fie particular, fie reprezentantul bisericii catolice, a arun- .cat pe spinarea iobagului numeroase sarcini senioriale împovărătoare și a dezvoitat tendința de a reduce starea lor de iobagi. oameni liberi, la aceea de villici.

„Proprietarii cei mari căutau să reducă pe iobagii de pe mo- șiile lor la starea de villici, adică de țărani supuși, întrebuintînd adeseori mijloace piezișe pentru a-^i ajunge scopul ...* **

Dar și situația iobagilor rămași pe proprietățile regale cu timpul s-a înrăutățit destul de mult. Numărul lor s-a redus mereu. In același timp, îndatoririle militare deveneau tot mai grele și apăsătoare. Cu timpul. ei erau supuși și obligați să repare și să întrețină castele.

Din cauza deselor năvăliri ale barbarilor. mai ales ale tătarilor, regele Bela al IV-iea a procedat la construirea și ridicarea de orașe, supunînd pe iobagi la munci. Muncile acestea, erau obligați să le execute numai iobagiones eastri, căci .. nobilii și preoții au fost . . . scutiți de orice robotă. obicinuită mai ales pe neme de război, cînd trebuia să se facă drumuri, șanțuri, ziduri etc. La lu<"Tll publi<" nu erau deci îndatornți rfp<"Îf sluț!itorii regelui"****.

Angaralele la construirea și înălțarea ca. ^ trelor apăsau nu mai pe iobagi. Cine călătorește p1lin Ardeal și Ungaria, dar mai ales prin țările din Țȃpus, unde feudalismul a fost reprezentat prin clasicismul său, zărește încă și astăzi, după atâtea secole, pe vârful munților și piscurilor, zidurile groase ale castelurilor dări-m.ate. În momentul ele față, ele reprezintă monumentele e:pocii celei mai grele pentru țărănimia iohagă și reamintesc urmașilor trecutul plin de suferință al țărănimii. lu aceste monumente istorice e sintetizată întreaga durere a șerbilor, toate suferințele seculare pe care strămoșii țăranilor de astăzi le-au îndurat în trecut.

Prin veacurile XIII-XIV, situația iobagilor castri a devenit în mare parte mai rea decât chiar a țăranilor așezați la particulari. și atunci iobagii regali au început să părăsească domeniile castrilor, strămutându-se la feudali. Nobilii au folosit această tendință de a aduna mai mulți iobagi pe proprietățile lor, ușurându-le lor la început starea, ca mai târziu să poată să pornească la retragerea completă a drepturilor și libertăților de cne se bucurau țăranii.

„fobagionii ei !Înșiși, adică p1artea cea mai dt, samă a ! ăran.ilnr romîni, căzură întîiu din starea lor cea bună economică în sărăcie. din pricina grelelor îndatoriri cărora erau supuși. Ei fugeau de pe teritoriile castrilor pe moșiile nobililor, unde îi aștepta însă . soartă și mai rea. Prin deosebite manopere, nobilii despuiară de pămîntul lor pe acei dintre iobagi ce mai păstrasera ; apoi, prin buna plecare a regilor către dînșii, nobilii înlănțuiră tot mai mult viața iobagului, prin clari, jurisdicție și mai târziu prin munci făcute pe moșia stăpînului, incit astfel se reduse și această clasă de țărani liberi - vechi militali - la rîndul de villici, adică de ^ erbi."*

Sarcinile și obligațiunile țăranilor iobagi erau numeroase și diferite. Redau aci urbarium dat de regele Ludovic iobagilor săi de pe domeniul regal Nemettijvar în anul 1355, din care reies îndatoririle sătenilor. O dată pe an trebuie sii dea 10 dinari după fiecare poartă (sub „poartă" în Ardeal se înțelegea pe vremurile de atunci curțile și grădinile care puteau fi ale mai multor familii la un loc; are asemănare cu „lude" din Muntenia din secolele XVII-XVIII, iar în Moldova cu „cislă"). De Pa!;1te, iobagul trebuia să facă dar stăpînului 2 dinari și 12 ouă, la Rusalii 2 dinari și 2 cașcavaluri în preț de 4 dinari, totuși pentru via 4 dinari. 2 vedre vin și o măsură

cite o zi la plug și vara 2 zile Ja secerat. Pe lingă acestea. ioLagii erau obligați să dea plocoane administratorului de moșie, pnma- rului și altor funcționari.*

Iobagii așezați pe moșiile palatinului Kont Miklos și fratelui său Lokos erau datori a da „după fiecare poartă 5 dinari pe an, cîte 1 acău²⁴ de grîu, orz ^i ovăz, la S[fîn]ta Mărie ; tot atunci, 1 pui de găină și 2 pîini, iar chelarului 1 dinar ; la Crăciun, 1 pui, 2 pîini, 1 acău tle ovăz, va căra apoi în cetate (Lendva) I car de lemne și I car de fin, iar chf'larului va da 1 dinar. Ca zeciuală ile poI"ci după 10 porți se m da la Sf. Martin 3 dinari iar pentru IUCrarea vii-lor domnești 5 dinari 'de fiecare poartă ; zeciuală vinului sînt dato,ri s-o ducă la cetate"***.

Îndatoririle ajunseseră să fie apăsătoare atît pe domeniile regale cît și pe cele particulare. În ce privește ță-ranii așezați pe pro- prietățile bisericii catolice, starea lor era chiar mai rea, căci prelații și abații catolici toate obfigațiunile senioriale de timpuriu au pretins să fie achitate nu în natură, ci în bani. Biserica catolică a fost în fruntea aceloră care au introdus răscumpărarea în bani a censului. Suma cerută la început nu era mare. Așa, de pildă, iobagii din satele Keresztur, Szentlaszlo,²⁵ aparținînd capi- tlului de p,annonhafana, erau datori să plătească taxa dO'lllriiei (lir- ber)²⁶ 40 dinari la Sf. Gheorghe și 40 dinari la Sf. Mihai. „Chiar după valoarea haniilor d'atunci, sumele acestea nu par mari. Trebuie să luăm însă în vedere greutatea mare pentru țărani de a strînge chiar numai atîția hani; tîrguri nu prea aveau, căi de comunicație de asemeni nu, apoi grîne nici nu cultivau pentru vînzare ; în străinătate, Ungaria vindea numai vin. Țăranii doar atunci aveau hani cînd vindeau vite cornute, cai și alte animale de casă, care, adevărat, e11au destule, ,dar nu aveau preț"****.

Feudalii de pe timpurile acelea nu se ocupau încă intens cu lucrarea proprie a pămîntului. Toate prndusele necesare întreți- nerii lor și curții lor le căpătau de la supușii care erau obligați să le aducă. De aceea, vedem că țăranii iobagi așezați pe proprie- tățile nobilimii sînt datori să aducă la curte toate produsele necesare consumului. De aici și diversitatea obligațiunilor, care la în- ceput erau în limita

* I. R. Sirianu, op. eit., pag.

~ ~ * Idem, op. cit., pag. 265-266.

*** Idem, op. cit., pa^x. 267 -268.

p. ilclă, în anul 1333 în comitalul Ti, mişului .se „număra atunci 30 cetăţi, 22 oraşe şi 990 de sate ...” , * iar în comita. tul Cal'a. şuil. ui de asemenea erau ... 13 cetăţi, 10 Ol'aţ'e şi 200 sa. te”. ** Nego- ţul ia un avînt mai marc şi atrage în sfera sa de influenţă şi produsele pămîntuluL căci în oraşe se stabileşte şi o parte de locuitori (negustori, meseriaşi, funcţionari, militari etc.) ce nu se mai ocupă cu lucrarea pămîntului şi îşi procură toate cele necesare întreţî- nerii de pe p'ieţele şi târgurile din oraşe. Aceasta a avut ca urmare cerinţe crescînde de vite şi cereale. Feudalii au început să cultive pe domeniile lor mai multe grîne, să crească porci şi vite, mărind zilele de munca ale săteanului. Iar pe de altă parte au început să pretindă plocoane mai mari şi mai dese. cn scopul de a avea prisos. spre a fi vîndut în târgurile de la oraşe.

Creşterea oraşelor şi a negoţului a schimbat fundamental soarta iobăgimii din Ardeal. Dările în natură şi cele în bani cresc şi, Îm- povărînd gospodăria săteanului, grăbesc decăderea lui. În răutăţi- rea de fapt a stării săteanului, transformarea lui în şerb era precedată şi de cea de drept. Veacul al XIV-iea a adus un şir de legi şi decrete regale rare au iobagizat întreaga ţărănime din Transilvania.

*

* *

Pîna în veacul al XIV-iea, in cuprinsul statului maghiar existau diferite categorii sociale inferioare, ca de pildă : iohagiones castri, villici, libertini, robi; sub regele Carol Robert de Anjou (începutul secolului al XIV-iea) se produce o reformă financiară, care nivelează toate aceste categorii sociale în stare de drept într-una ,;ingură : „regnicolae” (plătitor de dare, locuitor de ţară).

Această reformă financiară, după însăşi afirmaţiunile istoricilor maghiari. a constituit o transformare a şerbiei, care exista şi pîna atunci de fapt, într-un act juridic. Regele Carol aduce în anul 1342 legea de dare, care aruncă ,toate sarcinile fiscale numai pe spinarea popoirului muncito'r de l'a sate, confil'mînd încă o dată scu- tirea de sarcini fiscale a nobilimii si a cle1rului De atunci fîoare noartă de tărani

* Silviu Dragomir, Vechimea elementului românesc ^i colonizările slreinc- in Bănat ; Anuarul Institutului de istorie- națională :ii { :nivNsitații din Cluj, voi. III, 1921- 2. ^. Cluj 1926. pal!. 279.

** Ibidem.

era unnarea pătrunderii circulației bănești la țară. Gospodăria hănească, dizolvînd formele primitive, desăvîrșește sistemul de producție și, ca urmare, înrăutățește starea țărănimii.

Țărănimea, supusă în părți egale aceluiași impozit, se nivela, ștergînd deosebiriile între diferitele categorii ale ei. În același timp, s-a adîncit în proporție mai mare diferența între clasa nobilimii și iobăgimii. De atunci, clasa stăpînitore era mai distinct opusă clasei țărănești, căci prin această reformă, pătrunsă de spiri- lul profund leudal, se reflectă mai vizibil deosebiriile de clasă. Istoricul iobăgiei maghiare, Acsady, spune :

„«După cum pînă acum privilegiile făcuseră ca cei ce se îm- părțăseau de ele să se formeze într-o castă, în pătură domnitoare. tot așa acum sarcina comună contopi în, tr-o pătură elementele muncitoare. Prin asta s-a făcut definitivă despărțirea nației ungare, despărțire consfințită și de drept ... lobă.^ ia s-a înființat deci și ca instituțiune de drept (subliniat de iautor . M. D.) și cei ce-i aparțineau erau despărțiți de păturile domnitoare prin zidul de piatră, tare ca slînca și nebiruit, al datoriei de plătire (dare). De aici încolo au trăit două feluri de popoare ungare în țară, despăr- țite tot mai tare d'olaltă prin interese, simțiri. necesități și ten- dințe. Unul a stapînit. celălalt a lucrat : unul a porunci t. celălalt s-a supusn" .*

* *

În veacul al XI V-lea, în starea iobagilor din Ardeal mai mter· vine un factor care întărește exploatarea lor. Feudalii, proprietari de moșii, manifestau din ce în ce mai pronuntat tendința de a răpi libertatea țăranilor așezați pe moșiile lor, oprind mutările. În timpurile acelea, strămută.rile țăranilor de la o moșie pe alta erau foarte dese. Țărănimea se muta căutînd condițiunile de muncă mai favorabile, al^gînd stăpîni mai puțin hrăpărețⁱ. Gospodăriile țără- nești erau în așa fel înjghehate incit nu constituiau nici „piedică în calea mutării.

Dacă un nobil pe teritoriul căruia era așezat săteanul îi făcea mizerie, pretindea mai mare cens sau îngreuna condițiunile de muncă prin numeroase zile de muncă și corvoadă peste cele obicinuite" atunci țăranul aduna

---

* Vni I. R. Șirianu. op. rit .pa^ . 240-241.

Dreptul acesta de liberă mutare a iobagului constituia în acea perioadă o armă de luptă <lestul de puternică a țăranului în a frâna pofta hrăpăreață a nobilimii. Țărănimea, prin strămutare de pe domeniile feudalilor cei mai răi, le aducea o pagubă, căci aceștia pierdeau veniturile domeniului

În curînd, în rîndurile proprietarilor de moșii, clerici sau particulari, se observă o tendință pronunțată de a împiedica mutările iobagilor. Nobilii, episcopii, încep a se înțelege între ei pentru a zădărnici și opri mutările iobagilor. Au început să se ia măsuri de readucere înapoi cu forța a iobagilor fugiți, interzicînd primirea celor fugiți și adăpostirea lor de către proprietari. Tendința aceasta de a răpi libertatea iobagilor era deja pronunțată în Ardeal spre sfîrșitul veacului al XIII-lea. Extinderea și legiferarea ei însă a fost oprită prin o avalanșă de nemulțumiri ale iobagilor și chiar răscoale care au frămîntat pe atunci Ungaria și în special Ardealul.

Nemulțumirea aceasta a iobagilor a silit pe regele Ungariei și nobilimea speriată să voteze în adunarea națională (dietă) din anul 1298 o lege care, prin articolul 10, acordă dreptul de liberă strămutare a țăranilor. Legea precizează că „oricare agricultor ori iobag al nobilului, dacă vrea, obținînd permisia, plătiind darea cuvenită obicinuită pentru pămînt, poate pleca de pe moșia domnului său pe moșia altui domn sau oriunde îi place, Că toate mișcătoarele sale”.*

Desigur că și în această lege din anul 1298 se observă deja piedici puse în calea mutării, îngrădirea dreptului de libertate a iobagului, de pildă prin cerința ca țăranul să obțină permisia domnului după ce va achita darea „cuvinită și obicinuită pentru pămînt”, piedică ce mai tîrziu fu transformată în teragiu. Dar, cu toate acestea, ea recunoaște libertatea țăranului, dreptul de mutare cu toate mișcătoarele sale, după ce va achita darea. În curînd însă, condițiunile se vor înrăutăți, iar nobilimea va răpi și această armă a iobagului.

În mijlocul secolului al XIV-lea, regele Carol, cel mai mare proteguitor al nobilimii, îngreunează și mai mult condițiile de liberă mutare. Pe ziua de 21 ianuarie 1324, regele Carol dă o diplomă ...conform căreia în viitor

* Y rzi / R. Șirianu. op. ei!.. pa11. 180.

readus, măsură din care s-au născut n11zeru cumplite pentru iohagi"*.

Măsura aceasta a fost introdusă nu numai în Ungaria propriu-zisă, ci și în Transilvania. Dacă pînă la mijlocul secolului al XIV. Iea țărănimea din Ardeal se deosebea întrucîtva în starea ei socială față de restul țării, avînd o situație mai bună, de alunei nobilimea din Ardeal a pornit și ea la subjugarea iobăgimii. În epoca interregnului, atunci cînd puternicul feudal din Transilvania, voievodul Csak Matei, lupta, cum cred unii istorici r. omîni, pen· Iru „independența” Ardealului, el mărește și îngreunează enorm sarcinile senioriale. Nobilimea maghiară și maghiarizată din Ai· cleal, sub scutul vofovodului „iindependent”, pornește prin toate căile a stoarce țărănimea și a-i răpi libertatea de care se mai bucu· rau iobagii din Ari:leal. În secolul al XIV-
iea se răpesc ultimele rămășițe de libertate și starea iobagilor din Ardeal devine chiar mai rea decît a celor din restul țării.

„Este mai presus de orice îndoială că, pînă în cel de pe urmă pătrar al veacului XIV, romîinii locuitori ai satelor din Ungaria erau oameni liberi, nelegați de glebă. Dar în anul 1351, cu prilejul înființării în Ungaria propriu-zisă a unei a doua dijme în folosul stăpînului locului : rege, cler sau membru al nobilimii, prin articolul XVI al acelei legi se restrînge dreptul ce-l aveau pînă atunci țărani să se mute din loc în loc ... în anul 1389, fiica lui Ludovic, regina Maria, întinse dispozițiunile legii de la 1351 și asupra Transilvaniei. Dreptul de a se muta dintr-un loc într-altul fu restabilit de Sigismund în anul 1405, dar atît nobili. mea cit și clerul urmară să privească pe țărani ca șerbi, ceea ce dădu loc la o mare nemulțumire și împotrivire, atît din partea țăranilor unguri cit și di,n a celor romfoi"**.

Răpirea libertății țărănimii din Ardeal, cu toate încercările regelui Sigismund de a o restabili, a devenit fapt împlinit. Cu toate decretele regale, feudalii erau mai puternici. Ei au tratat pe țărani așa cum cereau interesele lor

Dar nu numai prin oprirea mutării, țărănimea iobagă era lăsată la discreția completă a magnaților, ci măsura aceasta era completată prin acordarea dreptului nobilimii de a fi

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 237.

** Radu Rosetti, Despre originea și transformările clasei stăpînitoare <lin Moldova, București, 1906, pag. 5-6.

ai țărănimii. „folamte, oricit de năpăstuită era iobăgimea, o rează de speranță și mîngîiere tot mai avea : justiția o făceau judecătorii numiți de rege, care aveau cîteodată tăria să se emancipeze de sub influența oligarhului păcătos.”*

E adevăr că întreaga procedură judecătorească era construită pe deosebiri adînci de clasă. Exista proba de foc, adică arderea mîinilor în foc cu scopul de a dovedi jmtela pretențiilor. Pe cînd , ... cei din clasa superioară scapă cu jurămînt făcut la mor. mîntul regelui Sf. Ladislau (în Oradea), poporul de rînd trebuia să treacă însă proba de foc”**.

Acest sistem de judecată se sfîrșea de obicei în favoarea domnilor. Sub acoperămîntul acestui fel de judecată, care cerea proba și dovada cu foc de la cei de jos, adică de la iobagi, nobilimea maghiară a reușit mai cu succes să deposeze țărănimea de pă- mînturile și averea ei și să înrăutățească condițiile de trai ale io- băgimii.

Ni s-au păstrat protocoalele judecății ele la Oradea, care, con- ținînd 389 cazuri de judecată din mijlocul secolului al Xiii-lea, ne dezvăluie manoperile feudalilor ca sub acoperămîntul jude- cății să deposeze pe iobagi de proprietățile lor. Iată ^n caz de judecată :

„«Cetățenii din Nograd, și anume Csepan, Penter, Rados, Posa, Domad, Istvan, Okos, Zurka și Janos din satul Csepan, mai ală^ turîndu-li-se iobagii acelei cetăți ș'anume, fruntașul Loudan, Miklos, Pal, Both, Tihorcz și Mihaly, pretind pămîntul de patru pluguri al unui cetățean liber cu numele Peth, zicînd că pămîntul acesta aparține cetății și el l-a ocupat cu puterea. Peth a răspuns 'naintea judelei țării Laszlo și ișpanului de Bacs, că a cum- păr.al păm.in tul. Nium.itwl jUJde i-a trimis, lînsoțit de servitorul său Inurad din Szoreg la Oradea. Aici, cînd a sosit vremea ca d-l Peth să ridice ferul și apoi ziua cînd să i se dezlege miinile, numiții iobagi de cetate și-au tras seama și au recunoscut că pămîntul este al lului Peth”***.

În fața fierului înroșit țărănimea din Ardeal, cu perspectiva de a rămîne invalida pe toată viața, ceda din pămînturile ei căutînd să-și salveze cel puțin viața și

---

* 1. R. Șirianu, op. cit., pag. 251.

** Idem, op. cit., pag. 133.

*** Vezi I. R. Șirianu, op. cit., pag. 120. [Documentul este publicat corect în Documente ptivind istoria Romînilor, veacul XI, XII, XIII, C. Transilvania, voi. I (1075-1250), Editura A<'ademiei R.P.R., 1951, pag. 380-381 - N. R.]

Regele Carol acordă stăpînului de moșie dreptul de judecată asupra iobăgimii. Măsura aceasta a aruncat complet pe țărani la buna dispoziție a proprietarului de moșie și a dat prilej proprietarului de moșie de a 'folosi dreptul de judecată în interesul său de chlisă. Saimo:v·olnici a feudaliloT în urma laico11'dării dreptului de judecată a luat o dezvoltare mai mare și „ ... proprietarul de pămînt a acaparat tot mai mult puterea de stat și prin răspîndirea spiritului feudal statul s-a identificat tot mai tare cu interesele spe<'iale ale păturii dominante" .*

*
* *

Analizînd toate măsurile social-economice luate de feudali în secolul al XIV-lea, cu d1·ept cuvînt putem spune că epoca aceasta a constituit pentru întreaga clasă feudală din Ungaria și Transilvania o epocă de înflorire și îmbogățire. De pe atunci sistemul feudal de exploatare s-a așezat pe bază solidă. Puternicii Oiligiarhi, clasa srurperio•ară a nobilimii au trnnsformat în· treaga structură politică, socială, economică și religioasă a sta· tului ungar în țara feudalismului clasic.

Țara era stăpînită de feudali și exclusiv în folosul lor de clasă. Piramida statului era construită avînd sus de tot, în vîrf, clerul catolic (cel superior), apoi nobilimea, în special cea mare (magnații, baronii) iar jos de tot marea masă a țărănimii redusă la șerbie. Pe spatele acestei clase fundamentale a societă- ții s-a așezat întreaga structură de stat feudală.

Iobagul din primele timpuri, care era un nume de cinste, a luat un alt înțeles. Țărănimea era căzută în șerbie, „șerbire care poartă mai tîrziu numele de iobăgie, numele de cinste al țara- nului militar din vechime" .**

Decăderea aceasta a iobagilor și deosebirea în societate au adîncit în măsură foarte acută contrazicerile de clasă, despăr- țind vizibil interesele fiecărei categorii sociale. Țărănimea și nobilimea, avînd ilnteresele lor fundamental deosebite, au stat față în față două clase opuse.

„Cînd dare plăteau numai țărănii, cînd judecata în

* I. R. Șirianu, op. cit.. pag. 253.

** A. D. Xenopol, Istoria rominilor din Dacia Traianii, voi. II, ediția III-a, pag. 184.

au ele\ enil lofi o clasă : iobagi contribuabili, iar oligarhia se îngrădea tot mai mult cu drepturi excepționale, fără îndoială că linia de demarcare între cele două clase era tot mai vădită, prăpastia tot mai mare ... Dar și spiritul de solidaritate între țărani creștea [subliniat de M. D. . N. R.] și cu cit apăsarea se în- tețea, cu a^ît mai ales ei se vād avizați la sprijin reciproc și, mai târziu, fac extraordinare sfortări de emancipare de sub jug*.

Secolul al XIV-lea nu numai a desăvîrșit degradarea și decăderea în starea țărănimii, dar a plămădit starea de spirit ^i conștiința de clasă care au adus la acea formidabilă mișcare ță- rănească din 1437-1438. Nemulțumirile ce mocneau în surdină în sufletul iobagilor din Ardeal și care din starea lor latentă Jă· bufneau cu· violență adeseori, pînă la 1437, erau semne pre· vestitoare că pe orizontul politic clocește izbucnirea unei răscoale de mare amploare și forță,

-
- I. R. Șirianu, op. cit., pag. 2;)3.

III

FRĂMÎNTĂRIILE SOCIALE DIN ARDEAL ÎN DECURSUL VEACURILOR XII-XIU

Înainte de a intra în descrierea mișcării din anii 1437-1438, credem necesar să arătăm evoluția maturității revoluționare a țărănimii din Ardeal. Căci caracterul general al răscoalei de la Bobilna a urmat micilor conflicte și frământărilor sociale care, desfășurându-se în decursul mai multor secole în Transilvania, s-au canalizat într-o răzvrătire generală. În luptele mici și în răscoalele răzlețe, care erau un fel de manevre pregătitoare de război, țăranii s-au educat politicește și au elaborat tactica și strategia lor în lupta contra feudalismului maghiar. Vom căuta în măsura posibilităților noastre, să schițăm fugitiv evoluția gândirii de revoltă a iobăgimii din Ardeal.

Dizolvarea formelor de viață patriarhală primitivă, dominante în comunitățile agrare și primele așezăminte de stat din Transilvania, și introducerea formelor de producție feudală au avut ca urmare nașterea și dezvoltarea contradicțiilor de clasă paralel cu dezvoltarea proprietății particulare. Tendința din ce în ce mai crescândă a claselor stăpînitoare de a exploata în mod sîngeros pe supușii lor țărani, cu scopul de a acumula și concentra averi și pămînturi, a plămădit haza conflictelor sociale.

În această perioadă încep să se arate primele manifestări ale luptei de clasă, desigur la început în formele și metodele cele mai clemente. Ele purtau caracterul încă vizibil al contradicțiilor individuale, întîie noul stăpîn și slugă, și în

cipala bogăție în acea epocă, nesupunerilor la muncile agricole introduse, dării ele foc, prădăciunilor etc.

Veacul al X-XI-lea cunoaște deja o mulțime de cazuri de asemenea manifestări. Istoricul maghiar Pauler, ocupându-se de timpul oind domnea regele Ladislau (sEî^itul vf-acufali al XI-iea). ne descrie astfel acele timpuri :

„«Siguranță personală nu mai era. Hoțiile și jafurile sau .țp orit atît de tare, incit <'rau sate întregi care le prncticau [subliniat de M. D. - N. R.]; nu era lucru rar să fure chiar fețele bisericești și țara întreagă era plină cu sclavi vagabonzi, care în acea vreme tulburată umblau de ici colo, schimbîndu-și stăpînii, iar averea primejduind-o într-una ; că spînzurau ori scoteau limba vreunuia prins asupra faptului, nu mult ajuta»".*

Că aceste „hoții" aveau caracter de clasă, numai îndreptate contra magnaților, nobilimii, se evidențiază nu numai prin faptul că „erau sl\le întregi care le practicau", ci în special [prin] faptul că pe atunci au apărut primele măsuri strașnice de pedepsire a tîlharilor, că toate furturile se săvîrșeau în dauna boierilor, nobilimii. Pe timpul domniei aceluiași rege, a fost convocat un sfat al magnaților, care a alcătuit un codex pe- nail despre caTe Ioan Russu-Șirianu cu drept cuvînt spune că el „revarsă lumină destulă asupra moravurilor de atunci și a re- lațiunilor dintre diferitele clase"**. D.^ploma elaborată în această adunare 'a clasei stă,pi11i1 'lo!Bre din Ungall'i,a glăsuiește :

„«Sub 1d01IDn-i1a prea grațiosului .rege Ladislau, noi, magnații regatului ungar, în număr complet, am ținut ședință pe dealul sfînt și ne-am străduit să aflăm cum s-ar putea opri intenția ol- menilor răi, și cum să promovăm binele neamului nostru. De aceea mai'nainte de toate, am pus jurămînt că oricine aparține magnaților și s-ar găsi vinovați că au furat un obiect în valoare mai mare decît o gă'ină, asta în nici un caz să nu fie ascuns nici apărat, ci de cumva nu se va fi refugiat în biserică, să fie spîn- zurat și întreaga lui familie să p.iară »". ***

Din di1ploma citată reies :în mod amănunrit contrazicerile

---

* I. R. Șirianu, Iobăgia, vol. I, pină la finea secolului XV, Arad, 1908. pag. 79.

** Ibidem [sublinierea aparține lui M. D. - N. R.]

*** Vezi I. R. Șirianu, op. cit., pag. 79. [sublinierea aparține lui M. D.

vizibil conflictele de clasă, desigur cum am al'ătat mai sus, avînd coloratura -încă pronunțat individuală.

Pe timpul acela țărănimea din Ardeal era din ce în ce mai mult supusă, sarcinile feudale crescute. Este adevărat că aceste sarcini erau încă nesimțite, fiind încă mici, căci paralel cu sis· ternul de producție feudal care se extindea asupra întregii eco· nomii, mai exista, conviețuind încă alăturat, sistemul de pro· ducție sclavagist. Astfel în veacurile X-XII aproape întreaga greutate a întreținerii clasei aristocratice, și deci aproape toate muncile grele erau aruncate încă pe seama sclavilor, al căror număr în acele timpuri în Ungaria era destul de mare. Țără· nimea în majoritatea ei era încă liberă, „iobagiones castri", ne· supusă altor îndatoriri feudale, afară de cele militare. Numai zeciuiala (dijma) cc era introdusă în folosul bisericii catolice, de către regefe Ștefan, era o sarcină pe care o resimțea țărăni· mea și poporul de rînd, în special cea de na^ionalitate maghiară și religione catolică.

Cu toată propaganda prelaților catolici și înfricoșarea cu cele mai aspre pedepse pe lumea cealaltă,, țărănimea din Ardeal prin toate c-ă ile caută să se sustragă de la plata tributului către biserică. Reprezentanții bisericii catolice trebuiau să ia un șir ele măsuri de pedepsire în scopul deprinderii credincioșilor să achite regulat și cinstit zeciuiala. „ccStrîngerea dijmelor - scrie Pauler - n·a mers ușor. Poporul nu da decît sub sila pedepse· lor, cum făceau capitularele francilor, să dea adică 9 părți, drept pedeapsă dacă nu vrea să dea zeciuiala. Iar cine fura zeciuiala deja aleasă se pedepsea ca hoț: de două ori plătea despăgubire episcopului, iar a treia oară se pedepsea cu moarten" .*

*
**

Născute în urma dezvoltării forțelor sociale, conflictele so· ciale din sinul societății feudale constituiau elementele premergătoare ale luptei de clasă mai accentuate. Pe măsura evoluției istorice, caracterul lor individual se transformă în conflicte co· lective, cu mișcări de mase.

În perioada de tranziție, cînd predomină încă în producție munca robilor, sclavii sînt acei cue duc lupta contra stăpînilor lo·r27 Istoria poporului maghiar în anii săi de tinerețe

---

* Vezi / . R. Șirianu, op. cit., pag. 94.

veniți din statele mai civilizate²⁸, aveau conștiința mai ridicată decât stăpînii lor, și nu rareori se ridicau în mase contra asupritorilor ca să-și ușureze soarta. „Se pare că sclavii aveau destul de dezvoltată conștiința situației lor, simțeau cită nedreptate li se face, căci conform diplomei din 1113, ei, împreună cu întregă clasa muncitoare [subliniat de I.I. D. - N. R.], după pustiirile săvîrșite de celi la 1109 în Valea Neutrei și Vaguiui, s-au răsculat și au căutat să se eschiveze de la orice sarcini și servicii către clasa stăpînitoare*.

Documentul reprodus evidentiază că revolta din 1113 nu a fost exclusiv a sclavilor, ci împreună cu ei a participat și în- treaga clasă muncitoare, adică țărănimea. Coexistența a două ^isteme de producție sclavagist și feudal și exploatarea de către clasele stăpînitoare a două clase - robi și iobagi - a avut ca reflex și o solidaritate comună a acestor două clase exploatare. Sclavii și țărani,ii liberi, cu itoată deosebirea de drept în societate, exploatați însă deopotrivă, s-au unit și s-au răzvrăti L .În dorința de a sc•utura jugul din ce în ce mai al păsăt<M al clasei feudale.

*
* *

Catolicismul învingînd în secolele XI-XII influența bisericii răsăritene bizantine, sprijinit direct de regalitate, pornește o cruciadă contra tuturor „ereticilor", „schismaticilor", urmărind prin aceastăⁱ expansiune religioasă, adunarea bogățiilor în mîinile papei și ale episcopilor catolici.. Religiozitatea spirituală avea fa baza ei interesele economice.

Întinderea cu forța a catolicismului și depozedarea în masă a țărănimii ardeline de pămînturi s-au efectuat mai ales în veacul al XIII-iea. Papii de la Roma îndemnau în permanență pe regii Ungariei la cruciade contra poporului de rînd, proclamînd iertarea păcatelor acelor nobili ce participau în asemenea expediii cruciale.

În anul 1234, Papa Grigore al IX-lea îndreaptă către regele Bela al IV-iea, următoarea scrisoare :

„Precum am înțeles, în episcopatu^ Coman:ilor se află niște popii cari se numesc Romîni, și cu toate că cu numele se soco• tesc a fi creștini, însă supt o credință avînd diverse rituri și datine fac fapte contrare acestui nume. Căci disprețuind bise

---

* Vezi I. R. Șirianu, op. eit . pag. 78.

rica Romană nu primesc misteriele bisericii catolice de la venerabilul nostru frate, Episcopul Comanilor, care e Diecesanul locului, ci de la niște Pseudo-Episcopi, care țin ritul Grecilor, și mulți Unguri și Germani, și alții ortodoși trec din Regatul Ungariei ca să locuiască cu dînșii, și așa făcîndu-se un poplu cu Romîni, desprețuiesc pe Episcop și primesc de la dînșii pre- zisele misterii, întru mare scandal al ortodoșilor și întru multă scădere a credinței creștine. Așadar ca din diversitatea riturilor să nu se nască peride pentru suflete, a:m vrut să împiedicăm atari pericle, și ca prezișii Romîni din lipsa misterielor să nu mai aibă cauză de a merge la Episcopi schismatici, comîndăm acelui Episcop prin scrisoarea noastră ca să le ordoneze lor un Episcop catolic, conform a^elei națiuni care după statutele srno- dului general să-i fie lui Vicariu și să asculte dînsul întru toate.

Și fiind că tu ca un Principe catolic ai făgăduit prin jură- mînt iubitului nostru fiu Iacob alesul Episcop Prenestin și atunci Legat al scaunului apostolic, că tu vei întoarce pe toți neascultătorii bisericii Romane cei din țeara ta la aacultarea acelei biserici, precum coprindea scrisoarea ta cea făcută despre aceasta, și ai făgăduit cu gura acelui ales Episcop că vei induce pe pre- zișii Romîni ca să primească pe Episcopul care li-I va da lor biserica, și ai întărit că i-ai ordonat lui venituri destule și oneste din cele ce primești de la dînșii, precum ne-a spus acel Legat, rugăm așa dară pe înălțimea ta Regală și te îndemnăm și-ți comîndăm întru ertarea păcatelor ca de ori ce nu ți se cuvine ție a ține în Regatul teu atari schismatici [sublinierile noastre . M. D.] și a lăsa neîmplinite cele ce ai făgăduit, fiind acelea plăcute și lui D-zeu și oamenilor, ci să te silești a împlini cele ce au purces cu atîta laudă din buzele tale, așa încît să-i plăci Regelui Regilor, și încît Să putem și noi lă-uda în Domnul zelul sinceri- tății tale. Dat în Perusi în 18 Kalende ale lui Dekembrie, anul VIII al Pontificatului nostru".*

În urma acestei bule papale, regele Bela al IV-iea intensifică lupta contra necatolicilor. Se organizează numeroase cruciade, în timpul cărora se procedează la convertirea cu forța la catolicism. „Cumani și Brodnici, cu toți vecinii lor, fură aduși la

---

* Magazin istoric pentru Dacia, Bucure.7ti 1846, tomul III. pag. 119-122 [vezi și Documente privind istoria Romîniei, veacul XI. XII. XIII, C. Transilvania "ol. I. Erli tnra Ararlemit>i R.P.R . 1951, pag. 275-276. M. D. "I

dreapta credință de o întreagă armată care. L. era] condusă de fiul regelui, Bela .. :*.

Politica aceasta de întoarcere a „schizmaticilor” înspre ere. dința catolică era desfășurată în veacul al XIII-lea mai ales față de populația Ardealului, care era românească și de rit orient. Populația românească a avut enorm de suferit în urma prigoanei religioase a catolicismului. Numeroase familii țărănești sub pretextul că sînt eretice au fost izgonite de pe pămînturile lor, care au fost apoi dăruite nohilimei, episcopilor și mănăstirilor catolice. Dar nu numai sate întregi, ci și popoare au fost nimicite și alungate sau supuse spadei nimicitoare a catolicismului.

În marginile regatului ungar erau așezați cumanii, de un timp supuși regilor Ungariei. „În timpul domniei regelui . Vladislav Cumanul (1272-1290) 'pădgonirile îndreptate contra păgînilor, ereticilor și schismaticilor ieau un caracter de tot ascuțit și provoacă între altele o revoltă a cumanilor, cu care ungurii trebuiau să lupte la localitatea Houd; apoi destăruarea în- tregului popor al cumanilor pe care mai mulți slujbași regești îi bat în Moldova și îi readuc îndărăt. Această împrejurare s-ar fi petrecut pe cînd Vladislav Cumanul care venise la tron fiind minor, era încă COip,il ; deci puțin după 1272”**.

Populația cea mai numeroasă din Ardeal era țărănimea romînă. Ea avea să sufere mai multe decît cumanii, de pe urma prigoanei religioase și închiziției papale. Nobilimea română avînd interese identice de clasă cu cea maghiară, a trecut repede la catolicism, maghiarizîndu-se și s-a contopit deci pe deplin în rîndurile clasei nobiliare. Țărănimea de naționalitate romînă, părăsită de nobilime și avînd credința religioasă răsăriteană ortodoxă, se opunea procesului de catolicizare și de oprimare. Ea a dus lupte înverșunate, secole întregi.

Acei țărani care se opuneau catolicizării erau deposezați de pămînturile și averea lor, alungați de pe teritoriul Ardealului sau pur și simplu exterminați. Istoria Ungariei ne arată numeroase cazuri de asemenea procedee ale episcopilor catolici. Profesorul Ștefan Meteș, un bun cunoscător al stărilor religioase în trecutul romînilor din Transilvania, ne arată că după decrete papale, „nobilii, cnezii și țăranii își vor pierde moșiile în ca-

---

* N. Iorga. Istoria Romînilor, voi. III, București, 1937, pag. 11.5.

** A. D. Xenopol, Istoria Romînilor din Dacia Traiană, voi. III, ediția III-a, Editura „Cartea Romînească”, București, f. a. pag. 34 [sublinierea, în afară de cuvîntul Houd. aparține lui M. D. N. R.]

zul cînd nu-și vor boteza copiii în legea apuseană. Preoților or· todoxi care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă li se con· fiscă proprietatea. Toate dispozițiunile acestea privesc pe romî· nii din ținuturile : Sebeș, Mehadia și Hațeg"*.

Dacă în ținuturile aceslea mai privilegiate regii Ungariei îndrăzneau să ia astfel de dispoziții de exterminare a romînilor ortodocși, ușo'r ne puteim înch^pui ce persecuții aveau să îndure romîinii din alte ținuturi, unde privilegiile lipseau, vechea si- tuație de libertate era nimicită și călcată în picioare de nobilimea ungără.

Starea de spirit a populației din Ardeal în urma inchiziției catolice în decursul întregului secol al Xiii-lea a fost tulburată. De aceea vedem că regii Ungariei nu au putut, cu toate forțele lor numeroase, să se opună năvălirii tătare. Țărănimea din Ardeal refuză să lupte contra tătarilor, iar în unele locuri vedem că, de pildă, „ . . . romînl.i din Secuime au consimțit ușor să ajute pe tătari"**. E interesant faptul că tătarii, bazîndu-se pe starea psihologică a maselor țărănești și folosind ura țărănimii din Ardeal contra nobilimii maghiare, caută să apropie țărăni- mea de partea lor. De exemplu, „în păqi|e Mureșului, tă,t·arii dau voie satelor a-și ale- ge «regi»"***. În multe părți, țărăni- mea din Ardeal, pe timpul năvălirii tătarilor, se războiește cu nobilimea proprie (mai ales în nordul Transilvaniei).

În primele timpuri ale luptei, țărănimea se folosea mai ales de metode imai :mult ·pasive, prin fuga ion ma.se 'În 1pădu.ri și lc>cu- rile pustii, numernase pe atunci. O parte din țărănime se strămută dincoace de <.:arpați, în Muntenia și Moldova, unde locu· rile erau libere și populația care locuia pe aici era departe încă de a cunoaște bimefarce:r-ile regimului economic feudal****. În această parte a Daciei, în timpurile de atunci erau încă numeroase locuri pustii și țărănimea fugară găsea lesne posibilitatea de a înjgheba o gospodărie. În veacul al Xiii-lea, cînd prigoni- rile religioase au luat un caracter general de masă, asistăm la parasHea Ardealului de către numeroase populații romînești, in frunte cu ieonducăt{)lrii lor cneji și voievozi, părăsi re care 11 constituit descalicarea și înjghebarea princip11telnr romînești din· coace de Carpați - Muntenia ^i 1\ folclo" a29•

---

* Ștefan M^teș. Istoria bisericii ^i a vieții religioase a romînilor clin Ardeal și Ungaria, voi. I, Arad, 1918. pag. 42.

** N. Iorga, Istoria Romînilor, voi. III, BuC" . 19'17. pag. 121.

••• Idem, op. cit., pag. 120.

**** Vl'zi I. Nistor. Emigrărill' df' peStl' mnnJi. 81wure^ti. 1915.

„Prigonirile îndrumate â.e papă prin asemenea masun pro· voacă o răscoală a rnmînilor (truculenta saev itia schismatico· rum) chiar în anul 1290, care se vede că avu de rezultat des- țărarea unei păr/i din ei (sublinierea aceasta aparține lui M. D. - N. R.) care trecu în Muntenia peste munții Făgărașului, precum Cumanii trecW!eră peste ace.i ai Moldovei”*.

Se vede c^ această **desțărare** a atins proporții nemaivăzute pînă atunci, căci papa și regele e nevoit să bată în retragere și să ordone un șir de măsuri. „P.apa se îngriji foarte mult de răscoala romînilor. El dojeneșle, pTin bula care raportează acest fapt interesant, pe arhiepiscopul din Cluj, c<Că nu i-ar fi raportat dacă turburările **de curînd întîmplăte** ar fi încetat o dată cu moartea regelui Vladi-slav sau d-acă mai urmează încă»**.

Spre sfîrșitul veacului al XIII-iea, . . . Ardealul se află în plină revoltă, la care se împărțaseu și Sașii ; biserica episcopală din Alba-Iulia arse. Maramureșul, cc putea dintre Tisa și Ardeal», era iîn pl.ină răscoală, ca și z^psul ...” ***. Frămîntările acestea au cuprins toate straturile sociale și duceau la slăbirea noului stat ungar, amenințînd destrămarea însăși a organismului de stat.

Nu numai papa, dar și regele, sub presiunea acestor evenimente și a nemulțumirilor populației ardeleni, e nevoit să con· Yoace congregatie (dietă) la care să rezolve problemele arzătoare din această parte a regatului. Regele Andrei conv-oiacă „în Martie 1291... la Alba-Iulia **adunare obștească** cu toți nobilii, saxonii, secui și valahi di.n părțile transilvane, pentru îndreptarea stării lor-***. Adunarea aceasta, după cum afirmă unii cercetători istorici, a fost „cea clintii dietă ardeleană separată cmwscntă pînă acllllil”*****.

La aduna·rea din anul 1291 di.o Ailba-lulia s-au dezbătut ne· mulțumirile și plîngerile poporului de jos din Ardeal, și a unui oarecare Ugrinus, depozat de pămîntul lui. Hotărîrile acestei diete, luate în scopul soluționării problemelor, nu ne sînt cunoscute în amănunțime și nu se știe ce s-a mai discutat acolo în afară de plîngerea lui Ugrinus.

---

* A. D. Xenopol. Istoria romînilor din Dacia Traiană, voi. III, ediția a III-a, pag. 34.

.* A. D. Xenopol, Istoria rom.înilor din Dacia Traiană, voi. IIL ediția a III-a, pag. 34-35.

*** N. Iorga, Carpații în luptele dintre romîni și unguri, București, 191.3. pag. 2.

**** I. Lupaș, Studii, conferinJe și comum ra n 1 stor1 cc, vol. I, București.

****. D. Tăra flîrsei”. Anul VII. mai, nr. 5. pag. 443 (<ir! .1\ R.).

Dar situația l'Oporelui de rînd, a țărănimii, în urma celor discutate nu s-a îmbunătățit, și de aceea starea tulbure în Ardeal a continuat multă vreme. „S-a observat că și după dieta ardeleană chemată de Andrei se întinde pînă în 1293 răscCl'ala V(ie)- vodului Roland și că de la 1297 anarhia e complet stăpîină pe provincie”^{*}.

De ' pe atunci, feudații maghiari căutau să împiedice mută· rile țărănilor de pe o moșie pe alta, atentînd la slobozenia lor, ceea ce provoca, firește, nemulțumiri. Sub presiunea acestor ne- mulțumiri și frăruîntări, în anul 1298 dieta Ungariei votează legea care stabilește că „ori care agricultor ori iobag al nobilului, dacă vrea, obținînd permisia, plătiind darea cuvenită obicinuită pentru pămînt, poate pleca de pe moșia domnului său pe moșia altui domn sau ori unde îi place cu toate mișcătoarele sale”^{**}.

Era greu țărănimii să țină piept feudalilor, care și în adunările naționale aveau preponderență. Rar se întîmpla ca dieta, sub influența puterii regale și a opoziției formate din nobilimea mică, să ia hotărîri favorabile iobegilor. Deseori, chiar hotărîrile în folosul iobagilor au fost sabotate în aplicarea lor pe loc de către feudali. Structura de stat a evului mediu e lla de asemenea natură înmt feudalul proprietar de domenii el'a de fapt atotstăpînitor în hotarele sale și nu se supunea hotărîrii congre· gațiilor și nici celei regale. Poporului oropsit îi rămînea calt>a justiției.

Dar și în justiție chestiunile în litigiu se tranșau adesea în folosul celor mari. De pildă, în veacul al Xiii-lea, iobagii de pe domeniile abației Pannonhalma „s-au plîns că stăpînul lor, abatele, nu respectă învoielile agricole. Judecata a făcut-o însuși palatinul, dar sfîrșitul a fost că acuzatorii au fost osîndiți la cite o lună temnită și să fie rînși pe cap și arătați astEel în tîr- guri, <Cspre pildă îngrozitoare tuturor celor care indniznP.•c .•ă se răscoale contra domnilor lom^{***}.

Judecata se făcea prin proba cu foc, ceea ce ușurn în măsură largă cîștigarea proceselor de către nobilime și condamnarea țărănilor. Iată un caz de dreptate feudală : „<COBștea po· porului cetății Borșod și unii iobagi ai acestei cetăți, adică Peter și Kalmiin, au lămurit înaintea regelui Andrei, slrigînd că ispanul Domotor prin sentințe nedrepte și amende il^ale

* N. Iorga, Istoria Romînilor, voi. III, pag.

1 47** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 180.

*** I. R. Șirianu. op. cit., pag. 162.

i-a nenorocit. !șpanul a negat asta, ba a adăugat că ei i-au [ăcut lui pagubă și năcaz . . . Regele a ordonat ca judecători pe episcopul Tamás de la Agria (Eger) și pe banul Solomon . Aceștia, cercetînd cu mîhă asiduitate cauza, au prelinș jură- mînt de la ișpanul în privința afirmării sale că el nu a îngreunat poporul, ci **din** contra, că poporul i-a făcut pagubă și supărări . Cînd Domiitor s-a declarat gata să jure, adversarii n-au îndrăznit să-i imbie jurămîntul, ci înaintea vătășeilor s-au mărturisit greșiți ^i au făgăduit că vor plăti pagubele ișpanului. Iar acesta, în urma rugării noastre, i-a iertat, așa ca să plătească pentru pagube numai 21/2 mărci. da1· pe numiții iobagi i-a aruncat **în** leimni1ță, unde i-a ținut **cit i-a plăcutn**"*.

Felul acesta de judecată feudală a ușurat nobilimii maghiare de a înrăutăți starea materiafă a popomlui de rîml și a acumula nemul- țumirile sociale în rîndurile lui.

În eurînd, pe orizontul politic al Ardealului, în veacul al XIII- lea se observă începuturi de răscoale țărănești, **manifestări colective de clasti**, cu participarea în număr mai mare a țăranilor. **Conflictele individuale dintre iobagi și stăpîn-nob-il au mers pe calea transfor- măn'.i în conflicte dC' clasă între țăriînime și nobilime.**

Răscoalele erau încă destul de rare, mici, și nu aveau 1-evendi- cări concrete. De pildă, în anul 1249. imediat după retragerea tăta· rilor din Transilvania, boierimea, pe lingă măsurile de depozedare a iobagilor de pămînturile lor, a pornit să introducă și să mărească un șir de sarcini noi pe spinarea țăranilor. Aceasta, în pofida acelor libertăți și ușurări ce au fost acordate locuitorilor Ardealului de regele Bela al IV- lea în anul 1246, în scopul colonizării și popu· lării mai rapide a Transilvaniei, după de1•astările tătarilor. Ca răspuns la aceasta, **țăranimea din comitatele Bihorului și Solnocului .^e revoltă și pornește lupta contra nobililor.** Răscoala însă fu cu- rînd înăbușită, ceea ce se vede din documentul publicat în care regele Bela al IV-iea acordă unui oarecare Paul cîteva comune pentru că a supus „pe crhoții și tîlhariin care se ridicase în Tran- .^ilvania"**..

Creșterea sarcinilor senioriale, manifestată mai izbitor prin mărirea [numărului] zilelor de muncă și diferite corvezi, a dus de asemenea la împotri,iri și **1 opuneri**, la început individuale, iar mai

---

· I. R. Șirianu, op. cit., pag. 133-134 [cf. Documente privind Istoria României, veacul VI, VII, VIII, C. Transilvania, voi I, pag. 120, 121, N. R.].
 •• Vezi E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romînilor, vo]. I, București, 1887, pag. 230-245 [Vezi și Documente privind Istoria Romi- niei, sf'r. XI, XII, XIII. C. Transilvania, "ol. I. pag. 336 · N. R.].

tîrziu colective, din partea ^ăranilor. Am văzut în capitolele anterioare că munca ce se cerea de la iobagi era multiplă și le răpea zile multe. Țărănimea și rin această privin.ță a lîn- Oeput să reacți-0- neze. Deja „în a[nul] 1294 sînt pomeni fi iobagi romîni alături de iobagi unguri, nesupunîndu-se bisericii din Oradea”*. Deci, „comu- nitatea de mizerie”** contopea într-o unitate de acțiune pe iobagii romîni și unguri.

Dar metodele lle luptă mai larg întrebuintate de țărani în acele timpuri erau totu!fi prădăciunile, furturile de vite și darea de foc. Metodele acestea de violență sînt în special utilizate de (ătre ță- ranii romîni față de coloniștii aduși în Transilvania de regii U nga- riei și care se infiltrează tot mai mult pe pămînturile băștinașilor.

Papii de la Roma, paralel cu constituirea statului maghiar unitar au căutat pe toate căile să lărgească puterea lor spîrituală. rn acest scop, ei au folosit pc lingă regii Ungariei și numeroase „colonii” papale în dependență de Sfîntul Scaun, înfiinfale sub forma instituțiilor cavalerilor (ordine religioase). 1n Ardeal, ime- cliat cu înfiltrarea poporului maghiar, papii au purces la colonizarea ordinelor. Regii Ungariei le primesc cu bucurie ^i le acordă diferite privilegii în dauna poporului de aci. 1n anul 1224 se stabilesc în Ardeal cavalerii ordinului Teuton, dar care în curînd, intrînd în conflict cu regele Ungariei, sînt zdrnbiți, și în locul lor s-au colonizat, imediat după năvălirea și J"etragerea tătarilor, cavalerii Ioaniți.

„Politica Teutonilor în Bîrsa și Cumania vecină e ca și aceea pe care mai tîrziu o urmară în Prusia litvană. Se ia țara în stăpî- nire să scoată bogățiile ascunse în pămînt, să stăpînească prin turnurile de pîndă ale Burguri'lor. Și fiindcă acești soldați erau călu- gări, niște «Cavaleri ai Crucii», să aducă, fie și cu sila, pe păgîni la creșteln:ița bote:zului”***

Colonizarea cavalerilor „crucii și spadei” în Ardeal s-a efectuat cu calculul precis al Papei. că acestia fiind înarmati.

---

* Nicolae Drăgan, Romîinii în veacurile IX-XIV pe baza toponimii>i ^i a onomasticeii, București, 1933, pag. 304.

** I. Valahu, Istoria Romînilor, București, 1934, pag. 48 [sic! - N.

*** N. Iorga, Studii și documente cu privire la Istoria Rominilor. voi. XII. introducere, pag. X, București, 1901 [sic ! N. R.].

**** N. Iorga, htoria Rominilor, voi. III, pag. IIS.

Așezați mai afes î^ țara Bîrsei și de asem'enea în loată partea submuntoasă îi Carpaților pînă în Banat, ^oloniștii sași au început să îngusteze pășunile păstorilor romîni, ocupîndu-le pămînturile, reducînd astfel posibilitatea de existență a populației băștinase romînești.

Dacă la început regii Ungariei în diplomele cu privilegii spuneau și precizau că „ ... pădurea vlahilor și a bisenilor cu apele, **ca să le folosească în comun** cei mai sus ziși, adică ea vlahii și cu bisenii, ca avînd tot o slobozenie, de acolo nimănuî să fie datori a sluji ... Iară pădurea cu toate petecele ei, ;i apele cu cursurile lor, carf! să țin numai de donație crăiască, **să le folosească săracii ca și bogații tot într-un tip**”*, și I.a început .Îl'trucîtva s-au respectat sti'Pu111ațiile acestei di-plome, mai firziu vedem că sașii au început să

ocupe din ce în ce mai multe și mai bune pămînturi, reducînd dreptu } țărănilor romîni la pămînt și pășune și chiar izgonindu-i complet în unele p^rți. Poporația romînească a început să reacționeze. Țăranii au început să-și apere pășunile și pă- mînturile. De luptat cu sașii în luptă deschisă, țărănimii romînești, neîarmate, îi era greu și imposibil, căci majoritatea celor coloni- zați erau militari înarmați, colonizați și cu scopul apărării frontierei Ungariei dinspre munți. Această împrejurare a silit poporația romînă să aleagă sisteme și metode de luptă ascunsă, mai mult pasivă.

„Prin ocuparea țării lor de unguri, .^i mai apoi de sași, li se restrînseră locurile de pășune, ceea ce le îngusta mijloacele de trai, cei mai mulți din ei fiind crescători de vite. Romînii nu vroiau să recunoască veneticilor acestora nici un soi de drept asupra locurilor pe care, din vechime pînă atunci liber le pășunase cu vitele lor. Ei le introduceau deci cu sila în pămînturile ocupate de sași, care vroiau să înfrîngă aceste încălcări prin confiscări și pedepse. Romînii răspundeau acestor silnicii prin dări de foc. incit era o stare de război statornică între romîni și sași, ori unde se în tîlneau”**.

Țărănimea romînească din Transilvania va continua lupta pentru apărarea pămîntului și dreptului ei cu aceleași metode cîteva Yeacuri de-a rîndul. Această tactică de rezistență va fi în curînd

---

* Cronica romînilor și a ,nai multor neamuri . . . de Gheorghe Șincui de Șinca, ed. a 11-a, tomul I, anii 86-1439, București, 1886, pag. 402 [sublini- erile apar!in lui M. D. N. R].

** A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, edilia a III-a, Editura „Cartea Romi- nească” f. a., pag. 249.

combinată cu mișcări mari de masă. răskoale, cu metode deja mai superioare de luptă.

Io nici un caz noi nu putem privi aceste metode de luptă ale țăranilor din Ardeal în special din țara Birsei, Oltului, Făgărașului, ()a .acte .criminale. A. D. Xenopol foarte jUJSt scoate în evidență **caracterul de clasă socială** al acestor acte răzbunătoare ale țăranimii române.

„Apoi oare se poate admite că românii așa numai din răutate sau spirit de nesupunere să fi pătruns fără încetare în teritoriile sașilor? Dar apoi răzbunările lor prin dare de foc, căruia alt simțimânt pot fi ele atribuite decât celui al dreptății încălcate, al despoierii de avutul lor! Se vede deci că românii nu vroiau să recunoască o stare **de** .Lucruri creată în Uirmă, .care schimba vechea lor poziție în țară; că protestau în contra unor uzurpări nedrepte ... Când vedem o împotrivire atât de înverșunată a unui popor întreg în contra altuia, **să știm că între ei se dezbate o întrebare istorică, iar nu una criminală** .
.. " *.

---

* A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, ediția a 111-a, Editura „Cartea Românească” f. a., pag. 253.

IV

LUPTELE IOBAGILOR DIN ARDEAL IN VEACUL AL XIV-LEA, PREMERGĂTOARE RĂSCOALEI GENERALE DIN 1437-38. INFLUENȚA HUSITISMULUI ASUPRA ȚĂRĂNIMII DIN TRANSILVANIA

Întărirea și extinderea sistemului de exploatare feudal în decursul veacului al XIV-lea a avut ca urmare înrăutățirea și mai evidentă a situației maselor largi țărănești din Ardeal. Țărănimea iobagă, despuiată tot mai mult de drepturile și proprietățile ei, pornește la luptă contra opresorilor săi. Treptat-treptat se modifică metodele și sistemele de luptă. Timpurile noi creează în procesul evoluției istorice arme noi de luptă și o tactică nouă, corespunzătoare noilor condiții social-economice. Tot mai des iobagii aduși la disperare recurg la metodele de violență în apărarea drepturilor lor.

Dacă în veacurile XII-XIII în metodele de luptă ale țărănimii predominau : 1) prădarea opresorii - Or, furturi de vite, darea de foc și pustiirea conacurilor, și mai ales fuga de pe moșiile boierilor mai hrăpăreți în păduri și locuri pustii sau mutările la alți proprietari care se purtau mai omenește - metode de luptă mai mult pasive și cu caracter individual - în secolele XIV-XV situația în mare parte e schimbată : țărănimea tot mai des trece la metode de luptă mai activă și **CU caracter mai mult colectiv**. Acțiunile răzlețe ale țăranilor fac loc mișcărilor de masă, cu un caracter mai distinct de clasă și revoluționar.

Desigur că această trecere la o tactică nouă nu s-a produs brusc, iar formele vechi ale luptei nu au fost complet abandonate.

Căci e cunoscut că schimbările în istorie se produc ca rezultat al evoluției îndelungate, timp în care fenomenele sociale noi apărute în viața politică mai continuă să persiste, să existe un șir de ani, în reciprocă conviețuire cu formele sociale din trecut. „Moduri de producție vechi și perimate supraviețuiesc cu întregul lor cortegiu de condiții sociale și politice în contrazicere cu epoca actuală”^{*}.

De pildă, actualul regim economic capitalist, pe lângă elementele de înaltă treaptă a dezvoltării sale, cum e capitalul financiar monopolist, mai conține în sinul său încă destul de însemnate ră-mășițe ale relațiilor semif feudale. Această inegală dezvoltare a stării economice nu e specifică numai economiei „înapoiate” a României, ci se oglindește și în structura altor țări, mai superioare din punct de vedere al dezvoltării economice.

Dacă țărănimea iobagă din Transilvania a găsit noi metode de luptă - răscoalele țărănești - pe care tot mai des și în proporție mai generală le organizează în contra asupritorilor săi, ea încă nu părăsește metodele și tactica veche de luptă, ci le combină, în scopul de a obține o mai mare eficacitate. Documentele istorice publicate în colecția E. Hurmuzaki, cit și alte izvoare despre trecutul neamului românesc, dovedesc cercetătorilor istorici acest fapt. Darea de foc, prădăciunile de vite și alte acțiuni individuale încă mai dăinuiesc ca arme de luptă ale țărănimii românești contra asupritorilor săi.

La sfârșitul veacului al XIV-lea, în Ardeal, situația devine iar încordată între coloniștii sași și țărani români pe chestia depozitării celor din urmă de terenurile și pășunile lor. În aceste ținuturi „...d e mult se începuse o încercare de a înlătura pretutindeni acest element românesc ... Românii sînt învinuiți că participă ei la izgonirea 'sașilor, cărora li se restituie p(ă)șc, Siunile”^{**}. Am văzut mai sus că „asemenea restrîngerii neconveniente ale locurilor de pășune scoteau pe români din fire, și ei răzbunau îngustarea gospodăriei și a singurului lor mijloc de trai, prin fapte sîngeroase și dăunătoare puse în lucrare împotriva veneticilor sași”^{***}.

După multe frămîntări și violențe din ambele tabere, în anul 1383 se produce o înțelegere între taberele îndușmănite, în urma căruia fapt există un document conținînd „o împăcare (?) între

---

* K. Marx, Capitalul, voi. I, Introducere [cf. K. Marx, Capitalul, voi. I, Editura P.M.R., 1948, ediția a II-a, pag. 40 (prelată la edipă intii) -

** N. Iorga, Istoria Romînilor, voi. III, pag. 198.

*** A. D. Xenopol, op. rit., voi. II. pag. 154.

sași și români, [care] prevede între altele că românii să înceteze cu pustierile, pojarurile, prătlăciunile și despoierile ; dar că ei să nu mai poată nici pășuna vitele lor în pământurile Teutonilor, afară decît cu învoirea acestora"*.

Dl. prof. N. Iorga, în „Istoria Romînilor”, vorbind de acest act de împăciuire, arată că „rominii din satele «Mărginenilor» de lingă Sibiu, în ciocnire cu sașii, și pentru vărsări de sînge cu Transalpinii) <le peste munte, ajung, prin însăși intervenția episcopului ardelean Gobelinus, nume francez, la un tratat în toată forma cu dînșii, prin care ei ieau asupra lor straja muntelui între Tălmăciu și Satul-Mare sau Săliște, avînd numai astfel voie să poarte arcul. Li se impusese însă a primi arderea oricui dintre dînșii ce s-ar dovedi, cu șapte judecători, că a anumițat (subliniat de M.D. - N.R.) măcar cu daTea de foc, ori s-ar fi făcut vinovat și numai de un furt***.

Tratatul de pace încheiat în anul 1383, prin măsurile nu numai de pedepsire a faptului împlinit, ci mai ales prin pedepsirea celui ce a amenințat pe coloniștii sași, evidențiază ascutimea contrazicerilor naționale și sociale în această parte a Ardealului. Zic și sociale, căci din documente publicate de G. Hagiure reiese acest caracter de clasă al conflictelor.

După însăși expresiunea din document : omnibus villis, toate comunele din ținuturile scaunelor săsești Sibiu, Tălmăciu și Săliștea se aflau în spre sfîrșitul veacului al XIV-iea în război civil. Din documentul din anul 1383 se vede că „între plenipotenții care încheiau acel tratat de pace se află din partea cetății Sibiului nu numai funcționarii teutoni (sași) puși în fruntea documentului, ci și opt români, și anume cneazul Candea, Lud, Negul cel bogat, Rardu negru, David Stamhescu, Dragișiu, Dragomiir, Bobrișiu****.

Reiese că poporul român, țărani din partea locului, se răsculau și luptau nu numai contra coloniștilor sași, dar și contra celor bogați (de pildă Negul cel bogat) de aceeași naționalitate, care în învoierea țărănimii Tomrănești se aliau cu sașii. Pe olăronțul politic se profilau tot mai evident contrazicerile sociale.

Un alt document din același an „ordonă banului de Croația să alunge pe românii din districtul Sehenicului, căci ei s-ar îndelet-

---

* Â. D. Xenopol. op. cit. ., voi. II, pag. 153.

** N. Iorga, op. cit., voi. II, pag. 197.

*** „Transilvani'a" foi'a asociatiunei transilvane penin• literatur'a romană și cultur'a poporului romanu, Brașov, anul 1872, pag. 105.

nici cu pășunatul, cauzînd mari daune oamenilor" de prin par·tea locului*.

Dar nici aceste împăcări, făcute desigur sub sugestia și puterea voievodului a:rrolele·an și 1pa1tro0<ate de curtea regwlă, su:b p•rotecția căreia se găseau coloniștii sași, împăcări făcute în folosul sașilor ^i adeseori în dauna țărănimii romînești, a căror drepturi se știr·beau mereu, nu puteau să calmeze spiritele și nemulțumirile ; tă·rănimea romînească rămînea mai departe depose data de pămîn·turile ei din vechime, de pășunile ei, care constituiau mijlocul principal ele trai.

Lupta a continuat și mai departe în proporții mai mari. În anul 1386, o ceată numeroasă de iobagi a atacat în mijlocul drumului un convoi de negustori sa^i și le·a luat toate mărfurile. În anul 1403, sașii din comuna v alea Mare ucid 6 femei romînce din comuna Stănești din țara Făgărașului, în împrejurări de care documentele timpului nu relatează. După aceasta se produce iar Îm·păcarea între ambele tabere în anul 141 :^, iar ca delegați în trata·tive sînt menționați țaranii romîni Dobrea, Manea și Bratia, pace ce se încheie în satul Ciucul-M are înaintea judecătorului și bătrî·nilor satului.

Țărănimea romînă, prin acțiunile ei de „hărtuială", a dăunat consi:der1abil stabilirii și în:tă1lirii elementului cofonizator în aceas·tă parte a Ardealufo.i. Lupta se ducea pe'limanentă și inverșunată, ceea ce desigur aducea mari pagube sașilor. Ca urmare, coloniștii se plîng iar regelui Ungariei, cerîmi ca el însuși, cu puterea re·gală, să le ia apărarea.

Interven^ia aceasta era datorată și faptului că nobilimea din Transilvania, avînd în fruntea ei pe voievodul ardelean, privea cu răutate această suprapunere a coloniștilor, concurenții lor în stoar·cerea țărănimii, astfel că nu [le] lua apărarea. Rezultatul acestor plîngerii fu că „în anul 1419, regele Sigismund provoacă pe nobili să apere pe sași de «oamenii răi» (romîinii) care ar face incursii în țara lor în modul bandelor de hoți ; răpesc, despoaie, schilodesc și omoară pe coloniști"**.

Nici această protecție regală nu a putut contribui la

---

* A. D. Xenopol, op. cit., voi. II, pag. 153.

** A. D. Xenopol, op. eit., vol. V, pag. 250.

dusă o scrisoare a fostului căpitan al cetății Făgăraș, Paul Tomory, din anul 1523, care aruncă lumină asupra relațiilor existente între sași și români. În această scrisoare, slujbașul imperial arată că „...d in astfel de pricini odinioară crei; cuseră între români furturile, datul de foc, prădăciunile în acea țară (a Făgărașului), pe care, cum știți D-Voastră cu cele mai mari osteneli și cu osîndire la moarte (subliniat de M .D. - N. R.) a unora ca aceia le-am adus în bună stare”^{*}.

Această scrisoare evidențiază faptul că chiar și după două secole, țăranimea românească din țara Birsei, Făgărașului, Oltului a continuat cu vechile metode de luptă contra despuitorilor. Numai cu mari osteneli și cu măsuri aspre, ca „osîndire la moarte”, puterea regală a reușit să înăbușe nemulțumirile țăranesti, care totuși au continuat să mocnească în surdină.

*
* *

Dar paralel cu această metodă de luptă, țăranimea asupra a pășit la întrebuintarea, tot mai des, a tacticei noi de acțiune elaborată de iobagii din Ardeal, mai ales sub presiunea opririi de a se muta de pe proprietățile nobilimii.

Legarea de glie a iobagului impunea lupta pe loc în contra proprietarului. Tactica practică înainte, de a lăsa strămăta sau a fugi de pe moșie, devenea tot mai mult perimată. Tactica și metoda de luptă nouă pentru țăranime era ușor de găsit, căci în lupta reciprocă între aristocrația și nobilimea de rînd, feudații erau nevoiți să mobilizeze ca forță ajutătoare pe iobagii lor, și cu această armată formată din țărani, atacau pe adversarii lor proprii, devastînd conacurile și ciudirile. Țăranii din aceste lupte între diferite categorii a nobilimii, în care ei participau **dependent**, atrași de stăpînii lor, apărînd interesele stăpînilor, au tras învâ-

---

* Ștefan Meteș, Situația economică a rominilor din țara Făgărașului, voi. I, Cluj, 1935, pag. X din prefață.

Darea de foc, ca sistem de luptă, țăranimea o practică și astăzi în unele momente de disperare. Așa, de pildă, în anul 1933. În România au fost numeroase incendieri de păduri. Din cercetări s-a stabilit că țăranii, avînd lipsă de pășuni, incendiau pădurile statului, moșierilor etc., crezînd că la urmă vor căpăta ei terenurile eliberate, pentru pășunatul vitelor. În anii 1926--1928, în Polonia, mai ales în părțile de est, „na cresax”, au avut loc numeroase incendii de conacuri boierești, a magaziiilor și lanurilor de cereale. Prin aceste metode, țăranimea poloneză ducea lupta contra proprietarilor și coloniștilor de la granița de est, căutînd să zădărnicească colonizările ce se făceau în detrimentul

țăminte și au făurit arme și [o] tactică nouă în războaiele lor contra feudalilor. Participând în aceste lupte, țărănimea iobagă, sub presiunea situației sale economice, a deosebit în curând interesele ei proprii de clasa, de cele ale nobilimii, și a pășit la apăsarea lor în mod independent.

Acest proces de reînnoire a țărănimii din Ardeal era înscris în mișcările generale țărănești din Europa. Veacurile XIII-XIV în istoria popoarelor din Europa au marcat prin deosebită reînnoirea conștiinței revoluționare a țărănimii. În aceste timpuri se desfășoară o viață de războaie țărănești aproape în întreaga lume, fluturându-se revendicări proletare destul de pronunțate țărănești. Generalizarea aceasta a războaielor țărănești din acea perioadă era un răspuns al țărănimii, la întărirea exploatării ei, exercitată de clasa feudală sub influența capitalului comercial în dezvoltare.

Sub presiunea capitalului comercial se introduce și în Ardeal, deja din secolul al XIII-lea, achitarea în bani a îndatoririlor seculare, ceea ce a obligat pe țărani să muncească mai mult și greu cu scopul de a găsi banii necesari răscumpărării censului.

Țărănimea în acele timpuri ale evului mediu era unica clasă pe spina căreia apăsa întreținerea întregii clase stăpânitoare feudale, de altfel foarte numeroasă, și pe umerii căreia capitalul comercial căuta să acumuleze avere și bogății, necesare în vederea creării condițiilor de a introduce un regim economic capitalist. Acumularea primitivă a capitalului era în acele timpuri efectuată pe spatul iobagului³⁰. Această fază de tranziție de la un regim spre altul, care va dura câteva secole, iobăgimea o va resimți și împotriva ei va reacționa de nenumărate ori.

„Răscoalele țărănești sînt un fenomen general în faza de tranziție de la vechiul regim agrar la noul regim burghez. Toate țările le-au cunoscut, într-o măsură deosebită de gravitate, pe cînd se aflau în această epocă tulbură de prefaceri sociale ...

Cauza acestor tulburări trebuie căutată ceva mai adînc :

• Șt. Zeletin, Revoluția burgheză în România. cap. III. Revoluția agrară și prefacerile clasei țărănești, „Arhiva pentru Știința și reforma Socială”, anul IV, 1922 nr. 1, pag. 57-58.

Mișcările țărănești în evul mediu străbat întreaga Europă, și în numeroase state au fost atît de puternice încît au zguduit așezămîntele de stat feudale³². Răscoalele acestea au ervidentiat energia și lîrta revoluționară, de proporții nemăsurate, care mîncă nește în rîndurile clasei țărănești, iar tradiția acestor războaie ale iobagilor este și astăzi încă vie în sufletul săteanului.

În anul 1358, Franța e zguduită de revolta generală țărănească, care după numele conducătorului ei principal - a țaranului Jack³³, a fost supranumită în istoria Qmenirii de /acquerie. Jack -- acest nume de botez a iobagului francez din secolul al XIV-iea -- va rămîne ca denumire istorică pentru toate răscoalele țărănești de mai tîrziu, și astăzi termenul de jacquerie e sinonim cu mișcarea țărănimii.

Deja în această răzvrătire din Franța s-au arătat metodele de luptă ale iobagilor, îmbibate de ură contra nobilimii feudale, me-t-o-de care, vîlăriind drupă în teinsitate și timp, țărănimea le va urma secole întregi în lupta ei. Istoricul francez Michelet ne descrie mersul acestei jacquerie în aceste cuvinte :

„Țăranul, turbat de Coame și de mizerie, distruse castelele, gîtui pe nobili. Niciodată ace^tia nu l-ar fi crezut capabil de o asemenea îndrăzneală. De cite ori n-au rîs nohili, cînd se făcea cercare de a se înarma acest popor simplu și supus spre a-l tîrî în război. În batjocură țaraînul era numit Jacques Bonh<>mme. Țărănii plătiră stăpînilor lor o daiorie de mai multe secole. A fost o răzbunare de disperați, de osîndiți. Ei nu măcelăreau numai pe stăpînii lor, ei încercau să distrugă și familiile lor, ucigînd pe tinerii moștenitori, atentînd la pudoare și violînd femeile. Apoi, acești sălbatici se îmbrăcau, ei și femeile lor, cu haine boierești, se împodobeau cu cîrpele însîngerate ale victimelor lor. Și totuși nu erau așa de sălbatici încît să nu țină oarecare ordine în marșul lor. Înaintau în coloane sub conducerea unui căpitan, unul de-ai lor, un țăran ^iret care se numea Guillaume Caillet" .

În anul 1381 se răscoală țărănimea din Anglia. Aceasta, ca urmare a împovărării țaranilor cu zile rile muncă și a înrăutățirii condițiilor de muncă din partea arendașilor. În anul 1349, Anglia e bîntuită de ciurma. Nobilimea, văzînd micșorarea numărului iobagilor decimați rile boală, ceea ce a

Țărănimea engleză era condusă de preoții sătești, care aderaseră și ei la răscodă. Mișcarea țăranilor ia proporții enoTIILle, țăranii au cucerit³⁶ după oî^ev.a lupte cwpitala țării, Loudra . Stăpîni pe capitală și [pe o] mare parte a țării, iobagii au putut fi potoliți numai atunci cînd regele le-a acordat un șir de ușurări și a satis· făcut revendicările for. Desigur că nobilii mai tîrziu ¹¹¹¹ S•au ținut de cuvînt și au apăsas mai groaznic pe țărani.

Mișcări țărănești de asemenea ca:riaoter au loc [și] în Italia, ^pania, Germania, fluturînd aceleași revendicări, aceleași cerinți, cu oarecare varietate, dar cu ascuțișul principal îndreptat spre a stăvili exploatarea nemiloasă a iobagilor de către feudali.

Din amănunțita cercetare a revendicărilor sociale oale țăranimii din acele timpuri, se desprinde constatarea că ascuțișul cererilor lor este îndreptat contra stării decăzute a țăranimii, cerînd mai pretutîndeni reintroducerea condițiilor de viață anterioare feuda- linnului.

„Țăranii răsculați cer de obicei egalitatea tuturor oamenilor, așa cum o predică creștinismul primitiv și desființarea stăpînirii private a pămîntului, creată sub influența burgheziei.

Programul stabilit de țăranii germani, cuprinzînd douăspre· zece puncte, cere de-a dreptul reîntoarcerea de la situația creată prin economia bănească la vechea constituție comunistă agrară, deci restabilirea posesiunii comune și libere a pădurii și pășuni- lor, ridicarea tuturor sarcinilor - cu excepția dărilor către bise· rică, - care Împ ovărau ogoa11ele, și rest·abilirea libertății tuturor iobagilor, fiindcă dumnezeu a făcut pe toți oamenii liberi și egali"*.

Datorită spiritului dogmatic religios ce a predominat în epoca feudalismului clasic, ...r ășcoala ță ranilor este în totul o reac· țiune în spiritul bisericii Evului Mediu"**.

Cu toate că revendicările programatice ale mișcărilor țărănești exprimă dorința de a se întoarce la o viață primitivă, totuși, prin conținutul lor, ele evidențiază elemente de progres. Cerînd egali- tat^a tuturor oamFmilor, restabilirea libertății iobagilor cît și șter- gerea tuturor sarcinilor și îndatoririlor iobagiale ce apăsau asupra

* Șt. Zeletin, Burghezia romînă, originea și rolul ei istoric, București, 1925,

pag. 201.

** Ibidem.

calea pătrunderii mai rapide a capitalului comercial în gospodăria rurală și supune mai grăbit dizolvării formele primitive economice.

„Atacul asupra proprietății private, revendicarea unui comunism al bunurilor, trebuia să se transforme într-o organizare primitivă a binefacerii ; voga egalității creștine putea să însemne cel mult egalitatea burgheză în fața legilor ... Anticiparea în fantezie a comunismului devine, în viața reală, o anticipare a condițiilor burgheze moderne”^{1*}.

*
**

Mișcările țărănești din Apus au avut o enormă influență și asupra țărănimii în Ungaria și mai ales din Transilvania. Extinderea influenței a fost datorată însăși condițiilor social-economice, care au fost asemănătoare și în această parte a Europei.

În anul 1339 izbucnește o răscoală în Agraro [Croatia], răscoală care s-a extins asupra întregului teritoriu al unei eparhii [Zagreb], va să zică în toată partea de vest a țării, răscoală provocată nu numai de zeciuiala ce li se lua muncitorilor, ci mai ales pentru abuzurile săvârșite în ce privește executarea urbariilor și a tot felul de îndatoriri și angarați^{e**}.

În Ardeal, în nordul țării, se produce la sfârșitul secolului al XIV-lea de asemenea o mișcare țărănească destul de însemnată contra episcopului catolic din Oradea. Afară de zeciuială episcopală și alte îndatoriri feudale către prelații catolici, țărănimea română era persecutată de prelații catolici și era forțată să părăsească credința strămoșească. Faptul acesta a dus la izbucnirea răscoalei țărănești din țara Crișului. Persecuțiile religioase desfășurate de catolici încă sub regele Bela al IV-lea făcuseră pe țărani români să se lupte contra propagandiștilor, apărând legea și moșia străbunilor.

„La anul 1393, țărani români atacă cetatea Oradea pe care o iefuiesc. fără a face alte stricăciuni”^{***}.

---

* Fr. Engels, *La Guerre des Paysans en Allemagne*, pag. 58 [vezi în românește : Friedrich Engels, *Războiul țărănesc german*, Ed. P. C.R., 1947, pag. 47 - N. R.]

** Vezi: Grigore A. Basarabeanu : *Proprietatea rurală în România*. București, 1935, pag. 26.

*** Nicolae Firu, *Oradea Mare*. Bueureșli, 1924, pag. 33.

Țăranii din Ardeal pășesc la luptă pe toate căile. În anul 1344, „locuitorii din satul Calia ... au ocupat cu forța moșia Taga și au deținut-o pînă la intervenția voievodului Ladislau. La cîțiva ani acest incident, locuitorii din satele Dumitrea și Terpiu au impro- cesuat pe descendenții numiților comiți pentru dreptul de proprietate al moșiilor acestora. Procesul a durat peste o sută de ani și s-a terminat în favorul nobililor”. Dîrzenia țăranilor, Lupta pentru cauza lor dreaptă, de a fi stăpîni asupra pămîntului, a fost acea făclie care-i făcu să țină piept în procese ce au durat sute de ani. Țăranii nu puteau așa ușor să se lase deposezați de patrimoniul lor strămoșesc. De pildă, din un document din anul 1366 se vede că ... locuitorii romîni din satul Sîn-Pietru (în părțile Bistriței) nu pot suferi ca pămîntul pe care l-au stăpînit ei și înaintașii lor peste o mie de ani, răscumpărîndu-l de multe ori cu sîngele Jor, să le fie ! Înstrăinat”. În acest an de asemenea „s-a semnalat, fără arătare de izvor, o răscoală hășegană la 1366. o conștiință osobită începea să pronunțe la acești romîni ai re- gdui”.

Cu cit ne apropiem de momentul izbucnirii primei răscoale generale a țăranimii din Transilvania, mișcările răzlețe, spontane, se înmulțesc, învederînd starea de spirit încărcată și nemulțumirile adînci ce zăceau în rîndurile iobagilor de pretutindeni. În anul 1408 se răscoală în părțile Timișoarei nobilimea mică, atră- gînd îi luptă și pe iobagi

Nemulțumirile în popon.d de jos .au crescut și ou cît feudalii și clasele și categoriile sociale mai privilegiate se îngrădeau tot mai mult cu privilegii, știrbind drepturile iobagilor, cu atît a crescut și solidaritatea acestora. Comunitatea de mizerie a iobagilor, indiferent de naționalitatea lor, se reflecta în sudarea solidarității lor de clasă.

„La 1430, primăvara, secuii s-au și răscolat împotriva domnilor, pU1Stiind și jefuind”.

În preajma anului 1437, mișcările țărănești iau forma mai, festărilor mai colective și în diferite parti ale

* I. Marțian, Țara Năsăudului, Năsăud, 1933, pag. 28-2- 9.

** I. Lupaș, Istoria Romînilor ed. III-a, Bucur^ti, f. a., pag. 93-94.

*** N. Iorga, Istoria Romînilor, voi. III, București, 1937, pag. 248-
~*~*~ Vezi A. D. Xenopol, op. cit., voi. II, pag. 165.

**** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 294.

contra saşilor în această parte a Transilvaniei, izbucneşte o miş- care de masă, o răscoală a ţăranilor de pe fondul regal. Răscoala ., ...s -a întîwpfat în anul 1434 în părţile Făgăraşului, - cînd co- mitele secuilor Mihail J aks a dat ordin Braşovenilor să-i stîr- pească [pe ţărani] cu totul . . . "*.

Răzvrătirea aceasta o evidenţiază şi un alt istoric, care spune că în anul 1434 ... romîoi din ţeara Oltului se sculară în contra ;>aşilor şi turbmiară tot împregiurul, ma.i ales ţeara Bî:rsei"***. Cu toate că răscoala ţăranilor făgărăşeni era zdrobită în mod sîngeros, nemulţumirile an continuat şi noi vedem că in anul 1435 ...c înd intrară turcii în teară, ducele Ladislau Ciacu nu se putu redice pre ţărani io contra acestora, căci acerhitatea lor era mai mare în contra nobijili>r d^it în C()otra tuccifo,r" ***.

Ţăranii refuzau să meargă la oaste şi să apere Ungaria de iova- ziuoea turcilor. căci starea lor se înrăutii-ţise în așa măsură, că ei credeau că dacă turcii vor ocupa Ardealul, situaţia lor se va uşura. Se t'epetă aceeaşi situaţie ca pe timpul năvălirii tătarilor.

Ţăranii nu numai că refuzau să meargă la oaste în contra turcilor, dar foarte mulţi au început să fugă de pe proprietăţile nobilimii şi să se refugieze în părţile orupate de turci, unde găseau condiţiile de viaţă mai u^oare.

*

* .

Pe atunci 'Însă în nol"dul Ungariei, în Boem ia, datorită .împletirii contrazicerilor sociale cu cele naţionale, se desfăşoară o mare miş- care ţărănească, care după numele conducătorului ei spiritual, profesorul universitar Ioan Huss, e cunoscută în istorie ca mişcarea husită. Datorită faptului că mişcarea husită avea hotărîtoare in- fluenţă asupra mişcării iobagilor din anii 1437-38 din Ardeal, credem nece.sar de a oe opri .În >Special aslllpra ei.

Mişcarea husită era îmbrăcată într-o ideologic religioasă. În evul mediu, religiozitatea era forma în care se îmbrăcau aproape toate manifestările politic.e. Toate mişeările sociale,

* Ioan Lupaş, Trecutul nostrn romînesc, Sibiu, 1934, pag. 101,
 ** A. Treb. Laurianu, Istoria RomîniJ.,r, e". a IV-a, Bui-ur!'şti. 1873,
 pag. 287.
 *** Jhit/Pm.

manifestări de expansiune a capitalului comercial - se organizau și se duceau sub egida ideologică de „cruciade” contra păgînilor.

Mentalitatea aceasta ce predomină nu putea să nu rămînă fără influență asupra țărănimii, asupra manifestărilor ei sociale. Țărănimea, datorită faptului că era clasa fundamentală a sistemului de producție leudal, era adînc pătrunsă de această ideologie mistică. De aceea, nu întîmplător aproape toate mișcările țărănești, cît și revendicările lor programatice, poartă o coloratură mistică religioasă. Mișcările țărănești ale evului mediu sînt în totalitatea lor îmbrăcate în forme și manifestări religioase*.

În timpurile acelea, biserica catolică era cea mai mare proprietară de pămînt și asupra țărănimii. Acest fapt a contribuit la ridicarea țărănimii contra catolicismului și pentru reformarea lui. Țărănimea gema sub povara îndatoririlor din ce în ce mai grele impuse de catolici, iar în același timp clerul catolic (episcopii, prelații, abații de la imănălstiri, căfoghării etc.) ducea o viață de petreceri și destrăbălare. Casele de mîgăciuni erau transformate în centre de stoarcere a iobagilor.

---

* De pildă, în timpul mișcărilor țăraniilor din Anglia, înlimplată în anul 1381, țărani răsculați cîntau acest cîntec : „Cînd Adam săpa, iar Eva torcea. unde era nobilul?” (N. Iorga, „Istoria Universală sau istoria lumii”. voi. I. 4 76-1500, ed. VI-a, Vălenii de Munte, 1933. pag. 1.53).

De asemenea și la noi în România pînă în momentul de față, în unele regiuni, mișcările țărănești. sociale se desfășoară ca mișcări religioase.

Datorită faptului că structura social-economică a Romîniei încă pma astăzi, în secolul al XX-ilea. mai păstrează destul de pronunțai, mai ales în domeniul agrar. relațiile semifeudale-iobagiste - aceasta se reflectă și în starea înapoiată a sufletului țaranului - mentalității sale, - care conține deci trăsături și din epoca anterioară capitalismului. Țărănimea din România, datorită stării înapoiate în care e ținută de C'lasele slăpînitoare. este analfabetă și nu s-a scuturată de misticismul religios.

Din cauza aceasta și mișcările ei sociale C'rescute pe fondul mizeriei, ea urmare a crizei agrare în care se zbate gospodăria țărănească de după război mai ales, sînt îmbrăcate în forma mișcărilor stiliste. (în special aceasta se întîmplă în Basarabia de nord, Bucovina, Moldova de nord). În alte părți. la țară ele se desfășoară în forma mișcărilor baptiste, evangheliste.

După mișcările din 1907, adventismul s-a răspîndit și în sale (Dicționarul enciclopedic ilustrat. Editura „Cartea Romînească”).

pentru vu și morți, locuiesc jefuitori și hoți, adună lucruri jefuite și casa lui Dumnezeu a devenit loc de murdare orgii".*

Biserica catolică, în procesul dezvoltării istorice, a evoluat, devenind un factor de regres, de dezagregare a societății. Descompunerea, aceeași moară care a corărit în acele timpuri biserica catolică a produs un curent destul de puternic pentru reformarea ei, curent ce era îmbrățișat în special de păturile de jos ale societății feudale (nobilimea mică, meseriașii, țărănimea mai ales), deci de masurile largi ale poporului exploatat de catolicism.

Aviditatea slujitorilor bisericii catolice nu cunoștea margini. E CUDOSCUTĂ acea ifaimoasă viață de indulgenții (diplome de iertare a păcatelor) de către papii de la Roma în decursul veacurilor XIII-XV. Călugării, trimiși exorbitanți ai papei, cutreierau Europa mai ales centrală, vânzând la toate colțurile drumurilor diplome de iertare a păcatelor, iar mai târziu, în timpul când pe tronul papal se afla Leon al X-lea, această afacere rentabilă a fost concesionată renumitei firme bancare din evul mediu a Fuggerilor. În scopul vânzării mai bune a amnistiei păcatelor de către Dumnezeu, călugărul Tețel a răspândit teoria că de ajuns numai banii să sune în ladă, ca imediat sufletul păcătosului să sară din iad. E ușor de închipuit ce stare morală a stăpânit societatea evului mediu cu asemenea îndrumări, izvorâte chiar de la Papa.

Nobilimea, cei mari, întăreau și asupreau mai mult pe iobagi; îi ucideau și schingiuiau, știind că păcatele lor pămîntești pot fi răscumpărate. Pămînturile țăranilor erau ocupate, țăranul cu familia lui, ori izgonit ori, prin măsurile luate de nobili, era transformat în sclav. „Poporul, carele

---

evidență că această mișcare religioasă a moldovenilor în Basarabia la începutul secolului al XX-lea a avut la bază nemulțumirile sociale.

„Cum se știe, toți românii - săteni din Basarabia erau plugari. Lucrarea pământului a fost singura lor îndeletnicire și singurul izvor al mijloacelor de trai. Acest izvor însă, era foarte neîndestulător, - în Basarabia a început de mult să se simtă insuficiența proprietății fonciare pentru țărani, și mulți din ei au ajuns chiar în totul lipsiți de pământ. . . . Fără îndoială că starea grea materială întărea și mai mult în suflet aspirațiile religioase" (subliniat de M. D. - N. R.) (pag. 293-294), iar mai departe domnia sa scrie: . . . e clar că legătura între starea socială și economică a țăranilor moldoveni și aspirațiile lor religioase era atât de strînsă, încît nu putea rămînea nebagată în seamă ... (pag. 325).

prna atU»ci se emaucipara, dar. în locul sclaviei pași o alt feliu de sierbitute, carea pre popor îl ținu în minorenitate, adevă : în iobagia"*.

Mișcarea reformatoare a cuprins mare parte a țărilor catolice din Europa. În același timp, ea era împletită cu nașterea și cristalizarea elementelor conștiinței naționale a popoarelor. În loc de limba latină, ce stăpînea pînă atunci în toate domeniile științei, s-a pornit spre cultivarea propriei limbi naționale, propriei literaturi. Mișcarea [de] sub conducerea lui Huss era [una] din primele mișcări naționale și sociale ale poporului ceh. „Turburările husite, pe lingă multiplele lor neajunsuri, avură pentru națiunea cehă și o parte bună, prin faptul că, în frământările și zbuciumările acestor lupte, națiunea cehă se deșteptă la o nouă viață națională și se desfăcu brusc din îmbrățișările ucigătoare ale influenței germane ... Huss devenise un adevărat apostol al deșteptării națiunii cehoslovace la o nouă viață națională."**

Mișcarea a izbucnit în Boemia (Cehoslovacia) și era condusă de Huss, pe care în curînd atotputernicii catolici, sprijiniți de feudali, au reușit să-l prindă și să-l condamne la moarte prin arderea pe rug. După arderea lui Huss (în ziua de 6 iulie 1415) a izbucnit o răscoală a aderenților lui Huss, mișcare care a durat mai bine de 30 de ani. „În anul 1419 husiții, adunați zeci de mii, ținură o mare întrunire pe un munte numit de dîșii Tabor și zidiră pe el o fortărie cu același nume"***. Mișcarea el'a sprijinită activ de țărani, meseriași, orășeni și mica nobilime de naționali cehă, adică de toate straturile sociale de jos ale poporului.

Această grandioasă mișcare țărănească e potolită numai datorită sciziunilor interne, provocate de elementele mai moderate din rîndurile nobilimii mici și burghezimii de la orașe. Elementele moderate, speriate de cerințele poporului de jos, reprezentat de radicali, au spart frontul de luptă, ușurînd astfel regelui Ungariei și reacțiunii înăbușirea mișcării.

---

* Ioane V. Rusu, Compendiu de Istoria Transilvaniei cu distincție privire la Romîni, Sibiu 1864, pag. 75.

** Ion I. Nistor, Cehoslovacia și Romînia, „Codrul Codrinului", Buletinul „Institutului de Istorie și limbă" al Universității din Cernăuți VI, 1929-1930, pag. 274-75.

*** Eusebiu Popovici, „Din Istoria bisericească Universală", București 1921. pag. 150.

în Moldova*. În Transilvania însă, unde condițiile social-economice erau identice ca și în Boemia și erau împletite cu probleme religioase și naționale, husitismul a avut o influență enormă. Ca și în Boemia, în Ardeal clerul catolic era atotputernic și în subjugarea țărânimii nu se deosebea cu nimic. Țăranii erau mai întâi supuși și membri ai statului, după aceea supuși ai bisericii și, al treilea, supuși ai nobililor care erau dregălorii lor în pace și conducătorii lor în război. Această apăsare continuă, unită cu a bisericii catolice, nu putea să nu producă îndemnuri spre mișcări violente la români, care-și mai aduceau aminte de vechea lor libertate. De aceea citim în istoria Transilvaniei o mulțime de răscoale din partea rusticilor (așa se numesc țăranii în legile ungurești, cele scrise în limba latină);** astfel redă starea și spiritul iobagilor din Ardeal în acele timpuri istoricul transilvănean A. Treb. Laurian în lucrarea sa despre istoria Ardealului.

Zeciuiala bisericii catolice, ce a fost cauza principală provocatoare a răscoalei iobagilor din anii 1437-38, era cea mai arzătoare problemă ce nemulțumea adânc toate straturile sociale ale poporului român. Zeciuiala introducându-se treptat dădea loc la numeroase conflicte sângeroase. Zeciuială către biserica catolică erau obligați să plătească nu numai țăranii unguri, care erau de credință religioasă catolică și deci supuși direct bisericii catolice, dar și țărâtimea română, cu toate că ea depindea de biserica răsăriteană ortodoxă. Cu toate că «decima fiind dată ca un patrimoniu al Mântuitorului, se poate încasa numai de la

---

* „Orașul Bușii s-au întemeiat de sigur de husarii refugiali în hotare!”, Moldovei, deoarece papa Eugeniu al V-lea, prin o bulă a sa din 1446 spunea: «că ar fi aflat cu cea mai mare neplăcere cum că în regatul Moldovei s-ar fi adăpostind o mulțime de eretici, din secta cea scârboasă a Husiților» (vezi A. D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, ed. III-a. voi. VI. pag. 166).

Episcopul Melchisedek de asemenea arată originea orașului Huși: „Numele Huși îl are acest loc de la Husarii, care în anul 1460, fiind alungați din Ungaria au venit în Moldova și au căpătat permisiune de la voievodul Ștefan Cel Mare a se așeza acolo. Atunci ei au fondat acest loc și în amintirea stimabilului lor de atunci Ioan Husar i-au datu acest nume”. (Melchisedek, Cronica Bușilor și a episcopiei cu asemenea numire. București. 1869. pag. 4).

** Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, *** „Transilvania, Banat, Crișana. Marșul”, 1918-1928, Vol. I. București 1929, pag. 47 [Studiul: V. Motogna. Trecutul Ardealului românesc în cadrul năzuințelor spre unitatea națională - N. R. I.

către biserica catolică. Însă „în Transilvania ... această scutire nu fu recunoscută și romîni"i fură, probabil puțin timp după Sf. Ștefan, obligați a contribui pertru susținerea hiserriicii catolice"*.

Țăranii romîni refuzau să plătească zeciuiala, arătînd că ei ;;înt de rit ortodox. Prelații catolici însă revendicau dijma, susți· nînd pretextul că „ ...r omîinii sînt așezați pe proprietăți catolice, deci sînt obligați a da dijma**.

Că această spoliere nedreaptă „,produs o nemulțumire în rîn· durile popoarelor necatolice din Ardeal este evidențiată de scrisoarea adresată de papa Ioan al XXII-lea către episcopii și toți prelații din Ungaria, scrisoare prin care îndrumează felul și con· duita necesară de a proceda spre lărgirea influenței catolicismului :

„cc Căci voi - zice patpa în episto-la iSa - după ce a fost cu pu· tință a converti pe cîțiva (aliquos) dintre Cumani, Valahi și Slavi și alți necredincioși, cu ajutorul lui Dumnezeu, la credința calo· lică, de la astfel de convertiți și oameni noi în zisa credință calo· lică, pretindeți și chiar stoarceți dijmele întregi în mod prea aspru, din care pricină neofitii și cei astfel convertiți, fiindcă înainte de convertirea lor nu aveau obiceiul să plătească dijme, uneori zic, că sînt poftiți a primi credința catolică numai ca să-și dea preoților averile lor ('sublinia t de noi, M. D.) și mulți, care 's-au convertit bucuros la această credință, din motivul arătat se retrag de la o asemenea convertire»****.

Spre sfîrșitul veacului al XIV -lea pretutindeni în Ardeal țăranii romîni opun rezistență la încasarea zeciuielii. Au loc conflicte și răscoale locale. Țăranii bat și alungă pe dijmașii episcopali. Situa· ția. era încordată în Transilvania. în anul 1398 se ținu dieta Transilvaniei la Turda, care se ocupă mult de romini, cum să dea zeciuială și cum sii fie scoși la bătlăie. „Revoluțiune era să spargă încă de atunci, dacă faimosul Stiboriu în calitatea sa de vodă al Triansilvaniei nu aîr fi știut să conducă afacerile ..."****.

E de înțeles ușurința, în asemenea stare de spirit a poporului, cu care doctrina și învățăturile lui Huss au nătrune si s-au răscînt. dit în întreaga Transilvania

* A. D. Xenopol, op. cit., vol. V, pag. 241 (nota 179).

** „Transilvania, Banat, etc." vol. J, studiul citat, pag. 4 7.

*** Ioan Lu^ Istoria bisericească a romînilor ardeleni, Sibiu, 19111, pag. 21.

**** „Transilvani'a", foi'a asociatiunei transilvane pentru literatur'a rom.ana ^i rultur'a poporului romanu. Brasov. 15 august 1872. pag.

cărei idei conveneau mult bieților iobagi rom¹⁰¹, care iau parte la răscoala din 1437, din care ușor se deosebește ura contra nobililor și episcopilor catolici lacomi de dijme și muncă străină în folosul lor. Această ură caracterizează îndeosebi mișcarea husită."* Prin convertirea și ^ustinerea mișcării husite, și participarea la ea, „romîinii ca și secuii sperau ușurare de la doctrina cea nouă ..." **

E adevărat că husllismul ca doctrină reformatoare a catolicismului nu era cunoscută imensei majorități a aderenților de țărani din Ardeal, dar fondul social al problemei, și asta era important, a fost însușit de iobăgimea romînă destul de repede. Mai ales aceasta în urma propagandei foarte vii și în grai popular a discipolilor lui Huss. „Multe din acestea puncte teologice [ale husi- tismului - M. D.] oamenii nu le înțelegea de loc; de unde să le înțeleagă ; ei înse au înțeJes bine, de minune, cînd bușiții le-au zis : Mei oameni, să nu mai dați vaca și boul pentm cite un sārinda- riu, că nu e neci-un purgatoriu [iertarea păcatelor - M. D.], se nu mai dați nimic la biserice și la monastiri ; eară, mai presus de toate, se nu mai dați diecimea la popi din fructele muncii voastre. Așia dară, nu avem să ne mirăm că husiții au străbătut pe la romîni mai vîrtos într-un timp cînd la Alba-Iulia era un episco•p, anume Lepeș, om de familie fruntașă, cancelariu al regelui și om foarte rapace ... "****

În anul 1436 în Transilvania mișcarea husită a pornit mai ales la început în partea muntoasă a țării, luînd proporții mai mari în Ardeal. Papa trimite special în Ungaria pe monseniorul catolic Marchia, cu sarcina de a contribui la înăbușirea răscoalei și pacificarea spiritelor. „Sigismund ... a adus în Ungaria pe franciscanul Iacob Marchia. recomandat de papa, care unde n-a putut s-ajungă la rezultat cu puterea cuvîntului ..., uza de puterea armelor (avea la dispoziție banderile oligarhilor și comitatelor), întemnițînd pe eretici ori urzindu-i pe rug. Nu s-au cruțat nici chiar osemintele foștilor eretici, ci au fost scoase din pămînt și supuse pedepselor canonice"****. Acești eretici cmn raportă canonicele Marchia, cu prefațat buemii afente, a eu duc prin

* Ștefan Me teș, Istoria bisericii și a vieții religioase a Romînilor din Ardeal și Ungaria, voi. I, Arad, 1918, pag. 110.

** „Transilvania", foi'a asociatiunei ..., Brașov, 15 augQSt 1872, pag. 106•• „Transilvania", foi'a asociatiunei ... Anul V, 1872, pag. 182.

**** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 338.

***** Vezi E. Hurmu:aki, op. cit., voi. I, partea II-a, pag. 607.

pătrunderea ei în Ardeal, totuși influența husitismului se extindea și pătrundea în rîndurile iobagilor din Ardeal. Focare de nemul-țumiri se răspîndeau în toată țara, și ele au silit ca episcopul catolic al Ardealului Gheorghe Lepeș să scrie lui Marchia în ziua de 8 mai 1436 ca să grăbească venirea lui în Ardeal. Episcopul scrie că „din Moldova și din alte părți se furișară în Ardeal ca oi moare- bade niște oameni periculoși, carii corump cu învățăturile husitice o mulțime de bărbați și de femei și revarsă în larg și lat această învățătură pestiferă ca un ven. în omorîtoriu (subliniat de noi, M. D.) și îl roagă că, deoarece ieste iei trimis în părțile acestea, anume pentru stîrpitul acestei secte ... și a acestei erezii pestifere să vină și în diecesa lui să o curățească de iele ...” *

Marchia a sosit în Ardeal în mijlocul anului 1436 și ajutat de detașamente înarmate ale nobilimii a propagat între credincioșii iobagi supunere față de nobili și credință către biserica catolică. Cu propaganda lui, Marchia a reușit pentru moment să potolească starea de spirit încordată ce se manifesta în Transilvania între țărani. Pentru această operă a lui Marchia, episcopul din Oradia :Mare n laudă în scrisoarea către papă din decembrie 1436 în care arată „că iel, prin iscusința sa și prin cuvîntările sale sălutare, chiar cu pericolul vieții sale, a domolit prin ereticii din Ardeal cari sînt mult mai răi decît Husiții din Boemia, fiindcă aceștia, ca contrari și persecutori ai bisericii romane au rădicat steagurile în· dărăptnic.ii în contra statului, întregul cler și al bisericii romane, opunîndu-se adevărului evangelic cu insulte, cu cutezare fără sa- măn și în mod superstițios” .**

Din adresele înaintate lui Marchia de către episcopii Oradiei, Alba-Iulia, Ardealul și Timișoara, etc. în care ei îl roagă să treacă și pe la eparhiile lor, se dovedește că husitismul ca mișcare de masă a iobăgimei, a cuprins întreg Ardealul și a dat de gîndit și de furcă nobilimii.

* .

Pe fondul acesta se plămădeau premisele răscoalei din anu 1437-38 care a evidențiat în mersul său influența hotărîtoare a husitismului. „In prima revoluție mare

* I. G. Sbiera, Contribuiri penlru o istoriie sojială celăJenească, religi- onară bisericească și cuhurală literară a rominilor de la originea lor încoace pînă în julu 1504, vol. I, Cernăuți 1906, pag. 674.

** Ibidem, pag. 674-675.

(Alvaret), unde își fac tabără, cum făcuseră husiții pe înălțimele din Bechin, dovedesc că ceea ce se petrecea în Boemia n-a rămas fără influență nici asupra iobagilor din Vngariu."*

Husitismul deci a fost o îmboldire în desfășurarea răscdalei din U37. Din experiența mișcării din Boemia, țărănimea din Ardeal a tras învățăminte pe care le-a folosit în măsură largă în lupta ei contra feudalismului maghiar. Aceasta datorită și faptului că husiții „predicau nu numai gândurile reformatoare ale lui Huss, ha chiar învățau despre miliția Tabori/ilor (subliniat de M. D. - N. R.), pentru a se putea apăra cu noroc contra atacului mag- naților și episcopilor catolici".** Pericolul cel mare ce reprezenta mișcarea husită pentru stăpânirea feudală era deci aceea că propa- gandiștii ei răspîndeau experiența luptei țăranilor cehi și meto- dele de apărare. De aceea ei au luat măsuri drastice de a potoli mișcarea în fașă. și a zădărnici extinderea și lărgirea mișcării. Evenimentele în curs au zădărnicit toate silintele în această direc- tie ale feudalilor, și

---

* I. Makurec. Husitismul în Ro111înja ... RHi^ta islori<'ă". Anul XIV. nr. J --3. ianuarie-martie 1928, pag. 12.

"* 11'idem.

V

IZBUCNIREA RĂSCOALEI IOBAGILOR DIN ARDEAL ÎN PRIMĂ VARĂ A ANULUI 1437

Evident că Loate aceste frământări sociale cit și conflictele cu caracter religios-național ce se desfășurau în cuprinsul statului maghiar, și mai ales în Transilvania, deveneau din ce în ce mai favorabile izhucnirii unei răscoale țărănești de întindere și proporții mai vaste. Nemulțumirile poporului de jos, în special ale țărănimii iobage, în urma exploatarea lor de către nobilimea maghiară și a clerului catolic, deveneau tot mai adânci și se manifestau prin diferite căi și în deosebite feluri. Dar pînă acum, cum am văzut mai sus, aceste nemulțumiri se manifestau spontan, răzleț. Ele izbucneau ici, colo, adeseori fără nici o legătură între ele, oglinindu-și în mișcarea socială dezvoltarea inegală a sistemului de exploatare ce caracterizează orice regim economic. În sistemul economic feudal „deosebirile în condițiunile de trai și învoieli cu marii proprietari erau mari, după cum varia și situația de drept a iobagilor ; se lua apoi în vedere situația geografică, relațiunile economice ...” * Deci fărăîmițarea aceasta a sistemului de producție și deosebirea în starea și condițiunile de muncă ale iobagilor se reflectau și în caracterul și proporția mișcărilor țărănești.

întărirea și generalizarea sistemului economic feudal,

---

*I. R. 5 irian11. lohă!ia. v(}l. I. 1>î111i la finea sN·nului xv. _\rad 1908, pal!. 165.

locale, noua stare social-economică a făurit baza unei răscoale țărănești generale. Din ea s-a plămădit ideea unei răscoale generale care a izbucnit în primăvara anului 1437 .

∴

Pe la sfârșitul veacului al XIV-iea și începutul celui de al XV-lea regimul economic feudal s-a extins în întreaga Transilvanie. Țărănimea, indiferent de naționalitatea ei, români ori unguri, indiferent de credință religioasă, era supusă în măsură egală sarcinilor și obligațiilor feudale. Regimul feudal maghiar în exploatare și subjugare „n-a făcutosebire de naționalitate când era vorba de oprimare”.*

Dacă în primele veacuri ale stăpînirii maghiare asupra Ardealului, țărănimea romînă era întrucîtva privilegiată, avînd un regim mai favorabil decît țaranii de naționalitate maghiară, aceasta se datora faptului că romînii erau mai vechi locuitori și mai numeroși ai Transilvaniei și la venirea ungurilor au fost „ ... un popor organizat și cîștigător de drepturi strămoșești ...” **; mai tîrziu însă, extinderea stăpînirii maghiare asupra Ardealului a adus o decădere în rîndurile poporului romîn. De abia ... pe la sfârșitul veacului al XIV-iea, romînii din aceste părți și din Ardeal ajung supuși d'a binele regimului feudal".***

Veacul al XV-iea a adus desăvîrșirea regimului economic feudal în Ardeal. Aceasta a avut ca urmare că țărănimea, poporul de rînd din Transilvania, era supusă întregii exploatare : de către stat, căci plătea darea anuală către rege, iar în caz de războaie (care pe acele timpuri erau foarte dese) mai era obligată să plătească și dări extraordinare ; - de către clerul catolic căruia dădea zeciuială obicinuită și diferite taxe și amenzi -- și de către nobilime, prin dijma cuvenită și diferite îndatoriri de muncă, corvezi etc.

Avînd pe umerii ei susținerea și întreținerea întregului edificiu de stat feudal cu numeroase clase și privilegiați, țărănimea a decăzut. Soarta țărănimii s-a înrăutătit în proporții destul de mari. Sarcinile feudale au crescut. Zilele de muncă-corvoadă erau din an în an sporite. Pe lângă dările către stat și zeciuială episcopală și în afară de muncă pe

---

* I. R. Sirianu, Iobăgia, voi. I, pînă la finea secolului XV. Arad 1908. pag. 12.

** Idem, op. cit., pag. 270.

*** Ibidem.

deau numeroase plocioane, cadouri obligatorii. Afară de aceasta, țărănimea suferea enorm în urma luptelor interne între diferitele tabere de pretendenți la tronul Ungariei și între diferitele clii de feudali. Aceasta mai ales la sfârșitul veacului al XIV-iea și începutul celui următor, când regele Sigismund, înainte de a se stabili pe tronul Ungariei, a trebuit să ducă lupte câțiva ani cu magnații din tabăra adversă.

În această perioadă a luptelor interne „își poate închipui oricine mizeria poporului din Ungaria, care în tot acest interval, adesea într-un singur an trece de sub o stăpânire sub alta, de la un oligarh la altul, după ce însă și vechiul și noul stăpân l-a secătuit. Legile care asigurau dreptul de proprietate nu le respectă nimeni, regele - și unul și altul - el însuși putea mai puțin să se ocupe de asta; diete nu s-au mai convocat, «aristocrația prea bogată în averi, după pilda celei din Germania, și-a în- sușit cele mai prețioase drepturi ale Coroanei, statul unitar s-a împărțit în voievodate independente. Dincolo pe Dunăre și Drava, dincoaci de Dunăre, în părțile Tisei și Ardealului, într-una se iscau revoluții, poporul era jefuit și omorât, satele arse. Tirania magnaților și dignitarilor a făcut din nobilime (e vorba de nobilimea mică, de rînd - M. D.) iobagi umiliți și nenorociți, iar elementelor muncitoare le-a pricinuit pagrube imense, pentru că vreme îndelungată a domnit bunul plac al criminalilo^>>» (sublinierea aceasta aparține lui M. D. N. R.)*.

Descrierea în aceste culori a societății maghiare, făcută de istoricul maghiar Acsady în a sa „Istoria iobăgiei maghiare" („A magyar jobbágyok története"), oglindește nu numai starea din veacul al XIV-lea, dar în bună parte se referă și la ce] următor, când Ungaria a fost zdruncinată -de lupta feudalilor contra regelui Sigismund și [de] răscoalele interne, dintre care mișcarea husită avea o însemnătate deosebită.

În lupta lor reciprocă, feudalii reușesc totdeauna să stoarcă concesiuni pe socoteala Iobagilor, asupra și mai mult pe su- pușii lor. Libertatea de strămutare a iobagilor de

---

" I. R. Șirianu, Iobăgia, voi. I, pînă la finea secolului XV, Arad 1908, pag. 232.

aLea găseai casă, fie din cauza atîtor devastări, fie că muncitorii llocuiau în zomoniță (bo!'deie) ...".*

Starea aceasta de decădere și mizerie a poporului muncitor de la sate din Transilvania a creat adînci nemulțumiri și o si- tuație în care imensa majoritate a țărănimii, mai ales cea de naționalitate romînă, privea cu - simpatie spre turci, așteptînd de la ei ușurarea stării lor. Năvălrile turcești de la începutul veacului al XV-iea deschlieau speranța țărănimii din Ardeal în îmbunătățirea soartei ei. De aceea, vedem că țaranii refuză să meargă la oaste contra turcilor. Că aceasta era realitatea și că domnea un asemenea spirit în rîndurile popomlui de la sate în Tl'ansilvania ne dovedește SCL'isoarea adresată de Michail Jaks, ișpanul Secuilor, către cetățenii Brașovului, în care el spune :

„Cinstiți bărbați, prieteni aleși nouă. Să ne anunțați în ce mod prea cruzii Turci au intrat îo părțile Transilvaniei și valahii din acele părți înconjoară tabăra, pentru care vă rugăm să ne vestiți unde ați pus străjeri și pază și vă anunțăm că fără întîrziere ei trebuie să vină în inod soldățesc. Sperăm că sosesc în curînd și că noi înșine, cu toate ale noastre puteri, prin mijlocirea pretoru'lui divin, înaintăm cu pași repezi cu călărimie în ajutorul vostru"***.

Din_ scrisoarea aceasta se vede că valahii din aceste părți înconjoară tabăra unde era adunată armata ce lupta în contra turcilor, refuzînd să se alipească ei.

Pe acest fond social al mizeriei și al nemulțumirilor s-au plămădit condițiunile și cauzele răzvrătirii generale a iobagilor din anii 1437-38. Se aștepta numai o cauză comună, care, lovind întreaga țărănime și poporul de rînd, să contribuie la o ridicare generală. În curînd, ea a apărut. Zeciuiala către biserica catolică, stoarcerea ei nemiloasă de către episcopul catolic din Ardeal, Gheorghe Lepeș, era pricina, care a ridicat întreaga masă a poporului din această parte a țării contra feudalismului.

*
**

Zeciuiala aceasta, biserica catolică pretindea să fie achitată în bani. Trebuie de mentionat fantul că biserica

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 232.

*** E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romînilor, voi. XV, partea I, București. 191 l. pag. 20 [originalul în limba latină ; sublinierile- aparțin lui .711. D. -N. R.].

numai a dijmei episcopale, dar și a îndatoririlor senioriale. În loc de plată în natură, episcopii și prelații au cerut să le fie achitate în bani toate sarcinile care izvorau din sistemul de exploatare feudal.

Introducerea censului a produs o enormă nemulțumire, nu numai în rândurile poporului muncitor, dar și în rândurile nobilimii de rînd, ceea ce a avut ca urmare că, în anul 1222, cînd s-a elaborat Bula de Aur, s-a inserat în ea un articol (XX) în care se spunea că „dijma să nu se răscumpere cu bani, ci să se plătească după cum pămîntul a rodit grîne și vin. Iar dacă episcopii contrazic, nu-i vom ajuta”^{*}.

Cu scurgerea timpului, vedem că tot mai des episcopii și prelații contrazic aceste hotărîri, insistînd ca supușii lor să achite obligațiile în bani. Din excepție la început. În curînd în veacul al XV-lea plata în bani începe să devină regulă.

În urma năvălirii turcești din anii 1351-1436 asupra Transilvaniei, țărănimea iobagă a rămas în restanță cu plata îndatoririlor către stăpînii de moșie (nobili și rege) și în special către clerul catolic. Zeciuiala JJisericii catolice nu era strînsă pe ultimii trei ani. Episcopul catolic al Ardealului de pe atunci, Georghe Lepeș, care deținea domenii întinse în această parte a țării, a dat [o] ordinațiune în care cerea să fie strînsă toată dijma de la creștincioși, iar achitarea tuturor sarcinilor feudale de 1 pe d. oim e- niile sale să se facă în bani.

Dar țărănimea, jefuită de năvălitorii turci și mai ales sărăcită în urma stăruirilor nemiloase ale boierilor maghiari și a celor maghiarizați, nu avea de unele să plătească o dare pe trei ani deodată, dare care se ridica la o sumă enormă pe acele timpuri. Neputînd plăti, ea a început să refuze în masă. În multe părți, țărănimea lua la goană pe strîngătorii de dijma episcopală, bătîndu-i și alungindu-i din sate.

Văzînd această opunere din partea credincioșilor și supușii lor săi, episcopul Gheorghe Lepeș s-a adresat regelui Ungariei cerîndu-i luarea de măsuri mai drastice contra rău-platnicilor. Regele Sigismund s-a adresat nobilimii și întregului popor din Ardeal cu următoarea ordinațiune, în care se spune :

„Grea jalbă am primit, care s-a dat mărimei noastre în partea cînstitului în Hristos Părintelui Domnului Gheorghie,

---

^{*} I. R. ,5 i rit1111t, op. cit., pag. 1.19.

dijmele și din roduri și din tot felu[^] de bucate care s-au obi-
cuiuit a se plăti cu bani gata numitului domnului episcop
despre partea voastră și din satele și bunurile voastre, nu i le
plătiți lui sau dijmașilor lui după orice cerer*i* și încă și
afurisanii de care cu cerbicie tare nici în seamă nu băgați
(sublinierile sînt ale noastre - M. D.), nici cu cei mai mari și
noi bani ai noștri, ce se bat în crăimea noastră a Ungariei,
nici cu alți bani ai noștri, ce se chiamă Kwartling, ca să facă
atîta cît fac banii noștri cei mai mari, după ținerea decretului
nostru, - care lucru se face spre neplăcerea noastră, spre
perderea sufletelor celor ce nu plătesc și spre mare pagubă a
numitului domnului episcop"*. Mai departe, regele,
adresîndu-se << către baroni, nobili și către veri ce oameni
cari se află pe locurile unde Episcopul Transilvan are drept
de a lua dijmă, comîndîndu-le ca să plătească dijma și
amerințîndu-i că, deacă nu vor lua în băgare de seamă
pedepsele bisericești dictate de către Episcop, se vor pedepsi
de către gu· vem cu pedepse pecuniare»**.

Cu toată amenințarea și măsurile mai aspre luate pentru
a storce zeciuiala, populația din Ardeal a continuat să refuze
a plăti dijma. Poporul n-a fost în stare să achite zeciuială și
din cauză că însăși curtea regală a luat un șir de măsuri
financiare care au îngreuiat starea maselor muncitoare.

Regele Sigismund, avînd nevoie de bani în vederea războ-
iului ce ducea cu turcii și fiind atrîmto[^]rat, a recurs la sistemul
practicat mai înain[^]Le, emițînd pe piață, în anul 1433, bani cu
o valoare mai mică. Monetăria regală ... bate bani în valoare
reală mai mică decît nominală, și la schimbul banilor se
practică vechea mișelie, așa că banii noi puși în circulație,
din cauza cătijîmii argintului dintr-înșii, scad pînă la a zecea
parte de cum s-au emis"***.

Măsura aceaslia financiară a,d.roe pagubă nu numai
tărănimii, dar și nobilimii, care era mai înstărită. Mai ales
lovea în tără- nime, care, pe lingă zeciuială, mai avea de
răscumpărat numeroase alte sarcini senioriale. Ca urmare, ..
. . . tărănilor nu le mai vine la socoteală răscumpărarea în

---

* Cronica rominilor și a mai multor neamuri . . . de Gheorshe
Șincai de Șinca, Tomul I, Iași, 1853, pag. 394.

** Maguin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 146-

*** I. R. Sirianu, op. cil., pag. 295.

**** Ibidem.

Episcopul Gheorghe Lepeș însă a cerut ca zeciuiala datorită lui să fie neapărat achitată numai în bani buni, neprimind în nici un caz bani sau o valoare scăzută. Datorită faptului că dijma era în restanță pe trei ani, scăderea valorii banilor urca darea cu încă cel puțin 40-60 % , ceea ce îngreua destul de mult sarcina poporului și îl pune în mare parte în imposibilitate de a achita datoria. Căci, cu toate că gospodăria bănească era deja destul de dezvoltată pe acele timpuri în Ungaria ca și în Transilvania, iar produsele muncii țărănești se vindeau în târgurile orașelor, cu toate acestea nu toate produsele gospodăriei țărănești puteau fi valorificate în bani, ci numai unele din ele, și în special vite (porci mai ales), miere, ceară, vin etc. Prețurile însă la toate produsele țărănești erau foarte mici.

„Trebuie să luăm însă în vedere greutatea mare pentru țăranii de a strânge chiar numai atîția bani : târguri nu prea aveau, căi de comunicații de asemenea, nu; apoi grîne nici nu cultivau pentru vânzare ; în străinătate, Ungaria vindea numai vin. Țăranii doar atunci aveau bani, cînd vindeau vite cornute, cai și alte animale de casă, care - adevărat - erau destule, dar nu aveau preț”*.

Episcopul, văzînd că iărănimea refuză cu îndirjire plata zece ciuielii, a pășit, paralel cu perceperea silită a dijmei, la măsuri de pedepsire morală a poporului. Asupra populației din Ardeal a fost aruncat interdictul, excomunicarea din biserică credincioșilor. Se opreau slujbele bisericesti. Oamenii mureau și erau îngropați fără împărtășenie și slujbă religioasă. Botezuri și cununii religioase nu se făceau. În învoiala încheiată mai tîrziu, după bătălia de la Alpar, țăranii arată că episcopul „ ... aruncă cînd pe nedrept interdict asupra lor, în decursul cărei opreliște respectivii pe părinții, surorile, fiii și fetele precum și pe alții ce le aparțin, desăvirșiți din viață fără să fi fost împărtășiți cu sfintele taine bisericesti, i-au îngropat în afară de biserică și cimitir, cu inima cea mai amărită și cu cea mai amară durere ; mai departe, contrar hotărîrilor și ceremoniilor obicinuite ale bisericii catolice și ordinare, surorile și fiicele lor s-au căsătorit ori măritat foiecișul puțin obicinit în biserică”**.

---

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 267-268.

o Vezi E. H11rmuzaki, op. cit., pag. 615 [și I. R. Șirianu, op. cit.,

efect nu numai asupra poporului de 1-înd. asupra țarammii, me- seriașilor, dar chiar și a 1mpra claselor stăpînitoare, care erau mai culte decît țărani. Ea a mărit nemulțumirea poporului din Ardeal, dar mai ales în rîndurile iobagilor unguri. „Această stare de lucruri -- cum arată istoricul A. D. Xenopol -- care lovea bineînțeles deocamdată numai . în țărani unguri, deoarece biserica romînă nu asculta de arhiepiscopul catolic, ii împinse la răscoală. o dată ce țărani se hotărîră a-și îmbunătăți soarta lor cu puterea, ei își aduseră aminte de toate suferințele, și mai ales de acele impuse lor de nobili, încîl mișcarea, pornită în contra episcopului și de țărani unguri lua în curînd un caracter mai general, întinzîndu-se și în contra nobililor, atît din partea țărănilor unguri cît și mai ales din 11artea acelor, mult mai numeroși, de viță romînă”*.

Măsurile episcopului catolic Gheorghe Lepeș, atît stoarcerea zeciuiei cit ^i excomunicarea, erau o provocare aruncată iobagilor și poporului de rînd, lipsită complet de simț politic. Si- tuația politică a regatului maghiar în acea perioadă era cit se poate de tulbure. Am văzut mai sus ce frămîntări și nemulțu- nnn enorme străbăteau toată Ungaria în lung și în lat.

„Asta s-a petrecut pe vremea cînd în Boemia husiții au da[din greu de lucru lui Sigismund, cînd cea mai fanatică armată ce s-a văzut vreodată, s-ar putea zice: un popor întreg, ridicase steag și murea în lupta pentru limba națională în biserică, pentru încetarea iobiigiei, des/iinfarea tuturor privilegiilor, egali- tate înaintea legilor, secular.izurea averilor episcopești și o îm- părțire /rățertscă a pămîntului între locuitorii țării -- și cu cîtiva ani după revolta parțială a țărănilor din jurul orașului Nagy- szombat, unde călugărul Blasko (slovac) fanatizase poporul peni ru Învățăturile husiților”:**.

Influența mișcării husite era răspîndită și în cuprinsul Transilvaniei. Extinderea husitismului în această parte a țării a silit pe 1papa să trimi tă pe cal'dinalul -său Marchia, oare a cutreierat Ardealul avînd la dispoziție bandierele episcopale si a nobilimii si pentru moment cum am văzut mai sus a

* A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, pag. 241 -242.

** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 296.

*** Idem. op. cit., pag. 310.

de la Bobîlna ^i generalizarea ei m. Întî-eg Ardealul era influen- tată direct de cea husită, și putem spune prelungirea ei. „Răscoala cea cu mplită a teranilor din partea apuseană a Ardealului, întîmplată la 1437, trebuie pusă neupărnt (suhliniat de autor) în legătură cu propaganda husită ; în adevăr, se găsește în ea ura împotriva domnilor de pămînt și împotriva preoților catolici ne- sățioși de dijme, care e unul din semnele deosebitoare ale di- recției cele mai exaltate <lin mișcarea hu ^ită"*.

* *

Că această pacificare de către franciscanul Iacob Marchia a re'voltat poporația romîneasca din Arjeal se dovedește prin aceea că țaranii romîni au fost acei care cu multe săptămîni înainte au început răscoala, în special acei care locuiau pe pă- minturile fondului regiu (Țara Bîrsei, Oltului).

Încă înainte de izbucnirea răscoalei generale a iobagilor din Ardeal s-a produs o răscoală a țăranilor romini contra coloniști- lor sași. Răscoala a luat proporții destul de mari, întinse, ceea ce a dat de gîndit vi,cev.oiev.odului ardelean Lorand Lepeș. care scrie sașilor din cetatea Deva, pe ziua de Sf. Gheorghe că so- sește și dînsul în ajutorul lor. În scrisoarea³⁸ adresată sașilor, vicevoievodul ardelean scrie :

„Azi am avut scl'isoarele voastre în care ne înșirați cu marc plîngere în ce fel puteți, că răufăcătorii și jefuitorii s-au răscurat, făptuind multe rele și fac mari jafuri și denstînd mereu mai degrabă natiunea voastră decît alte națiuni, a căror principală căpetenie era Kardoș Ianoș. Scrisă la Deva, în sărbătoarea a 6-a cea mai apropiată după sărbătoarea Sf. Gheorghe 1437"**.

Nu numai se ascuțeau conflictele dintre coloniștii sași și ro- n¹¹⁰¹, dar avem documente care evidențiază că, chiar și din satele săsești, probab'l sărăcimea se răscoală împreună cu ță- ranii romîni. „Nu aflăm care parte din sășime suferea de la insurgenții lui Kardoș, aflăm înse că sașii din comunele Dumitra (Metersdorf) și Terpisiu (Treppen) încă au fost

---

* N. Iorga, Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688, Bu,u- re^ti, 1904, pag. 17.

** E. Hurmuzaki, op. rit,, voi. I, partea a II-a. pag. 613- 614, [origi- naiul în limba latină ; sublinierea aparține lui M. D. N. R. I.

*** „Transilvania". foi'a asso! 'iatuion!i ... anul \ "I. Bra^O\-. ianuarit" 1873. pag. 2.

Ca atare vedem acum că condițiile desfășurării unei mișcan generale țărănești în Ardeal erau coapte și se aștepta numai un moment prielnic. Cu toată această situația politică, încărcată și tulbure, episcopul Gheorghe Lepeș a pus interesele materiale personale mai presus decît interesele generale ale statului, la care nu s-a gîndit de loc.

Măsurile de stoarcere a zeciuielilor de la țărani și meseriașii din Ardeal, condițiile social-economice deja favorabile ce se caracterizau în starea înjosită a iobăgimii, cît și influența subiectivă a mișcărilor țărănești din alte părți ale țării a contribuit la o ridicare generală în masă a iobagilor și la sudarea solidari- tății lor de clasă. Ele au contribuit la extinderea mișcării în în- treaga Transilvanie, lărgind în același timp și baza socială a miș- cării.

S-au ridicat nu numai ța ranii și iobagii unguri și romîni, uniți prin comunitate de mizerie, nu numai meseriașii din cas- telurile feudale și tîrguri, dar și nobilimea de rînd, adică nobilimea mică, lovită și apăsată și ea de măsurile hrăpărețe ale bisericii catolice. Trebuie bine de însemnat că răscoala de care vorbim era o răscoală amestecată de supușii zeciuielii episcopale, prin urmare și de nobili și de țărani*.

Participarea în prima etapă a mișcării a tuturor categoriilor sociale de jos a societății feudale a evidențiat nu numai caracte- rul general al mișcării, aar și caracterul ei profund popular. Masele largi ale poporului din Ardeal, nedreptățite de clasele supra- puse feudale maghiare, s-au unit și s-au solidarizat pornind în lupta comună contra asupritorilor și spoliatorilor lor.

Mișcarea izbucnește în primăvara anului 1437, începînd din Alba-Inferioară (regiunea bravilor moți, unde în decursul celor cîteva secole a stăpînirii baronilor maghiari s-au desfășurat numeroase răscoale țărănești și unde tradiția de luptă revoluționară e și astăzi păstrată) și se întinde spre nordul Ardealului pînă la Satu-Mare, apoi pe V alea Mureșului și Someșului, pornește în toate părțile, cuprinzînd cele mai populate și bogate regiuni ale Transilvaniei.

„ . . . Țăranii din părțile Someșului s-au răscolat sub conducerea lui Antonie Lungu și a lui Mihai Valahul din Vireag (plasa Beclean). Răscoala lor s-a întins repede și asupra ținuturilor sătmărene, maramureșene și bihorene, pe unde este amintit con

---

* Yrzi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 149.

ducătorul Martin care pncmuia cu cetele sale de țărani multe pagube nobililor de rprin sate și orașe"*.

În curînd vedem că comitatele Solnoc, Dobîca, Cluj, Turda și Alba sînt în plină răscoală. Mai tîrziu se răscoală și țărani din 'părțile mai de nord ale Ai11dealului . „Un anume Martin în Unguru rescu la pe țeranii de la Niru Țienutul Someșului - uzu11pînd nU1D1e de rege . . . țărani în aceste revoluțiuni redicin.-I flamuri multe, ca și o inundațiune au erupt peste toți nobilii supt protest de a scăpare de sierbitute, uci(lea pe toți nobilii, trămitea muncii cu sabii cruntate în sînge la urbi e sate, ca se li se supună, pe cei ce nu li se supunea i preda și ucidea cu foc Țu fer; intratît crescuse puterea țeranilor, incit nobilii nici ar· mați nu cutezi.a a·i atacare"**.

Furia țăranilor răsculați se îndrepta mai ales în contra cas· telor și cetăților feudalilor zidite și întreținute de ei cu munci grele de corvoadă. Vestea despre răscoală s-a răspîndit ca fulgerul în întreaga țărănime din Ardeal și pretutindeni țără· oii și iobagii se răsculau contra stăpînilor lor. Trimișii speciali din tabăra țăranilor răsculați anunțau satele mai apropiate des· pre izbucnirea răscoalei și propagau aderarea la ea întregului popor. „Se purta prin părțile amintite ale țării sabie scaldată în sînge (ca pe vremea cînd se aduna oștire contra tătarilor), și unde n-au fugit din vreme oligarhii au fost omorîți, casele lor jefuite și incein,di'llte. Sate și o.rașele întregi au fost .astfel distruse. Pină .să·i ajungă trupele voievodului Osaky Laszlo și ale işipani- lor secui KUiSali Jakch Mihaly și Tamasi Henrick, răsculații ajunseseră să fie Țabără mare"****.

Nu ne-a rămas măcar o cit de mică descriere a mersului răscoalei și caracterului răzbnării, a iobagilor, de pe timpurile de atunci. Timpurile scurse au distrus orice însemnare, dacă ar li existat cîndva și undeva. Ne-a rămas numai o plîngere a nobilimii după răscoală în care [se] arată că un oarecare oraș Fe- yerd „din pomenitele părți Transilvane . . . care nu numai că a fost mai înainte jefuit, devastat și aproape nimicit în timpul răscoalei țăranilor, iar un trimis a fost doborât cu ialnică omo. rîre"****

* Ion Lupaș, Trecutul nostru romînesc, 1934, pag. 89-90.

** A. Papiu Ilarianu, Istoria Romînilor din Dacia Superioară, tomul I, Viena, 1852, pag. 33.

*** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 298.

**** E. Hurmuzal. i, op. C'it., pag. 642

în limba latină (N. R.).

Dar de caracterul răzbunării iobagilor de pe acele timpuri ne putem da seama din faptele mai recente, și anume din războiul iobagilor din Ardeal de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, de la care ne-au rămas mai multe însemnări și mărturii. În mare parte faptele s-au petrecut asemănător. Iată cum redă un raport despre marșul rășcoalei din anii 1784-85 :

„În cele mai multe locuri din palatele magnaților și din curțile nobililor nu rămase decât cenuse sau ruine mizerabile. Și peste tot locul țărăniilor executau devastările acestea cu anume intenție, ca pe viitor să facă imposibilă orice existență a nobilimii, spargeau ușile și ferestile caselor, stricau mobile, distrugeau zidurile cu securile, iobagii proprii împărțeau între dânșii bucatelile, finul și vitele nobililor zicând, că sînt agonisite cu munca lor, frîngeau ușile pivnițelor. Spargeau buțile și lăsau să curgă vinul ce nu-l mai puteau bea, prin uși, prin ferestri și pereți nu mai lăsau o bucată de fer, ruineau florăriile, spargeau arhivele familiilor și împrăstiau hirtile, iar acolo unde întîmpe-
nau case acoperite cu țigle, dacă nu le puteau preface în flăcări altmintrelea, suiau slămini în pod, aruncau grămezi de pae pe ele și așa le dau foc ...” *

Țărăniile au ocupat cîteva orașe, între care era și Clujul, pe care l-au deținut sub stăpînirea lor tot timpul rezmeriței³⁹, bucurîndu-se de simpatii și sprijin în rîndurile orașenilor. „Armata țărănilor cuprinde Clujul, dar în anul turnător e bătută de armata nobililor, 1săcuitor și sașilor.”**. Vedem deci că și centrul puterii voievodale din Transilvania era căzut în mîinile rășcoalelor.

În rășcoala din anul 1437-1438 furia țărenilor nu cunoștea margini. Țărănimea se răzbuna îngrozitor, amintind nobilimii toate mizeriile suferite de ea. Scuturînd pentru moment jugul acoperitor al feudalismului machior, țărăni-

* Nic. Densușianu, *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria. 1784-85*, București 1884, pag. 179-180.

** Victor I.M. Ar, *Clujul*, București 1923, pag. 18. [d. și Șt. Pascu, *Leșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*. Editura Aced. R.P.R. 1954, pag. 331-332 - I. R.].

LUPTA DE LA ALPARET ȘI ÎNFRÎNGEREA NOBILIMII.

CONTRACTUL DE PACE DE PE MUNTELE BOBÎLNA

În curs de cîteva luni de zile, țărămmea răsculată era stîi-
pînă aproape pe întreaga TraDisilvanie. Răsculații au fo:rmat
lingă comuna Alparet (comita tul D0<băca), în apropiere de
muntele RobîLna, o tabără 1mare, unde iau adunat
numeroi-se vite și alte prncluse rechiziționate de la feudali.

Acoilo, la Bobîlna, „o mare mulțime de iobagi romîni și
unguri, înarmî•ndu-se eu ce le cădeau în 1mîini, s-au retras
pe dealul Bahdiu, . . . unde se șanțuiră, hotărîți să-și afirme
dreptul lor fată de nobilii, care încă începură să-și adune
cetele lor înarmate".*.

Amenajarea taberei și apărarea ei, cît și metoda de luptă.
iobagii răzvrătiți clin Ardeal le•au împrumutat de la husiți.
Mi^- carea poporului ceh a da•t bogate rînvăță:minte tactice
și strategice, pe care țăranii din Transilvani•a ile aplicau în
lupt1a cointra oligarhiei feudale. Căci cum am văzut mai
sus, husiții „predicau nu numai gîndur.Î'le reformatoare ale
lui Huss, ba •chiar învățau despre miliția Taboriților, pentru
a se putea apăra cu noroc contra atacului magnaților și
episcopilor catolici"**.

După ce s•au adunat in număr mare din diferi.te părți ale

---

* „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramure.^ul", 1918-1928, voi. I,
București, 1929, pag. 43.

** „Revista Istorică" anul XIV, nr. 1-3, ianuarie-martie 1928, pag. 42
(sublinierea apar!ine lui M. D. - N. R.).

cători, „că pita.ni" (că.pe.teniile cetelilor), oare să-i co.nducă în luptă. Căpeteniile lor, alese din cei mai curajoși și hîne văzuți țărani. meseriași și nobili de rînd, aveau datoriile să-i organizeze și să concentreze suh conducerea lor întreaga luptă contra feudali^ - wului maghiar.

„Conducător de 1 partea romînească aste un oarecare Mihail ; căpetenia întregeii rputeri țărănești, în:să, voievodul acestei jacquerii, un ungur, Pal din Vajdahaza, își ,iea un titlu neobișnuit, răsunător : cc vexiillifer universita[ti]s regnicolarum hungarorum et vll!lachorum huius principatus Transylvaniae», stegar al tuturor țăranilor unguri și romini din priD'cipatuJ Ardealului"*.

Afară de acest Pal din V aidahaza, care e de profesill!De me-seriaș, mai sînt pomeniți în documente între căpitani, meșterul Antal di-n Gal-Kend, meșterul Tomas din Szec, Ioan, fiul meșterului Iacob din Cluj și alți numeroși meseriași și iobagi, conducători aleși ai iobagilor răsējuJati**.

Elementul activ în întreaga mișcare țărănească din anii 1437-1438, ca de altfel aproape în toate mișcările țărănești din secolele XIV-XVI, sint me.seri,așii de la orașe și cei de 1pe lingă castelu:riile și domeniile nobilimii. Această clasă muncitoare a epocii feudalismului, ,premergătoare proletariatului contemporan constituia în aceae perioadă elementul de frunte !În 1me11sul și dezvoharea mișcărifor țărănești.u

---

* N. Iorga, „Istoria poporului românesc", București, 1925, voi. II, pag. 87.

** Cercetînd diferite lucrări istorice care s-au ocupat cu redarea în treacăt [a] desfășurării mișcării țărănești din anii 1437-38, am constatat eă la diferiți autori numele conducătorului suprem al rezmeritei e redat deosebit. Așa, de pildă, / . R. Șirianu, în lucrarea citată, arată : „Conducători ai țăranilor răsculali în Ardeal erau Nagy Antal și Kardoș Janos, iar În comitalele ungurene țăranul Mărton" (pag. 297); I. Rusu-Abrudeanu, În lucrarea sa „Moții ..." , scrie că „primul căpitan al revoluției Anton Magnu" (pag. 243); Al. Treb. Laurian, în „Istoria romînilor", arată că în a doua perioadă a revoluției, spre toamnă, răscoala iobagilor se desfășoară „supt conducerea unui Martin Anton Magnu" (pag. 289)40 ; Nic. Bălcescu, În „Istoria romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul" scrie că „ ... în 1437, romîinii apucară cu toții armele împotriva tiranilor. Ei își aleseră povătuitor pe Antonie Magnu" (pag. 436 [vezi N. Bălcescu, Opere, voi. II, Ed. Acad. R.P.R., 1953, pag. 210 - N.R.]; Șincai, în „Cronica Romînilor și a mai multor neamuri", arată că „... . proștii cei de subt zeciuială ș-au ales mai întîi povătuitoriu pre Antonie Kișu apoi după perirea acestuia pe oarecare Martin și s-au sculat asupra boierilor ..." (pag. 395).

În „Magazin istoric pentru Dacia" e arătat ca căpitan „Paul Magnu de Vaidaza" (tomul III, pag. 147); Nic. Densușianu, în „Revoluțiunea lui Horia" arată că în a doua perioadă „căpitani teranilor romîni au fost

Dezvoltarea capitalului comercial și a meseriilor a creat numeroasa pătură a breslei meseriașilor, care lucrând în atelierele răspindite prin orașele și târgurile din Transilvania produceau mărfurile necesare negoțului.

Organizați și constituiți în bresle după profesii, meseriașii în aceste prime organizări de clasă au căpătat educația și spiritul de solidaritate de clasă în apărarea intereselor lor economice și politice.

Numărul breslelor era considerabil și în curând, prin veacul al XIV-lea în special, vom vedea mai jos, corporațiile meseriilor joacă un rol politic în viața orașelor ardeleni. Având conștiința mai ridicată și spiritul de solidaritate mai viguros, meseriașii le-au transplatat în rândurile iobagilor. Ei au contribuit la întărirea acelei coeziuni și solidarități care a domnit în rândurile iobagilor în prima perioadă a mîșcării. Ei au fost acei care au participat activ în toate cele trei etape ale mișcărilor, nepărăsind pe iobagi pînă la smîrșitul ei.

Meseriașii, în atelierele lor din orașe și [de] pe lângă castelurile nobilimii și episcopilor au lucrat armele necesare cu care s-au înarmat detașamentele țăranilor răsculați, arme care au rămas în Dumăi bandierilor nobilimii, dar cu care au bîntuit în numeroase ciocniri mici și în lupta de la Alparet și Apat.

Trecutul nostru românesc", scrie că „... țăranii din părțile Someșului s-au răscolit sub conducerea lui Antonie Lungu și a lui Mihai Valahul din Vireag (plasa Beclean) ...", iar în Bihor e amintit conducător Marlin (pag. 89).

Vedem deci că în stabilirea numelui conducătorului suprem al acestei răscoale țărănești, istoricii se contrazic. E foarte probabil ca în mișcarea din anul 1437-38, la diferite etape și în diferite regiuni ale Ardealului, să fi fost diferiți căpitani. Căci e greu de crezut că țărănimea în acea perioadă ar fi avut o conștiință așa de ridicată încît să poată să creeze o conducere centralistă, alegînd un conducător suprem al mișcării. G. Barițiu de pildă scrie: „oastea democratică era comandată de cîtră mai mulți, din cari documentele numesc la locul întăi pe Antonie Lungul ... și Paul Lungul ...” („Transilvania”, foia asociațiunei ... nr. 1, anul 1873, pag. 3).

Desigur nu e exclus ca în luptele de la Bobîlna, cit și mai tîrziu, la cea din Apat, unde se concentrase marea masă a forțelor țărănești, constituite într-o tabără generală, să fi existat un conducător unic, ales din rîndurile căpeteniilor țărănești, care putea fi meșterul Pal din Vaidahazi (probabil Paul Magnu), pomenit în documentul încheiat la 6 iulie 1437, ca „stegar al tuturor locuitorilor unguri și valahi din acest principat al Ungariei”. Documentele de mai tîrziu nu mai rețin acest nume.

Din lucrările citate se vede că între două etape numele mai des

documentele timpului - au fost aleși „Căpeteniile”, poartău lorii, șefii militari ai răscoafii și conducătorii politici ai mișcării. Îmuși conducătorul, suprem al țăranilor răsculați, care a comandat în luptă de la Alpaet și care a înfrânt pe nobilii specialiști în arta mînuirii armelor și războiului, era meșterul Vaidahazi Pal.

Meseriașii, ca element mai înaintat, eliau aleși de țăranii răsculați și ca delegați în tratat. Îvele cu nobilimea⁴² • Probabil că ei au fost acei care au formulat revendicările sociale ale iobagilor, transpuse în actul încheiat pe ziua de 6 iulie 1437.

Pe 1^a începutul lunii iulie 1437, armata țărănească se întâlnește la Alpaet, în apropiere de Dej, cu grosul armatei feudalelor și a voievodului ardelean Csaky Laszlo. Nobilimea a concentrat o oaste numeroasă, adunînd aproape toate bandierele de pe domeniile lor. Călăreții nobili și pedestrașii împresurau tabăra răsculaților iobagi lașezată la poalele muntelui Bobîlna. Ambele tabere se pregăteau pentru luptă. Înainte de luptă, țăranii în cerca prin tratative pașnice, fără vărsări de sînge, să-îi ușureze situația for. Țăranii mîini și unguri se întrunesc în mare număr pe muntele Babolna și trimit de acolo o deputație la nobili pentru a le cere libertățile de care se bucurau pe vremile vechilor regi ai Ungariei și cu deosebire pe acele ale sfîntului Ștefan⁴³.

Că țărănimea răsculată dorea pașnic rezolvarea plîngerilor lor, dovedesc și alți numeroși autori. I. R. Șirianu a căruia lucrare istorică c bazată în întregime pe documente și cercetări ale istoricilor unguri, arată și dînsul că iobagii „văzîndu-se în să la 01- pret (Alpaet aproape de Dej) în fața domnilor, deși erau bine întăriți pe dealul Babolna, răsculații încearcă doar de vor ajunge la înțelegere și fără a mai vărsa sînge. Trimet clar în tahăra domnească delegați, care să mijlocească înțelegere ^-anume : făcîndu- H-se iobagilor ușurări⁴⁴.

Dar voievodul Csaky, conducătorul suprem al mîtelor nobilimii nu vrea de foc să asculte plîngerile poporului și revendicările lui. Trufașul oligarh nici nu vrea să stea de vorbă cu delegații țăranilor, ci dă ordin ca trimișii iobagilor să fie spînî zurați.

Se începe o luptă înversunată și sîngeroasă. Cu toate că iobagii răsculați eliau înarmați în marea lor majoritate cu furci, coase, topoare, măciuci și cu alte arme primitive și erau aproape în întregime pedestri, înălă o mică parte din iobagi fiind înarmați cu sulite, săbii, jucrate de aliați for în luptă - meseriași,

---

* A. D. Xenopol, Teoria lui Rosler, lași 1884, pag.

⁴² ** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 298.

iar de altă parte era oastea voievodului ardelean formată din ban-dierele nobilimii, călărași, îmbrăcați în zale și fier, înarmați cu sulite, paloșe și săbii, și cu întreg armamentul pedeșionat al timpului și deprinși în arta războiului, țărănimea răsculată a ieșit biruitoare. Dorința de libertate, dorința de a ieși din starea de decădere și umilință, a iobagilor romini și unguri a fost idealul care a infilărat și ușurat fabînda iobagilor asupra nobilimii, asupra feudalismului. Iobăgimea asuprită din Ardeal a învins pe asupritorii săi în lupta deschisă.

Țăranii răsculați aipărară aînt de vitejește tabăra lor întărită în cît nemeșii trebuiră să se retragă cu rușine*. Nici un rînd din întări-turi, ale iobagilor de pe muntele Babdiu, nu a fost cu-cerit. Toate atacurile fm:ioase ale aristocraților erau respinse și valurile celor ce atacau sau rostogolit învinse în vwlle, urmărite de oastea biruitoare a țărănimii. Strigătele de bucurie ale iobagilor umpleau văzduhul și se revărsau pe cîmpiile Ardealului. Slobo-zeni a-a fost cucerită.

Bătălia generală de la Alparet are importanță istorică în cadrul mișcărilor țărănești din Ardeal. A fost prima luptă în care iobă-gimea răzvrătită a repul'tat biruința asupra nobilimii maghiare din Transilvania. Căci pînă atunci, în toate luptele și micile răscoale din secolele XII-XIV, fărîmîțate, răzlețite între ele, țărănimea revoltată era ușor bătută și supusă de magnații și de bandierile lor de mercenari. Dar în anul 1437 la Alparet voinea concentra-tă a iobagilor, mișcarea for populară, care a cuprins întreg Ardealul, a zdrobit, prima dată în istoria Transilvaniei, pe asupritori.

Istoricul ardelean G. Barițiu în studiul său „Despre belulu civilu transilvanu de în 1437-1438” în care s-a ocupat în special de acest eveniment este deosebit de interesant că el redă în aceste cuvinte mersul evenimentelor în preajma luptei de la Bobîlna.

„Poporul . . . arîndu-se bărbătește, se așează ceva și mai sus în castre (în tabără) pe un deal fa comuna Bohalna . . . La locul acela poporul armat își asilură pozițiunea sa prin săpături rlc valuri sau șanțurii ...

Oastea democratică era comandată de către mai mulți, din care documentele numesc pe locul întâi pe Antonic

* „Transilvania. Banatul. Crișana. Iaramureșul”. 1 < > JR--28. voi. I, Buc. 1929. pag. 44.

întîmplă una bătălie cruntă între oastea aristocratică și între cea democratică. Istoricii ure se iau după Thuroczi, vo. I^{ie}. sc a ști, că rezultatul acelei bătălii ar fi rămas nedecis ; adevărul însă este, că oastea aristocrată a rămas bătută (subliniat de M. D. N. R.) rle că tl'e oastea democratică, ceea ce se vede clar din împrejurarea, că •Îndată după aceea bătălie cruntă Ciacu V ( )dă și toți aristocrații nu mai ținură nasurile așa sus. ci se înruplecară îndată ca să •asculte toate p(ostulatele poporului ...

Ziua bătăliei de la B( )hîl^{na} nu se știe; este însă bine cunoscută ziua tractatului de pace încheiat între aristocrație și între democrația țării, ca două părți egale**.

Convingerea noastră fermă despre victoria țărănimii la Al-paret și înfrîngerea feudalilor se desprinde din analiza documentului de o importanță istorică deosebită, ce a fost încheiat după lupta celor două tabere pe la începutul lunii iulie 1437**. Analizînd acest document și mai ales revendicările iobagilor acceptate de nobilimea maghiară, vom constata că toate punctele din convenția încheiată între iobagi și feudali sînt dictate și impuse de către țărănime. Iobagii au dictat și au impus prin victoria lor, stăpînilor de moșii, condițiunile de pace.

Aceasta se desprinde din cercetarea revendicărilor țărănești.

* „Transilvania”, foia asociațiunii ... nr. 1, anul 1873, pag. 3.

** Istoricii pînă astăzi nu au îndrăznit să scrie, afară de G. Barițiu, ferm și hotărît despre această victorie a iobagilor. A. D. Xenopol arată că lupta „rămîne nehotărîtă” (Istoria romînilor din Dacia Traiană, voi. V, pag. 242); Nic. Densușianu, în „Revoluțiunea lui Horia ...” scrie că „o luptă sînge-roasă se încinge între țărani și nobili, mulți cad de amîndouă părțile, dar în fine nobilimea vîzînd, că pericolul e mare și rezultatul luptei îndoios se hotărește să trateze de pace cu țăranii ...” (pag. 66); I. G. Sbiera, în a sa „Contribuire ...”, scrie că „țăranii ... porniră cu toții o luptă în contra nobililor ... Văzîndu-se aceștia strîmptoriți de țărani făcură în 6 iulie pace cu ei ... (pag. 455). Mai clar spune I. Lupaș, în „Trecutul nostru românesc”, că scrie că „la început răscula lii obțin succese. Nobilimea înspăimîntetă intră la învoială cu ei” (pag. 110). Ioan Rruu.Șirianu, în „Iobăgia”, arată că „Se pare că scurta au tras-o feudalii, deși istoricii maghiari spun că învinși formal n-au fost, ci probabil că s-au speriat tare de numărul mare a morților și răniților” (pag. 298). Nic. Iorga spune că „le începui îndată după biruință li se încuvința totul”. (Istoria poporului românesc, voi. II, pag. 88) Radu Rosetti, profundul cunoscător al problemei agrare și al relațiilor sociale din trecut, în lucrarea sa „Pămîntul, stăpîinii și sătenii din Moldova”, (tomul I, București, 1907 N. R.), scrie că „se începu un războiu crunt (1437) în care răsculații repurtară biruinți repelente împotriva nobililor unguri și secui, aliați cu aceșii. Țăranii izbucniră chiar

în aj unu luptei, voievodul refuză a .Sta măcar de vorbă cu reprezentanții aleși ai țăranilor. E cert ,că numai sub presiunea înfrîn- gerii și a .izbîndei repul'lată de iobagi asupra lor, feudalii maghiari au fost siliți să încheie acest act c-are sintetizează atît durerile, cit și năzuințele și aspirațiunile iobagilor din secolul al XV-lea din Transilvania.

Nicolae Densușianu, în monumentală sa lucrare „despre revo- luția lui Horia din 1784-1785, arată și <insul că „condițiunile acestei păci erau grele și umi,litoare pentru n-obilimea transilv-ană, care mai înainte de începerea revoluțiunii nu voia să auză nimic de cererile țăranilor. Se vede însă -de aici, că în lupta, ce -o avusese nobilii cu țăllanii, cumpăna victo11iei 'Începuse a se p1leca în partea acestor din urmă"*.

Data fiind importanța acestui document, care oglindește izbitor în același timp starea țăranimii de 1pe atunci din Al'deal, îl reproducem în întregime :

„C)nvntul :abației ce poartă numele preaferi-citei fecioară Maria, tutul'or creștinilor, a^it celor care trăiesc lîn rprezent, cit și celor ce vor afla în viitor despre cele aici întîmplate, d-orește "alute, în numele Domnului.

Dorim să aducem la cunoștința tuturor, că pe d'o parte Laszlo, fiul lui Farnasi Henedek, celalalt Laszlo, fiul lui Szamosfalvi Gyero, Zsuki Benedek și Farnasi Denes, nobili ajeși de corpo- rațiune.a nobililor ; iu 1pe de •altă pal1te următorii hă-rhați prevăzători : Biro Lasmo (ludex), Vincze și Bana Laszlo, fi.uJ vestitwui l.a^zlo, iobagi ai lui Marothi Băni Janos din Alpa,ret și Antal iobagul lui Losonczi Dezs0 din Magyar Bogath ; mai departe meșterul (Nagy) Antail -din Gal-Kend, meșterul Tamas din Szek, Ioan fiul meșterului lakab -din Cluj, Laszlo, fiul lui Gal din Antos, căpitani și luptători din șinrl ungurilor ; tot așa meșterul Vajda- hâzi Pal, stegar al tuturor locuitorilor unguri ^i valahi din acest principat al Ungariei, alleși 1pentru ducerea la îndeplinire a afacerii d-e mai la vale, prezentându-se în persoană înaintea noastd, cu' grai viu au declarat și mărturisi t d'opotrivă : Maghiarii și Valahii, locuitorii oricăror proprietăți din Ardeal pe d'o parte din cauză că reverendissimul în Hristos părinte, Lepes Gyorgy, domnul episcop ardelean, nevoind să primească în dinari de puțin preț -zeciui ia^a ce i se cuvine diin -partea locuitorilor maghi,ari, ci lăsind să se îngrămădească la ei aproape trei ani, iar acum ma.1

---

* Nic. Densușianu, „Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria" 1784-1785, București 1884, pag. 67.

de curînd voind s-o stoarca m bani mari și grei ; lovindu-i apoi m public iîn chip nemeritat - din cauza nesolvirii zeciuiei aruncînd 'Pe nedrept interdict asupra lor, în decursul cărei oprește respectiv:ii pe părinții, surorille, fiii și fetele precum și pe alții ce le aparțin, desăvîrșiți din vilață fără să flie împărtășiți cu sfintele taine bisericești, i-au îngropat în afară de hi^erică și cimltu, cu inima cea mai amărită și cu cea mai ,amaTă durere ; mai departe, contrar hotărîrilor și ceremonii lor obicinuite ale hi- sericii .catolice și ol'dinare, surorile și fiicele lor s-au căsătorit ori măritat în chipul cel mai 1puți1n C>bi,cinuit în hiserică ; pc de altă parte •din 1cauză că .-;tăpini:i for i-au aruncat în sclavie grea ca pe niște sclavi cumpărați, deoa1rece oînd au voit să se mute de pe o mC>șie la aiha, n-au fost lăsați nici despoiați de tot avutul lor; 1lin aceste prici,n:i și urmările lor, pentru reoîștigarea și solicitarea vechilor libertăți date și acordate .de regii sfinți tuturor locuito,iilor patriei maghiare și pentru a scutura și respinge jugul nesuferit al poverilor, cu teindența asupra cărei•a întreolaltă s•au înțeles de.plin. adunîndu•se 1pe •dealul Haboilna clin hotarul Alparetului amintit, sfătuind,u-se serios despre afacerile proprii, prin depu• tații 1ce au trimis, au cerut de la stăipinii cu cea mai mare supunere să fie lăsați 1în lihertăți.le aim.i10Jtite, ale regilor sfinți.

Stăipinii și-au astupat urechile dinaintea rugărilor lor. n-au ascultat cere111le și pe •deputații mai sus amintiți Csaki Laszlo. voievod ardelean, i-a prins, i-a decwpil1at și i-a tăiat în bucăți : după aceea vicevoievC>dud și cei doi ișpani secui i-au atacat cu trupele for, luptă în care au căzut numeroși și dintr-o parte și din alta.

În cele din urmă admoniați de inspirația mifostivă a lui Dumnezeu un.ii nobili temători de Dumnezeu ^i bă.rbați luminați de grația sfînrtulu.i duh, din sînul acelo11iași nobili și locuitori ai țării - care au intervenit 1pentru facerea păcii între partide .după îmblînzirea 1mmei lor au ajuns la încheierea păcii și 'Înțelegerii depline ; lăsînd d'o parte cele ce au săvîrșil pîn'•acum unu contra altora, prin voință comună care are să fie ținută neștirbită sub pedeapsă de căilcare a ju- rămîn•tului. au adus ordinațiune și hotă.rî'f'e cu aceea deC>sehi ră declarație, că prin hotărîrile subscrise ei nu au intenție ^ă facă nimic :În contra lui Dumnezeu și a sfintei sale biserici, a sfintei coroane, ni>c.i împotriva drepturilor domnului lor, maies- tății sale Sigismund, regele Ungariei și a cercei năi, și prin păstrarea credinței de curuși

îndeosebi nesocotite și desființate ; domnilor țării nobililor și oncaror alți dignitari și persoanelor bisericești distinse a se împotrîi, a face rău o-ă să le strice n-au voit și nu vor încerca nici lîn viitor.

Iar deoarece din cauza schimbării monetelor de dinari actuali neplătind zeciu^ala episcopului cu as tfel de hani pînă ce pe d'o parte au ajuns între olaltă în conflict, de altă parte s-au născut neînțelegeri și primejdiile amintite, l pentru a înconjura și înlătura în vliitor astfel de primejdii, au decis și ordonat, că d'aci încolo în prețul zeciuidii episcopești sînt datori a da și a plăti un florin în aur adică o sută dinari în valută actuală după fiecare 20 cruci ; iar pe vremea dijmei episcopești, să nu dijmuiască nici neun membru al acelei f.a mijii, nici cel de partidul nobililor : a noua parte însă nici de la propriul iobag, nici de la plugari streiui ori cultivator de vie să nu inidrăznească a lua și a strînge nici mag;nații, nici nobijii, și nici un fel de domn.

Iar aceia, care în cele amintite au de la domni vie ori pămînt cu uendă, pentru vie "înt dato•ri să plătească zeciuiala ohicinuită. iar pentru pămîntul arător venitul obicinuit.

Mai departe, deoarece jefuirea cu puterea ^i apăsarea locuitorilor țării se •derivă din :faptul că aceia care vor să se mute în altă parte n•au fost concediați nici despoiați, au decis că oamenii în stare liberi, după ce și-au plătit zeciuiala și datoriile sa se poată muta oriunde, liberi și fără vreo atingere.

Iar dacă vreunul ar împiedica și ar despoia de avu turile sale pe astfel de iobagi cue ar V(i) să se mute, să plătească drept pedea.psă trei mărci. Cit despre cei ce pentru transgresiuni ar fi duși la tribunal ori obligați la zătlogire, numai după ce și-au clarificat afacerea să poată a se îndepărta în altă parte.

Iar pe acei iobagi care se lîndepărtează în taină, fără a plăti zeciuiala, ori că se sustrag din iJrCl'pria putere de sub mina dreptului și legii, domnul lor legal - după obiceiul de drept al țării - de la propriul judecător legal îl poate recil.ama, dacă prin jurămîntul său și a doi martori dovedește că aceia s-au îndepărtat în taină ori că s-au sustras de sub llep;e. Mai departe au decis. că din avutul celor ce ar muri fără moștenitori. proprietarul să nu poată lua mai mult decît un juncan de trei ani, cealaltă avere i se cuvine văduvei ori rudeniilor. Dacă fosă unii n-ar avea soție, moștenitori și rudeni de sînge ^i ar muri fără a fi făcut

proprietate) și comună să se adune cite doi oameni cuminți și de încredere, lî^preună cu sus amintiții căpitani ori dintre ei cel puțin cu unii, ol^Î cu alții numiți pentru acest pr^lej și să se prezinte pe numitul deal Babolna, și acolo aceiași căpitani ori unii dintre ei să întrebe și să știricească de la acei bătrîni, oare domnii lor lăsatu-i-a ori nu în libertățile lor? Și dacă ar afla că vreunul dintre nobili a nesocotit în întregime ori în parte ordi- națiunea ·premergătoare, ori că a făptuit contrar ei, ·să fie consi- derat ca un sperjur și ceilalți să se rețină și păzească de a-l apăra.

Mai departe, privitor la plătirea dărilor, a dăruirilor și ducerea la îndeplinire ·a serviciilor, au hotărît că dacă ar găsi diploma lui Ște^an cel Sfînt ori a urmașilor săi - în care se cuprind libertățile lor - ori pînă ar exopera-o din nou ·de la Majestatea Sa, pînă atunci în ce privește plătirea dării anuale. dăruirile și slujbele de făcut, se obligă în următorul chip: ca dare anuală, fiecare iobag va plăti un dinar în monedă curentă. și nu-i dator <_ plăti mai mult în ziua Sfîntului Ștefan.

Proprietarilor care au moară, la săl'bătoarea Naș terii Dom· oului respectivii sînt datori să le dea un cubul de ovăz. iar la Paști de asemeni. Cloi cozonaci și un pui (de găină).

În ce pl'ivește serviciile de prestat, sînt datori (iobagii) să secere ori să 'are o zi, ori să dreagă digurile morii și după obiceiul a·doptat, să lîe țină în bună stare.

Zeciuiala pentru porci ori albine ori altă dare de felul acesta, ceea ce în anume timp se pretindea, anume între poporul de cetate, atît de la unguri cît și de la valahi. precum nici darea numită de ordinar „ako", nimeni nu e dator ^ii plătească domnilor proprietari.

Mai departe. iobagii sînt datori sa in<leplinească serviciile ordinare cămărășeștii, dar la ·înrdplinirea altor focruri co^n·tele cămării să nu îndrăznească a-i sili. Același om al cămării nu poate vinde vin în alte case ori loc declît a sa și pe cînd își vinde vinul său, să nu poată 01pri ca și alții să vindă.

Mai hotărăsc și ordonează că, dacă în diplunia lui Ștefan cel Sfînt n-ar fi complet precizată relațiunea dintre domni Ji iobagi. atunci sînt datori să aleagă dintre dînșii oameni cu frica lui Dumnezeu și stăruitori, care o dată aleși, împreună cli alți bine· voitori nobili, care se vor alege pentru acest scop din partea nobilimii; se vor întruni, sfătuindu-se serios despre aceasta și dispunînd, hotărînd chipul și obiceiul de drept cum în viitor, și cît ai urmașii lor să poată sta în pace

Mai departe, hotărâsc și dispun că atunci când merg în tabără vîptualii sînt datoare să dea comunele respective, dar cu preț potrivii și modelat și să nu spoilieze, cum au făcut pînă acum. În același timp ordonează, că cei ce sînt datori lă să lîntrețină ban-derii, să țină în respectivă parte a locului isc(a) de demne de încredere, ca pentru orice lucru mărunț domnii să nu cheme poporul •swb arme.

Ordonă și a•cee,a, că oricare, oriUDJde dintre nobili, cu orice pornire sufletească ar omorî pe vreunul din numiții iobagi, l-ar căzni O-ri i-ar vărsa sîngele în-tr-un chip oarecare, fie că ar fi iohagul său, fie că ar fi străin, dacă aceasta respectivul va ști să dovedească cu doi martori, după lege să fie socotit sperjur; iar cei-lalți nobili să se ferească a-l apăra. Tot așa, dacă dintre iobagii acestor nob:ili i s-ar răzvrăti și ar îndrăz.ni să facă același lucru împotriva stăpînilor proprii ori <În lcontr.a altor nobili, cășunîn- du•le pagubă și alt rău și aceasta de asemenea s-ar lputa dovedi prin doi ori trei martor:i, •pe temeiul că •au săvirșit crima oapitaJlă. sii fie pedepsiți îndată, pierzînd întreaga lor avere.

Ordonă a se respecta riguros : ni.meni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitmii lor ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani, din cauză că s-au sculat acum cu arma, altfel v⁸ fi socotit drept că.lcător al jurămîntului ; dacă se va afla de •acf»asta, nifoivoevoduJ, nici vicevoevodwl, nici episcopul și ișpanul săcuilor să nu-O ajute, căci și ei vor fi considerați călcători de jurămînt.

Dispun de asemenea ca zeciuiala ep.isco•pească ce nu s-a plătit de cițiva ani să se plătească în bani d'acum, o sută de dinari <lupă douăzeci de cruci, precum și datoria către rege în sumă de 500 din.ari, nemaiășteptînd și pentru acestea de la majestatea regală ol\din de scutire.

Au hotăiiit și oiidonă a se ține cu strietete, că d111că s-ar afla diploma lui Ștefan, atunci aceea, iar dacă nu, constituțiunile de mai sus să aibă vigoare și în veci să nu se retragă.

Cine ar luora împotri-va îndatoririi și contra.etufai de mai sus, fie domn, fie iobag, să se considere sperjur și toți lă să se păzească și rețină a-l apăra"*

* E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria romînilor, voi. I, partea II-a, pag. 614-619. De asemenea, în I. R. Șirianu, op. cit., pag. 200-206. Textul este dat după ceaștea textă publică în lă M. D. N.

ele a rîvnî la acea stare de libertate și bunăstare materială de care se bucurau țăranii din Ardeal încă de pe timpul regelui Ștefan, adică de la pe timpul năvălirii maghiare. Țăranii cereau ca să devină iar oameni liberi, „iobagiiones castelli”, adică clasă de oameni militari, nesupuși nobilimii și clerului, stăpîniți pe munca lor proprie, pe pămîntul și averea lor. Cerele lor reîntin (licau starea în care se aflau în secolele X-XI, cînd situația lor economică și starea lor socială nu suferise știrbirea drepturilor 71 libertăților.

„Țăranii protestează în contra încălcărilor pe care ei le sufereau rezemîndu-se pe libertățile care le fusese concesionate ele către vechii regi ai Ungariei și fac să se urce originea acestor libertăți la domnia Ștefan (997-1038). suii care și res.țul neatîrnat al Transilvaniei fu supus Ungariei”.

Căci în perioada regelui Ștefan cel Sănt, țăranimea din Ardeal se bucura de slăbiciune. Nici corvezi și munci pe domeniile proprietarului nu erau obligați să execute. Plocoane de îndatoriri senioriale nu erau cunoscute. Țăranii se foloseau de pămînt. pășuni, păduri, ape, fără nici o îngrădire și limitare.

Pe timpul acela, „... fiecare om liber, fie că era sărac ori bogat, făceau parte egală în dreptățile din marea comunitate națională”. Regele Ștefan, în testamentul său politic lăsat fiului său Kupa, subliniază că „... niciodată să nu uîți că oamenii sînt toți dintr-o stare”. De aceea vedem că „documentul nu cleo- sbește care dintre țărani, români sau ungurii, optîneră de la sfîntul rege garantarea libertății lor; el zice, cîmpotriva. într-un chip cu totul general : „pristinam libertatem incolis datis et concessis”.

Amintirea acestui trecut mai îmbelșugat era încă destul de vie și se păstra adînc în suflul și conștiința iobagului din Ardeal. Iobagii, în documentul încheiat cu feudații prin delegații lor ce au tratat cu nobilii, arată că nu se ostensesc decît pentru cucerirea libertăților îngăduite deja de mult din partea regilor sfîinți.

---

* A. D. Xenopol, Istoria romînilor din Dacia Traiană. voi. \. ediția III-a, pag. 244.

** I. R. I. Irianu, op. cit., pag. 39.

:*** Ibidem, pag. 38.

**** A. D. Xenopol, Teoria lui Rissler, Iași, 1884, pag. 166.

***** Vezi Ibidem, pag. 166.

Punctul principal care reiese din acest contract colectiv **încheiat** pe muntele Bobîlna⁴³ e precizat în ținta țărănimii de a des- eoperi diploma Sfîntului Ștefan în care se stabilesc relațiile între tîlmonii și iobagi.

Țăranii din **Ardeai** } c'redeau că regele Ștefan, întemeietorul statului maghiar, pe timpurile cînd a pus temelial orgallizato,rică a noului stat și a elaborat primele legi, a precizat și relațiile care trebuie să existe între nobili și sătean. Țăranii credeau că feudalii rămăși stăpîni pe puterea politică în Ungaria au dosit această diplomă a sfîntului rege și, în decurs de cîteva secole, protejați (le regii urmași lui Ștefan, au sfidat complet diploma, înrăutățind starea sătenilor. Ca urmare a acestor stări, iobagii „s-au înțeles deplin, adunîndu-se pe dealul Babolna din hotarul Alparetului cu scopul de a recîștiga și solicita vechile libertăți date ȘI acordate de regii sfinți tuturor locuitorilor patriei maghiare ;” pentru a scutura jugul nesuferit al poverilor”.

Însă, pînă la descoperirea diplomei Sfîntului Ștefan, țărîmărea <lin Avdeal, prin convenția din **6 iulie 1437**, a impus nobilimii maghiare înaintea următoarelor revendicări :

- a) stabilirea zeciuiei episcopale la un florin **din** 20 de cruci ;⁴⁴
- b) desființarea completă a dijmei către nobilime ;⁴⁵
- c) dreptul necondiționat al iobagului de a se muta **fa** o altă _proprietate ;
- d) avutul iobagiilor morți rămîne moștenitorilor, iar nu proprietarului, cum **1**prețindeau pînă :acum boierii ;⁴⁶
- c) se stabilește o dare fixă anuală către stat în sumă de **un dinar**, în monedă curentă ;⁴⁷
- f) robotă, iobagii **SI**înt datori să facă nobilului nu [mai] mult decît o zi pe an;
- g) desființarea zeciuiei din porci și albine, de asemenea **ȘI** a dării „1ako” ;
- h) amnisierea tuturor iobagilor și conducătorilor lor care au luat parte în mișcare.

Introducerea 'punctului de amnistiere a tuturor participațiilor în răscoală, puncte care precizează că „nimeni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitanii lor ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani din cauză că s-au sculat acum cu armă”, arată gradul înaintat, atît al conștiinței de

clasă a răsculaților, cit și solidaritatea poporului. 'fărănimea căuta să pue în siguranță de furia nobilimii maghiare, atît pe Rleșii sa1 cit și pe ea însăși.

*
* *

Dar punctul cel mai important care evidențiază copștiin^a 1le clasă ridicată a iobagilor este revendicarea care stabilește constituirea unui comitet, un fel de adunare reprezentativă a ·popo- rului, formată din delegați •aleși din rîndurile țăr11i1D lor și nobilimii. După cum s•a precizat !În convenție, comitetul acesta „de aci în·olo, în fiecare ·an, întotdeauna înainte de sărbătoarea urcării la cer a domnului nostru . . . să se adune . . . și să se p·re- zinte pe numitul deaJ BaboiLna, și acolo aceiași că·pitani ori unii dintre ei să ^ntrehe și să ști riceasc ă de la cei bătrîni : oare domnii lor lăsatu-i-[-au] ori nu în libertățile lor?""*.

Acest punct, care stabilește constituirea unui control permanent al întregii clase țărănești, prin reprezentanții ei aleși în adunare anuală, asupra nobilimii, constituia desigur una din cuceririle de o importanță covîrșitoare pentru țărănimea iobagă de pe atunci. Pnn această măsură, iohagii obțineau posibilitatea organizată de a tempera poftele hrăpărețe ale fewdalilor și în același timp se crea un organ permanent, un fel de parlament, care dă·dea posibilitate țărănimili de a se folosii de eJ pentru menți- nel'ea și întărirea soli0darității ei de clasă. Dar mai ales el ar fi dat puti-ntă afirmării conștiinței ei fo procesul apărării inter- reselor ei social-ec()nomice.

„Se instituia, prin urmare, un fel de dietă po,11i1ară ca organ de c01Dtr0il și de anchetă, o dietă care avea să ·functioneze ne baza unui inact si e·vident ca o expnesie a

* E foarte probabil că acest punct din convenție, delegația lărănească l-a introdus după sugestia nobilimii de rind48• Nobilimea de rînd, în lupta ei contra oligarhilor, a introdus în cîteva diete naționale asemenea puncte în scopul de a înfrîna abuzurile nobilimii mari. De pildă, dieta din anul }232 votează că „o dată pe an, toți magnaJii și nobilii lării sînt datori să se întrunească la adunare la Alba-regală ș'aici să se sfătuiască despre starea lării și să examineze purtarea magnatilor (cum s-a purtat fiecare în comitalul său și cum a păzit drepturile țării) și în aceea adunare regele ^i sfetnicii săi să aducă asupra lor judecată conform vredniciilor ori păcatelor lor, dindu-le răsplată ori pedeapsă" (I. R. Șirianu, Iobăgia, pag. 142, nota 1).

** T. Mihaikscu, Răscoala de la Bobîlna. „Țara de mîine", Anul III, nr. 7-8, iulie-august 1937.

care era un corp constituțional, un corp politic <leci ;
secuiei și sașii formau un astfel de corp ; nobilii, altul. Țăranii
încă se grupaseră sub aceste titluri*.

Adunarea anuală a reprezentanților iobagilor și
nobilimii ar fi fost de o importanță covârșitoare pentru
întregul mers al vieții politice din Ardeal, ceea ce
recunoaște și istoricul maghiar Acsady, cel mai bun
cunoscător al dezvoltării iobăgiei maghiare. El arată că
„convenția de la 6 iulie, fără îndoială este urmarea unei
conștiințe de drept puternică și a unui spirit de recon-
ciliare, care ar fi putut să dea impuls Puternic vieții

---

* N. Iorga, Istoria Românilor, vol. IV, Cavalerii. București, 1937.

~**~ Vezi / R. Șirianu, op. cit., pag. 304.

VII

FORȚELE SOCIALE ÎN LUPTĂ, ÎN PRIMA PERIOADĂ A MIȘCĂRII DIN ANUL 1437

Imediat după victoria de la Ailparet și încheierea contractului de pe muntele Bobîlna* se produce o regroupare a daselor care se găseau în luptă. Regruparea aceasta e plină de învățăminte și de aceea credem necesar ca să ne oprim mai pe larg, descriind mai întâi repartizarea forțelor sociale în luptă în prima fază a mișcării. Trebuie să știm că în revistă ne va arăta că evenimentele petrecute în Ardeal acum 500 de ani sînt bogate și pline de concluzii tactice și strategice, din care și astăzi pot fi trase numeroase pildă și învățăminte.

Prima etapă a mișcării țărănești din anul 1437-1438, care a culminat cu victoria renumită la Alparnt, e caracteristică printr-un spirit de solidaritate ce a domnit în lagărul răsculaților. Cu toată că în mișcare au participat deosebite straturi sociale, ca: iobagi, supuși nobilimii, cîț și țărani liberi, de naționalitate romînă și ungară, meseriași și nobilimea mică, cu cerințele și interesele lor specifice, deosebite; ura însă neîmpăcată contra abuzurilor episcopale și oligarhiilor feudale le-a unit într-un front comun. Măsura episcopului catolic a contribuit la sudarea solidarității, la

---

* Denumirea dealului, în preajma căruia se desfășura prima bătălie generală a iobagilor, în acte latine e arătat ca Babolna. Unii istorici denumesc romînește Babdiu. Noi ne asociem în totul cu cei care denumesc în limba romînă Bobîlna. De altfel, am și dat lucrării de față titlul „Răscoală la Bobîlna”.

Istoricul Șirianu -arată că măsurile de stoarcere a episcopului i au fost „inconștiență mai mare nici că se poate închipui. Pe 11'o parte •din cauză că în felul acesta episc0<pu'l înstrăina de biserică chiar pe cei mai buni cred^ncioși, Tevoiltați de abuzwl cu cele „finte, pe ide altă parte pentru că toți nedreptățiții și revoltații se •Simțeau astfel îndemnați, chiar siliți să facă legă•tură Și să considere drept cauzei comună lupta contra unui astfel de oligarh și a tuturor celor de o sea.mă cu el”*.

^emulțumirile contra epi<scopu<i catolic erau axa caire a unit masa poporului nedreptățit. Nemulțumirea aceasta a existat nu numai pe chestiunea stoarcerilor zeciuiei, care a fost cauza ci imediată. În decurs de cîteva secole, în Ungaria, și mai ales în părțile mărginașe, a domnit o staTe anticlericală. Nu întîmplă•tor vedem lîn acele timpuri aparitia nenumăratelor curențe reformatoare a bisericii catolice. Nu a fost întîmplă•tor faptul că elementele progresive. ra•dicale, •din mișcarea hUJSită din Boemia, încă în acele timpuri au lansat ca una din revendicări : secula•rizarea averiiloT episcopoești.

Curentul anticlerical a domnit nu n. mai. În rînduriJe po•porului de jos, care suferea și simțea mai mult pe umerii săi stăpînirea pămîntească a bisericii ca:t(lfoe, dar și în 11îndurile poporației de la orașe, chiar și în rîndurile nobilimii de rînd. RolUJl dominant ce-l deținea biseric.a catolică în statul ungar, privilegiile enorme •de c•are se bucura în dauna maselor largi muncitoare, erau cauzele care ridicau, nu numai popo.rul de jos, rlar și nobilimea. Nobilimea nu putea isă suporte c.u inima ușoară un co<n<u>rent de impor^anța bisericii catolice, care reușise 5ă sustragă din mîinile ei clomeniiJe cele mai rodnice și mai renta- hile.

În sta.tul ungar dim acele •timpuri veneau lîn șiru1l privi<le- giati<1<>r în primul rînd prelații catolici, în .al •doilea rînd aris• tocratii (nobiilimea mare, oligarhii), •apoi urmau nobilii de rînd, și numai după aceea erau așezați reprezentanții orașelor (negustorii, meseriașii).

Biserica cat( )lică și• reprezentanții 1săi nici într-un stat din Eu•ropa nu s-au bucurat de asemenea privilegii și monopol ca în cuprinsul Ungariei de atunci. „Nu •se poate un singur stat a cărui întemeiere și stabilit•ate să fie în •așa de strîns legătură cu Roma cum a fost Ungaria și fide de

greaua muncă de a converti la creștinism un popor asiatic, învâ-țați, care să țină legătura cu Apusul și adesea să combată influența Bizanțului; papii ocoteau pe unii ziegii sub care țara ajunsese în grea cumpănă și chiar cziize, încît era în primejdie de a-și pierde existența; papii trimiteau dregătorii și nu odată excomunicau regi care, fie că se în-torceau la moravurile stră-moșești, fie că într-un fel ori altul se împotriveau. J'lanuri-lor l'fin-tului Sc^un; papii mijloceau alianțele, împrumuturile "ii atîtea căsătorii".*

Datorită acestui rol precumpănitor în stal, biserica catolică a reușit să concentreze în mîinile sale numeroase domeDjii în proprietăți cu iobagi. Bucurîndu-se de privilegii, reprezentanții olerufoi oatolic erau concurenți de seamă ai feudalilor. De aceea vedem că aproape întreaga nobilime era pornită în contra prelaților catolici, dar mai ales nohilimea de rînd, ce suferea mai mult. fiind subordonată episcop^lor și prelaților catolici. Această cauză, pe lîngă zeciufală, a fost cauza care a împins mica nobilime în rîndurile răsculaților.

Dar și orășenii erau nemulțumiți de episcopul din AzideaL Prin veacurile XIV-XV, episcopii au pășit la crearea unui șir ele o11așe proprii49 și au început să pretindă vamă de la negustori. Din această pricină, reprezentanții clerului catolic adeseori intrau în c001fil.iot cu J.ooouitor.ii orașeil.or, cu neg-m1torii care se opuneau măsurilor de stoareere a dărilor și taxelor de vamă. Certurile și conflictele între epi^opi și orașe adeseori durau decenii întregi. Așa, de piJ.dă, orașul Strigoniu, în urma execută11iilor nesățioase ale episcopului, a avut conflicte de nenumărate ori. Pe timpul domniei regelui Andrei al III-lea, episcopul silește [pe l cetățeni să-i dea dijmă și din vin, măsură la care cetățenii se opun, se produce un conflict destul de grav.

În cuziînd vedem, că orășenii, ca să se sustragă plății taxelor, „căsă-piile (imăce<lării) și-au mutat ahatoriile de pe teritoriul ce aparținea capitlluiului și astfel nu mai plăteau jumăta-te de piele obligativă, au oprit apoi pe cei din capitlu să strîngă darea obicinuită de la locuitorii din comună (oraș) și peste tot s-au răzvrătit !Împotriva prepozitului, a capitlului ..." **.

Mai jos vom aduce noi fapte care arată cum meseriașii și popor^ de la orase a dus luptă cu biserica catolică

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 297 [sic! - N. R.].

** I. Șirianu, op. cit., pag. 215.

Trebuie de menționat faptul că nu toți reprezentanții de r. catolic au fost urțiți de popor. Deosebirea în iang existau și în rîndmii. Je clerului catolic. Pe cînd episcopii și abații erau ieșiți din rînd. urifo mari (însuși epi, scopUll Gheorghe Lepeș era fratele vicevoievodului Ardealului*) și erau cunoscuți prin jecmănirea nemiloa-!:'ă a 'pop orulu:i , - cileruJ de jos, 1preoții ce -găseau a-proape de po-pop adeseori țineau cu el. Căci starea socială a preotului în evul mooiu nu se deosebea mult de aceea a poporenilor, credincioșilor săi.

I. Slavici arată că „cu anevoie ajungea iobagul să fie preot și tot iobag rămînea și duipă ce se rpoipia. El și fii ,}ui trebuiau să-și facă roborta !În rînd cu ceilalți semenii ai lor, și domnul de pămînt îl lua de la alta-r și-l mina cu biciul la muncă"**..

Această stare a preotului din sa't avea drep.t urmare faptul că o ma-re par,te a preoților luau apărarea .poporului, punîndu-se în rînd cu el la luptă și adeseori preoții erau chiar conducători. Istoria ne-a păstrat numele preoitului Poka, care în veacul al XIV-lea a fost conducătorul țăranilor liberi de pe domeniul mănăstirii Pannonhalma. Preotul ,acesta a o-rganizat hlipta contra abatăiei, contra su periorilor săi care ocupaseră cu forța pămîn- turile țăranimii.

E probabil că și în mișcarea din anul 1437 preoțimea di,n A rdeB'l a luat parte activă în rîndurile poporului. Concluzia aceasta o tragem din faptul că în mișcările țăărănești de pe acele . timipuri, de pildă în Anglia, propaganda preoților era însemnată.

Vedem deci că sipirituJ general de nemulțumire contra repre- zentanHlor superiori ai bisericii catolice a 1lat naștere la o ade- vărată 'mișcare populară, începUJl:ă în contra episcopului. Miș- carea, în procesul desfășurării ei, a alunecat, s-a transformat imediat ,în luptă conotra nohiiiimii. „Odată ce țăranii se hotă:riîră a-și îmbunătăți soarta lor cu nuterea ei își aduseră aminte de toate suferinta le si mai

* Familia nobilă Lepeș, din care a făcui parte episcopul ratolic, se trage din romîni, carr, maghiarizîndu-se, au căpătat demnități și înnobilare de la Regii Ungariei. Dl. Prof. N. Iorga, în lucrarea sa [Istoria Romînilor], arată existența unui Lepeș, probabil un miles romîn dintre

** I. Slavici. Rrnrnîinii din Ardeal. Biblioteca „Minerva", București 1910. pag. 46.

lilor atît din partea ţăranilor unguri cît şi mai ale. ^ din partPa acelor mult mai numeroşi de viţă romînă"*.

Cu toate că mişcarea, de la izbucnirea ei. se transformase, îndreptîndu-se în eontra nobilimii, în special în contra celor mari, frontul răscu:laţilor s-a menţ^nut intact ,plîină dUipă lupta de la Alparet. Nobilimea mică lupta alături de ţărănimea iohagă şi meseriaşi contra o'ligarhilor, contra aristocraţiei.

Dezvoltarea şi întărirea re-gimului economic feudal, desăvîr- şirea lui, a dus la situaţia : de o parte s-a întări.t, concentrînd în mîinile lor bogăţii şi .proprietăţi imense, un grup de magnăţi. iar de altă parte s-a plasat nobilimea mică, sărăcită, redmi:i aproape fa starea de iobagi.

Încă în acele timpuri existau în Ardeal cîteva familii llogate CaRe au reu.^it să acapareze domenii lÎntinse, comitate întregi. De pîldă_ e cunoscut că pe timpul regelui Matei Corvin, adică numai cincizeci de ani clupă răscoală, „jumătate dintre proprie- tăţile iobagiale din ţară erau în posesiunea a 25 familii feudale. Singură familia Zapolyi lavea opt l.a sută dintre ,proprietăţile iobagiale. Peste tot, în ţara lÎntreagă erau aproape numai moşii mari, latifundii care adesea formau un comitat înt-reg. Micul comital Ara, întocmai ca Torontallul, un întreg colţ de ţară, excepţie făcînd CÎîteva sate, aparţinea unei singure familii-**.

Nu numai atunci, dar şi mai înainte, vedem că unii feudali au reuşit să strîngă doonenii întinse, să stăpînească teritorii importante din ţară. Încă în secolul XIV, voiev.odul Csaky M; atei extindea stăpînirea sa asupra a 12 comitate, iar judele curţii în anul 1304 avea 30 cetăţi şi moşii în 12 comitale şi ducea în caz de război, pe socotea'la sa propnie, o al11llată de 8000 soldaţi.

Nobilimea aceasta, baronii - cum se mai numeau ei - disputau cu regele puterea asupra teritoriului Wlde aveau ei domenii. Adeseori n°'bilimea mare ducea război împotriva regilor, făoînd cauză comună eu dUŞlall! nii ţării. Mai ales 'În veacul al XIV-lea, în ^eciaîl în lperioada interregnului, nobilÎLmea mare era stăpînă pe destinele, nu numai ale Transilvaniei, dar şi ale Ungariffi.

F°'losind puterea lo-r, feudalii asupreau nu nu.mai iobagii lor, dar şi nobilimea mică. Magnăţii au fost scutiţi de .dare către căma.ra regală. .de diferite taxe. Nu erau obligaţi să

* A. D. Xenopol, Istoria romînilor din Dacia Traiană, ed. III-a, voi. V, pag. 241-242.

** I. R. Şirianu. op. cit., pag. 385.

Ei nu erau obligați a purta război în afară de frunții țării. În schimb însă, în afară de moșiile și proprietățile întinse pe care le posedau, ei erau singura clasă care avea dreptul de a avea toate demnitățile înalte de stat, nu numai pe cele laice, dar și [pe cele] bisericești. Toți episcopii și abății erau ieșiți din rîndurile nobilimii mari.

Foizestrarea aceasta cu privilegii și demnități a nobilimii mari în Ardeal a constituit unul din elementele de stimulent principal de maghiarizare a nobilimii române. Nobilimea română, în dorința de a parveni, trecea în masă în tabăra catolicismului, maghiarizîndu-se.

Pe timpul cînd a fost ocupată Transilvania de către unguri, se formase o numeroasă categorie de mică nobilime de vîrstă română, cnezi și voievozi, conducători și șefi ai primelor așezăminte de state. După ce a ocupat Ardealul, stăpînirea maghiară a început procesul de maghiarizare. Regii Ungariei și-au dat seama că supunerea poporului român va fi mai ușoară dacă își va apropia pătura înaintată a poporului - nobilimea, cu ajutorul căreia va reuși să supună mai bine poporul de rînd. Ei au înțeles că, maghiarizînd pătura conducătoare a poporului, vor întîmpina rezistență mai mică în subjugarea și împilarea poporului de jos - țărănimea. De aceea, vedem că în decursul veacurilor XIII-XIV, paralel cu măsurile de exterminare a „schizmaticii” or, „ereticii”, [de] convertire cu forță și teroare la religia catolică, măsuri îndreptate în special contra poporului de rînd, se procedează la catolicizarea în masă a nobilimii române. Măsura aceasta a regilor Ungariei și a bisericii catolice era acceptată de nobilimea română, căci ea se considera mai în siguranță în rîndurile nobilimii maghiare și în cadrul statului ungar, ce devenea puternic.⁵¹

„Clasele superioare ale unei societăți supuse sînt totdeauna mai expuse a fi smulse din rîndurile poporului din care fac parte și a trece la acel domnitor, din pricina multelor atingeri și interese ce le leagă de acesta, pe cînd elementul de jos, clasa țărilor, rămînînd mai ferită de legătura cu stăpînirea străină poate să păstreze mult mai lung timp caracterul său întreg și neatins ...

... Nobilii romîni care aveau interes de a trăi pe rîndurile țărănului, găsind folositor de a se înrola în cadrele cuceritorilor pentru a putea exploata șirobi poporul de jos, nu stătură la cîmîluri spre a se hotărî la o atare schimbare de

torie cu 'cuceritorii, părăsindu-și religia, în curînd și limba, și devenind cu înțetul maghiari, <din romîni ce fuseseră pină atunci ...

. . . .Adevărata explicare este că clasele superioare au interesul de a trece la poporul stăpîn, pentru a apăsa împreună cu el pe acele de jos".*

Maghiarizarea aceasta a nobilimii romîne, în special a celei mai bogate, a dus la aceea că în curînd în Transilvania nobilimea, aproape în totalitatea ei, era maghiară și catolică. De pildă, spre „sfîrșitUl secolului al XV.J ea, în ce<le patru județe din Bana,t (Timiș, Caraș, Cuvin, To<r(1D,tal) se cUJDoaște exacrt numărul proprietarilor. Erau 549, dar deși o pal'te considerabilă a acestor nobili .dădUJSeră cnejii romî,ni, ei poartă deacum, în foarte puți-ne excepții, nume și predicate ungurești"**.

Căpătînd titluri de nobili maghiari, ei căpătau aceleași drepturi ca și nobilimea maghiară de baștină. „Acea care erau nobili, aveau aceleași drepturi - de orișice .națio1nalitate ar fi fost ei. și diploma de nobilitate nu ohligă pe nimeni să se declare ma- ghi_{lar}"***. Dar, „devenind .nobili, onezii încetează de a fi ro_{rom}îni . . . "*****

În cul'înd în Ul'ma aceste^ 1politici de maghiarizare. natiunea romînă a devenit sinonimă numai cu poporul de rînd, cu țără- nimea. „ ... Țărănimea fu singura clasă care mai rămase romînilor de peste Carpați. Ea-și conservă, ce e drept, și de aci înainte națio- nalitatea și rezistă cu o tărie admirabilă la toate încercările de catoli[ci]zare și reformațiune"*****.

*
**

Cum am a-rătat mai sus, în prima eta1pă a mișcării din anul 1437, nobilimea din Transilvania era divizată în două tahere : de o parte nobilimea mare, contra căreia, ca și contra episcopului cato.lic. era îndreptată întreaga

* Vezi A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, pag. 238-289.

** Vezi Silviu Dragomir, Vechimea elementului romînesc și colonizările streine în Bănat, Anuarul Institutului de Istorie Națio_{na}lă (Universitatea din Cluj), voi. III, 1924-25, Cluj, 1926, pag. 274-292.

*** I. Slavici, Rominii din Ardeal, Biblioteca „Minerva", București, 1910, pag. 43. ,

**** I. Bogdan, Despre cnejii romîni, București, 190³, pag. 7.

***** Nic. Densușianu, Revoluțiunea lui Horia ..., București, 1884. pag. 60.

Atitudinea aceasta de răzviratire, nobilimea mică a avut-o nu numai în mișcarea din anul 1437, dar întreaga istorie medievală a Ungariei e bogată în lupte permanente ale nobilimii de rind contra puterii aristocrațiilor.

Trebuie de menționat și adevărul că fopta nobilimii mici m acelle timpuri contra atotputernicilor feudali constituia elementul pro-gresiv și se întâlnea în această direcție cu regalitatea. Regii unguriei, în decursul secolelor XIII-XV au făcut eforturi enorme de a consolida statul ungar, înfrângând rezistența oligarhilor; iar în acest scop au căutat sprijin nu numai în orașeni, dar și în rândurile nobilimii mici. Politica aceasta, inaugurată de regele Bela al IV-lea pe la mijlocul secolului al XIII-lea, a fost continuată și de urmașii lui. Însăși „mica nobilime recunoscuse interesul mare ce are de a întări pe rege, și singurul scut împotriva apăsăturilor și fărâdelegilor oligarhilor”.

Adeseori mica nobilime reușea, ca idee pildă în anul 1298, să ia măsuri drastice și radicale în contra magnaților. În acel an a fost convocată dieta națională, dar de la ea au fost excluși complet magnații. Dieta aceasta a elaborat un șir de legi, ce loveau în puterea economică și politică a oligarhilor. Cu toate acestea, nobilimea mică, în decursul dezvoltării istorice, a mers spre decadere. Oligarhii totdeauna reușeau să răstoarne legile votate în dauna lor și să elaboreze un șir de decrete cu care să asuprească nu numai pe țărani, dar și nobilimea de rind.

Mai târziu, pe spatele nobilimii mici, cneșilor din Ardeal, au fost aruncate toate povârile războiului și slujba către casteluri. Regii Ungariei au dus nenumărate războaie, pe care erau obligați să le poartă cneșii. În scopuri războinice se construiesc nenumărate castele și cetăți, a căror pază cădea în sarcina cneșilor și iohagilor, ce aparțineau cetăților. „Slujba către casteluri era cu atât mai grea cu cât ea era îmbinată cu dări îndestul de împovăritoare, anume de fiecare casă din satul sau satele knezului câte 3 groși, dare care era desigur garantată și împlinită în caz de lipsă de avere kneșului. Afară de aceasta, quinquagesima din oi, dijma din porci și vîlbi. Knezii apoi mai datorau o taxă regelui, câte o marcă de argint de knezat ...”

Prin secolul al XIV-lea, cînd s-a produs procesul iobagizării țărănimii din Ardeal, magnații au pășit la reducerea stării nobilimii de rind la aceea de simpli iobagi. De pildă, în anul 1377, regele Ludovic, după ce dojenește aspru pe valahii cnezi de pe

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 201.

** A. D. Xenopol, op. cit., vol. II, pag. 166.

proprietățile episcopului Gublini din Ardeal, ce refuzau să exercite muncile impuse lor de episcop, O'rdonă : ... căci de Ja sar cinile lucrului de ,pământ nic.i•odată n-au fost scutiți, niici în unul din districtele locuite de valahi, precum nici în cnezatele așe- za;te pe pmprietăfile n<>astre regaile. Deci vă ordonăm, îndată ce veți lua cunoștință de această înștiințare, ca să supuneți pe toți cnejii, atît de pe 1pr01prietatea episcopului și a capitLului, cît și din restul celorlalte case și moșii și posesiuni, la slujba pământului pe care trebuie s-o facă cu fidelitate stăpînilor de moșii, arătînd supunere, făcînd clacă și corvezi, precum și celelalte servicii obiș- nui•te mai de mult în toate chipurile, iar dacă este nevoie să-i siliți ..." *

Această scrisoare a regelui Ludovic evidențiază că pe la sfîr- șitul veacului al XIV-lea •nobilimea de rînd clin Ardeai} era obligată să execute senioriilor indat•o:ri.ri și sarcini aproape ca și iobagii de iîind. Prin aceste măsuri, nobilimea mică era înjosită.

Decăderea și înj<>sirea micii •nobilimi a accentuat spiritul de nemu_lțumire și revO'ltă în rîndurile ei. Nobilimea de rînd adeseori se răscula și mai înainte cu arma în mină contra asupri• tori.Jor săi - oligarhiilor, chiar și a regelui. „Spiritul răzvrătitor al knezilor el este iarăși adeverit de mai multe documente. Unul din 1358 arată pe knez:ul Basarab din Carașul Mare și pe alt knez tot Basarab din Carașul Mic, atacînd și dînd foc casei kne• zului Socol (Zokul) care pierdu în acel pojar actul de dăruire al regelui pentru moșia VaJea Secașului (Sekaspataka). Un knez Ladislau Lahăcescu din districtul Mehadieii fuge în 1376 de pe moșia Balașnița, în V alachia, la dușmanul regelui maghiar, Vla- dislav Basarab, pentru care regele îi confiscă kneIjatul și-l dă lui Raicu. Al fi cnej.i . v•3'1°ahi : Costea, Stainoiul și P01pa V oicul, nemulțamiți cu •domnia ungurească, fug în Moldova, după ce pustiesc knezateJe lor, pentru care sint osîndiți a pierde aceste knezate, pe care voev<>dul Transilvaniei le trece lui Mihail Basa- rab în 1435. O altă încercare de răscoală este •făcută de niște knezi din ținuturile valahe ale castrului Deva. O răzvrătire mai însemnată este aceea din 1408 a knezilor (sau voevozilor, titlul lor nu este dat) Ladislau. Mihai si Dan. care ridică contra lui

* Gh. Panu, O încercare de mistificare istorică sau curtea lui Radu Rosselli „Părnîntul, sătenii și stăpînii", Bucure^ti, 1910, pag. 51

** A. D. Xenopol, op. cit., voi. II, pag 164-165.

Înrăutățirea stării materiale a nohiai.mii de rînd a întărit
spi· ritul de r^evoltă și nemulțumire ce s-a acumulat și a răbufnit
cu înverșun^{are} în tîlmpuul mișcării țărănești. Nobilimea mică a
par- tic^{at}iv în prima fază a mișcării. Trebuie bine însemnat
că răscoal^a de care vorbim era o răscoală amestecată de supușii
zečiu^{ielii} episcopale, prin urmare și de nobili și de țărani (
subliniat de noi - M. D.)*.

Documentele timpului ne-au păstrat numele numai a
oîtorva nobiili de rînd, care s-au asociat activ mișcării
țăărănești. „S-a întîmplat ca Mihail și David din Sukh au fost
loviți de știrea necredinței adică în 1437 s-au asociat țăranilor
contra n0<bilimii din Transilvania"**, iar rn alt document
nohi:lul Franko din Remetea se plînge vice-comitelui din
coonitatul Caraș că cnezii Petru din Garulia și alți knezi din
districtul Carașului au parti· cirpat la răscoală, moșiile
că,roră, pentru această faptă, au fost confiscate***.

Este sigur că numă,rul nobililor mici 1participantî la
mișcare era destul de mare, căci rprobabil prin influența for
s-a introdus pu1lctul care· stabi,lea convocarea adună,rii an
ude în convenția încheiată în ziua de 6 iulie. Probabil că și în
etapa a doua a miș- cării o parte a nobiHmii de rînd mai
urmă în luptă țăărănimea, căci vedem figurînd în actul din 6
octombrie încheiat în urma înfrîngerii nobilimii la Apati,
numele lui .. Benedictus Gazda din Diot" și al .lui Ladislau
„Ban de Alparet". foarte probabil ambii aparținînd nobilimii
de rînd.

*
* *

Trecem acum la elementul important și cu rol de seamă
în mișcarea din 1437, la meseriașii orașelor.

Cu toată izo>larea orașefor de viaa1ța sătească în evul
mediu și deosebirea fundllllllentială, p1rin viața proprie pe
care o ducea populația orașelor, documentele timpului ne
arată că o parte a populației de la orașe, mai ales meseriașii,
au fost atrași in mi^· carea din 1437. Meseriașii au fost în
toate etapele mișcării de partea tărănimii răzv,rătite. Dar în
acerlas i timp nici restul oră- șcnil^r n-a privit pasiv
evenimentele ce .se desfășurau în preajma lor. Ca să
cunoaștem mai bine rolul și atitudinea ce a avurt populația
de la orase din Ardeal în 1ainii 1437,1438 e necesar de a trece

* Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, pag. 149.

** 1. R. Șirianu, op. cit., pag. 88-89 [sic! - N. R.].

*** 1. R. Șirianu, op. cit., pag. 215. [sic! - N. R.].

În Ardeal, ridicarea orașelor și a târgurilor s-a început prin veacul al XIII-lea • ca urmare a • colmizărilor făcute de regii Ungariei.⁵² Regii Ungariei, în scopuri economice și războinice, au adus și au colonizat Ardealul cu elemente săsești, acordându-le numeroase privilegii și favoruri. Așezate pe pământuri declarate proprietate regală (fudus regiu[s]) și că, pătrund deplină autonomie în cadrul Ardealului, ca și secuii, nesupuși voievodului Transilvaniei, ci direct regelui, orașele negustorești ca Brașov, Cluj, Turda, Mediaș, Făgăraș, Sibiu ș. a. m. d., au început să se dezvoltă și să crească. În interiorul orașului se forma o viață proprie, cu interese proprii, absolut deosebite de restul populației din regiunile.

„Trăind în perpetuă defensivă față de seniori, în starea de ostilitate, care se manifestă și prin zidurile ce foarte des o înconjoară și prin miliția proprie ce întreține, în sinul comunei occidentale, astfel izolată ca o insulă în mijlocul teritoriului feudal, se dezvoltă o clasă aparte, cu o viață cu totul deosebită de a populației rurale vecine și totodată umilită și dușmănoasă față de nobilul teritorial, o clasă de oameni solidari prin propriile și interesele lor deosebite de ale celorlalte de la țară. Izolarea lor îi împiedică de a se confunda cu celelalte clase sociale și-i conștientizează ca o clasă aparte burghezimea”.

Locuitorii orașelor, indiferent de profesiunea ce o exercitau, erau în drepturi liberi (ci vis). Iobagii sau sclavii fugiți de război deveneau cetățeni; chiar în hotarele stăpînirii orașelor, care ca regulă se întindea pe o suprafață destul de mare, populația fiind fuudului regal și formată din trei părți românești și două sașe,** erau liberi, cu diverse îndatoriri directe către rege, care îi făcea să fie considerați ca oameni proprii ai regelui.

Meseriașii din interiorul orașului, care se învredniceau cu aceeași meserie, erau așezați pe o stradă, cartier, colț Străduț astfel cartier meșteșugărești. Organizarea lor în bresle s-a început destul de timpuriu. Vedem că încă în primele timpuri a așezării orașelor . . . după obiceiul din

* I. C. Filiti, „Evoluția claselor sociale în trecutul principatelor unite”; studiu publicat în „Arhiva pentru știință și reformă socială”.

** Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846,

:acestea erau puse sub scutul vreunui sfânt și erau conduse de un preot. Spiritul de solidaritate era așa de pornit incit credeau că faptele bune a•le unuia din!re «f11ați» folosesc spre mîntuire Și celorlalți. Cine părăsea «frăția» fără îngăduința preotului și a fraților ;plătea amendă de 10 pense"*.

Breslele meșteșugarilor din orașele din Transilvania, pe lingă apărarea i;nteresele economice ale membrilor lor, au ince1put destul de rapid după construire să se manifeste pe arena luptei politice. Așa, de pildă, I. R. Șil'ianu arată că „breslele pe acea vreme încep să joace ^să rol în afacerile politice. îndeosebi măcelarii. Așa și cei de la Strigoniu nu primesc judecata dată de rege, ba se scoală cu arma rmpotriva caselor călugărești ..." **.

Participînd în viața poHtică, meseriașii prin corporațiile lor s-au călit în luptă și au căpătat o educație și o conștiință politică. Asuprirea oomună a meseriașilor și iobagilo•r din partea bisericii catolice •a ccmtrihui<t encn1m de mult la apropierea și stabilirea solidarității de hlptă între ambele aceste categorii ale poporului de rîn,d. Starea lor so-ci-ală a făurit baza acțiunii comune în miș- carea din anul 1437.

Că-ci hi.serica catolică din Ungaria și Transilvania n-11 căutat să ocupe numai pămînturile și proprietățile țărănimii, dar ,căutat să pună stăp.înire și pe ramurile de produoție de la orașe. pe meserii. În toate ramudle de pr{)ducție unde se putea cîștiga și storce ușor beneficii, prelații și episcopii cat{)lici își îndreptau privirile lor lacome.

La început, meseriile și inidll8triile erau monopol regal, supuse direct regelui. Mai tîrziu tî•nsă, treptat, episcopii catolici au reușit să pună mina pe nu meroase centre economice din Ardeal, pe meserii și .inidustrii, declarindu-le mono-polul și privilegiile lor. Infil trația stă_pînirii c1111tol<icifor s-a produs în \'eaeul a11 XIII^lea și în Munții Apuseni. Pe atunci ca și astăzi, în această parte a Ardealului era dej1e destul de dezvoltată industria mineritului, la care erau ocupați meseriași col0<ni7lați încă de pe timpul regelui Geiza -a11 li-lea, între anii 1143-1150.

Biserica .catolică a reușit să pună mina pe mine și pămînturi numeroase din Munții Apuseni, retrăgînd astfel privilegiile de care se bucurau coloniștii mineri și populația

* I. R. Șirianu, op. cit., pag. 88-
on ** Ibidem, pag. 215.

Alba-Iulia. Cele mai importante moșii din ținuturile aceleale-a câștigat episcop al țării, care a avut procese epocale cu coloniștii". Coloniștii împreună cu țărănii din munți au organizat revolte nenumărate contra episcopului catolic din Alba-Iulia. Punând stăpânire pe mine, administratorii episcopali exploatau în mod sălbatec pe mineri. „Meseriașii care lucrau pe teritoriul ce aparținea minărilor munceau și ei din greu pentru abație".

Această exploatare a întrecut orice limită și a produs o nemulțumire care a culminat cu răscoala minerilor din 1277.

„Biserica catolică, cu filăminzia ei bine cunoscută, încearcă să apese cât mai mult pe mineri. Peste șase ani a izbucnit prima revoluție, deschizând un șir întreg de revolte și revoluții. Primul pas al revoluției fu făcut de coloniștii germani. În 21 februarie 1277 s-au format și au înconjurat orașul preotesc Alba-Iulia, luând cu asău fortăreața-biserică și omorînd pe toți preoții și servitorii lor pe care i-au prins. Jertfele revoltei erau mai mult de două mii de morți și o multime de răniți".

Că această revoltă a minerilor și a meseriașilor sași cu țărânii români din Munții Alpușeni a avut loc o arată și alți istorici și diferite documente :

„Pe la 1277, 21 februarie, sașii aduși de Geisa, se revoltară în contra capitolului din Alba-Iulia. Această revoltă trase după sene verisări de sânge, și escesurile cele mai deplăabile. Aflându-se sașii, sub conducerea unui așa numit Ioane, fiul lui Alard, prădară mai multe posesiuni ale capitolului, ba încă pătrunseră cu putere armată în cetate și dând foc bisericii catolice, acolo și aflară mormentul mai mulți canonici, și alții, care și căutaseră mîntuire în biserică. Cauza acestei răscoalei nu se scrie, se pare însă cu probabilitate cum că aceea ar fi fost cauzat-o censul cel prea mare pe care luîncărca capitolul din Alba-Iulia asupra Sașilor, ținuturi de jurisdicțiunea episcopatului catolic".

Cauza imediată a revoltei, după cum reiese și din alt document și [după] istoricul maghiar Kovari, a fost samavolnicia episcopului catolic. Episcopul din Alba-Iulia a

* Victor Brady, „Caterina Varga", Cluj, 1926, pag. 21 [sic! - N. R. I.

** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 95.

*** Victor Aradi, Desvoltarea cetăților montane din Transilvania, „Săptămînalca de Mîine", Anul II, 1925, nr. 16-17, pag. 285.

**** Ioane V. Rusu, Compendiu de istoria Transilvaniei cu distinctă privire la Romîni, Sibiu, 1864, pag. 132-133.

sași și lucrătorii mineri, a adunat cete nU!lell roa.se de sași și, după ce năvălesc în biserică, „ .. se al"Uncă asupra arhivului epi,;. copesc, predează documentele vechi, ce se păstrau acolo, ase· mene fac și cu cărțile, cu relicviele sinte, cu crucile și alte monumente. ba și sigilul episcopesc încă a perit"*.

^umărul victimelor reiv-Oltei dcwedește cu pri-sosintă că miș· carea era de proporție destul de mare și s-a desfășurat cu cruzime. Minerii au fost supuși numai .după lupte grele și cu ajutorul secuilor și a detașamentul-Or nobilimi[.

Conflicte cu reprezentanții clerului catolic, orășenii au avut și în alte împrejurări și pe ahe motive. De pildă, „la anul 1288, Ladi-sl•au Cumanwl acordă și el orașului Buda dreptul de tfre; precum și taxa podului (care pînă acum erau izvor de venituri al ca,p.itlului de Strigoniu). În curînd însă, ea să scape de blăs- tăm̃ul adus asup.r•a lor de arhiepiscopul Ladomer, rect-Orul (rpri- marun orașului, Wemer și 12 jurați, au renunțat la acest drept. ceea ce n-a împiedicat însă alt conflict, la 1291, cînd cetățenii orașului au luat la bătaie pe oamenii capitlului cuc strîngeau taxa vamală pentru p0<dul plutitor și taxa de tfrg. În felul acesta, spiritul de opozitie a devenit atît de înverșunat între aic^ti orășeni in.cî t nu nurmai În contra cH1pitlului an luptat fără răgaz ci și împotriva regelui Carol Robert. Nu le-a păsat nici chiar de excomunicarea papei, ci preotul lor Lajos a excomunicat și el atît ·pe papa cit și pe episcopii care execut-au ordinele pa•pei"**.

În veacul al XIV-lea, ofensiva pentru știrbirea privilegiilor de l'are se bucurau orășenii în Ardeal ia un avînt și mai mare. Epi,;copii catolici di·n Alba-l1lll ia, Oradea Mare, care aveau sub jurisdicțiunea lor numeroase orașe, pe de o parte restrîng privilegiile lor, iar pe de ahă parte oaută pe toate căile să mărească censul și dările. Sașii, și mai ales meseriașii din orașe, se revoltară tol ma'i des în Transilvauia în decursul secolului al XIV· lea. Se înregistrează dese răscoale ale orășenilor. „La 1323 se răscoală Sașii"***, iar în anul 1321, sașii văz:înd că se periclitează autonomia lor și fiind supuși la grele biruri și aruncările de dări grele ce se făceau în fav.oarea soluțiunii papale, se răscoală sub conducerea lui „Henning dein San-Petru" și cu l!reu sint zdrobiți ele armata regală****. N-au trecut mulți

ani și [1în] anllll 1342 se menționează din nou [o] rezmeriță [a] sașilor.

Prin aceste lupte „burghezimea săsească a înțeles sa-și men- țină timp îndelung. Iulga. t vechea sa situație lprivilegiată față de oricare element etnic, față de orice cl81Să socială și chiar față de principii Transilv.aniei”*.

Desele conflicte ale p()opulației de la ora^c cu episcopii catolici și cu feudalii au întărit spiritul de solidaritate între orașeni. Cu toate contrazicerile deja existente de pe atunci chiar. din interiorul comunei orașenești, între meseriași și negustorii pa· troni, între pmetariat și bu rghezia fo naștere53 (“în toiul con:fil:ic- telor din afara orașelor), populația orașelor era unită și solidară.

Populația de la orașe privea cu simpatie lupta iărănimii contra nobilimii, iar categoria cea mai numeroasă a nrăsenilor - meseriași - adeseori luau parte deschisă țărănimii oprimate. Cum am văzut mai sus, meseriași au fost conducători ai țăranilor în prima ·perioadă a mișcării cit și în celelalte etape de ei54• Ei au fost elementul care a transplatat metodele și tactica miș· că-rii țărănești, metodă și tactică căpătată în mișcarea husi-tă.

Trebuie de menționat și faptul că meseriași din orașele re· gești aveau pe ·Munci și deiprinderi în ale războiului. În orașele regești (Cluj, Brașov, Sibiu, Făgăraș, etc.) corporațiile meseria- șilor prin obligațiile față de rege aveau îndatorirea de a apăra cetatea în caz de ·război. E probabi-l că meseriași au contribui t, prin cunoștințele for, la deprinderea țărănimii cu tactica militară, ceea ce a avut .ca rezul-ta:t fohînger.ile nobilimii**.

*

**

Trecem acum la forța motrice princi1pală a mișcar11 țără-

* I. Lupaș, Sibiu ca centru al vieții românești, Anuarul de istorie națională al Universității din Cluj, vol. V, 1928--30, Cluj 1930, pag. 4.

** Sint unii autori care atribuie succesele tactice și slrategice ale iobagilor în răscoala din 1437-38 faptului că țărănimia română, fiind pînă atunci iobagiones castru, adică soldați ai cetăților, aveau cunoștințe militare. Așa de pildă, Dr. S. Fenyes în lucrarea sa „Ungaria Revizionistă” (Bucure^ti 1935), scrie : „că, la această răscoală au participai și coloniștii-ostași romîni pare a Ei verosimil și prin Împrejurarea că nici o altă răscoală țărănească nu s-a soldai prin atilea evantagii ... La această răscoală au parliripat ^i romîni cu pregătire militară. Răsculații au și învins pe toată linia și i-au silit pe lati· fundiari să le satisfacă !oale dorințele” (pag. 56). Noi credem că și aici e un pic de adevăr. Însă tactica de le Alparet, împrumutată de la husiți. mai

Înle capitole ale acestei lucrări. Întreaga istorie a feudalismului maghiar, pînă la desființarea lui, conține un șir de măsuri de sîcșoareere și depo-sedare a țărănimii, măsuri care au acumulat ne-mulțumiri și au plămădit acea folidabilă răscoală. Țăranii de naționalitate și confesiune religioasă deosebită - romîni și unguri - au dat mîna cu mîna, ridicîndu-se contra feudalismului maghiar.

Țăranii romîni au mai avut o cauză care l-a împins în rîndurile răsculaților. Afară de ceea ce aveau țăranii romîni să îndure ca iobagi, mai sufereau mizerii din cauză că aparțineau religiei ortodoxe. Am văzut cum, în decurs de cîteva secole, catolicii, îndemnați de papa, au desfășurat o campanie de exterminare a necatolicilor. Potolită într-o perioadă, campania, la începutul veacului al XV-lea, a fost accentuată. În anul 1422, regele Sigismund ordonă călugărilor și preoților catolici să se ocupe în deosebi cu readucerea „schizmaticilor valahi” la confesiunea catolică, reînnoind în același an decretul dat de regele Ludovic cel Mare, în care se precizează că numai valahii de lege catolică pot să aibă proprietate. Cine din țăirani ori cnezi nu trece la catolicism, era depozdat de pămînt, de toate bunurile, și redu, la șerbie și sollavie.

Prigoana aceasta religios-națională a poporului romîn a contribuit la ridicarea în masă și a țăranilor romîni alături

VIII

REGRUPAREA FORȚELOR SOCIALE ÎN PROCESUL MIȘCĂRII DIN VARA ANULUI 1437

Pactul încheiat, în urma înfrîngerii nobilimii, a lovit greu în interesele economice și politice ale nobilimii din Ardeal. Nobilimea trufașă, silită să accepte revendicările Cui prinse în acest pact, nu se gîdea de foc să treacă la îndeplinirea lor, ci căuta să înlătore pe cît mai repede urmările convenției din 6 iulie.

„Nobilii însă nu cedaseră țăranilor decît fiindcă nu avuseră timpul de a se pregăti de luptă. Ei se folosesc deci de armistitiul încheiat spre a aduna mijloace noi de împotrivire ...” *. Feudalii au pornit imediat la pregătirea mai temeinică a ofensivei contra iobagilor, în scopul zdrobirii răsculaților. „Ei nici n-au întîrziat să se organizeze în vederea unei lupte de a desface ceea ce numai de silă au primit”.**

G. Barițiu astfel redă desfășurarea evenimentelor după încheierea conflictului de la Babolna :

„Din ziua în care s-a ratificat aceasta pace, aristocrații au și început a plănuî cum se o înfrîngă, deocamdată lînse nsau cutezat a eși pe față cu planurile lor, pentru că după hataia ce luaseră erau convinși că numai cu puterile lor din Transilvania nu vor mai fi în stare se mai subjughe de nou pe popor. Ceea ce durea mai amar pe aristocrați era

* A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, edilia III-a, pag.

** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 304.

man s-au temut de adunări și de .consultări publice, și fiindcă le-au și împie,dicat oric:înid a stat în puterea lor, așa urmă, că în Io.eul adunărilor publice vemra coinspiratiunile. Intre ace.stea impregiurări ce mai el'a să fa.că aristocrații și clericii? Se puseră ei rnșii pe conspirațiuni, pe comploturi și începură se·și caute ajutoriu în toate părțile, cu cal'e se poată subjugă țeara din nou".*

Vă,..înd că în prima ciocnire so.lidaritateu în lagărul răsculaților era puternică - și că chiar nobilimea de rînd a luptat cu .roi·sm și abnegație în rînduriile ră.sculaților - feudalii au căutai ^ă spargă solidariitatea ·de luptă a iobagilor, cu scopul de a recuceri toate privi.legiile pierdute. Intreaga lor atenție s-a îndrep· tal spre nobilimea de rînd. Toată activitatea lor diplomatică s-a concent11at spre a·și 111propia această categorie socială prin mij· locuil ușurării situației ei și aCO·I'dării de UJDele privilegii.

Dacă anahzăm revendicările sociale ale iobagilor, expuse în aetul din 6 iulie, vedem că ele au un caracter pronunțat țărănesc. În ele sint expuse numai interesele și dorințele iobagilor și țăranilor. Nici o dorință a micii nobilimi, care a luat parte activă în mișcare, 111.u se oglindește în convenție. Nu numai atît, dar unele revendicări țărănești atingeau chiar interesele nobilimii de rînd.

Nobilimea de rînd a pornit la răseală împreună cu iobagii, contra exploatării Jor de către clerul catolic și în contra magna· ților. Ea s-a ridicat în special în contra zeciuielii episcopale, ordonată de episcopul Lepeș, zeciuială ce a Io.vit și nobilimea de rînd. Dar în prncesuil desfășurării mișcării nobilimea de rînd a văzut cum că caracterul mișcării se transformase - și din miș· care contra zeciuielii episcopale cum era la început - ea a luat un caracter social, larg, îndreptat în special11 contra proprie· tarilor. Prin revendicările formulate 'În convenția din 6 iulie 143 7 a fost lovit nu numai clerul catolic, cit și întreaga clasă a feudalilor, deci întrucîtva și interesele nobilimii mici.

Nobilimea mică, supUJSă nobilimii mar:i, avea și dînsa iobagi ^i țărani supuși ei, ce e ·drept mai puțin decît cea mare, și, ca urmare, deci revendicările cuceri'te de țărani loveau și nobilimea mică. Ea pierdea privi·legiile de care se bucura în scara ierar· hiei feudale.

* „Transilvani'a", foi' a asociatiunei ... anul VI, 15 ianuarie 1873, pag. 13.

mişcare devine şovăielnică şi^{ur} curînd paraseşte lagărul ţăranilor răsculaţi, se împacă cu întreaga nobilime. De asemenea se împacă şi cu episcopul catolic.

În rîndurile răsculaţilor se produce o regroupare a forţelor sociale. Frontul de luptă se îngustează. Acest moment e redat şi de istoricul ardelean A. Treb. Laurian, care scrie :

„Nobilii cari se plînseseră pînă acum în comun^{cm} ōeranii, în crntn: iia opresiunilor 1popilor, văzînd că interesele lor se despart de aile ōeranilor - şi că aceşti din urmă simţiră destul de hine că despotismul e despotism, opresiunea e opresiune, vie de lu ce 1persoane va veini, eolesiastice sau laice -- se desfăcură de dfoşii, şi voind să se asigureze în contra naturii celei revoltate în pepturile asupriţilor, se împăcară cu Episcopul şi chemînd pe Secui şi pe locuitorii liberi din pămîntul Regal (supt numele comun de Saşi) într-ajutoriu şi formară o U1Dire de aipărare comUIIlă contra inimiicilor interni şi externi" .*

N obrlii procedează la concentrarea de numeroase trupe spre a ataca şi supune pe ōărani, şi cu aceasta să şteargă ruşinea în- fr^ngerii de la Alparet. În toate părţile Ardealului, baronii trimit după ajutoare. Ei se adresează nu numai voievodatului ardelean, dar trimit scrisori saşilor şi işpanilor secuieşti. De asemenea s-au adresat direct regelui Sigismund al Ungariei, rugîndu-1 să trimeată oastea regală di,n Ungaria.

Între i^{n:i}p, feudalii, sub conducerea voievodului ardelean, convoacă o adunare a nobilimii, a reprezentanţilor secuimii şi a ora- şelor săseşti, adunare la care se tratează încheierea unui front comun şi o bază politică de înţelegere a privilegiaţilor. Sfatul a fost convocat pe ziua de 16 septembrie 1437.

„Înalta nobilime a şi chemat pe 16 septembrie la Kapolna un sfa-t, în care au fost reprezentate cele şapte scaune secuieşti şi tot atîlea săseşti (de pe fondul regiu) şi nobilii din comita te (unguri, se înţelege), precum şi reprezentanţii oraşului Bistriţa şi ai ōării B,îrsei. Toţi aceşti 'privilegiaţi au 1Încheiat așa-zisa uniune (unio) a celor trei naţiuni ..." **.

Sfatul acesta de la Kapolna a adunat pe toţi privilegiaţii de pe teritoriul Ardealului. Am văzut mai sus privilegiile de

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, pag. U9-

~** 1. R. Şirianu, op. cit., pag. 304-305.

a Ardealului. Ca și sașii, „ . . . secuii aveau eoomiții lor, care erau ală.turea cu voievodul vasali ai regelui”^{***}.

Colonizați în Ardeal la hotarele regatului ungar, secuii s-au aJcă•tuit ca o organizație militară. În scaune, unități administrative, ei erau amestecați cu locuitorii români (două părți rorm1m și trei •secui**) cu care •s-au a:mestecat și în procesul istoric au căpătat afinități comune.

„În veac.ul al XIV-lea organiz.ația militară a seouilor al'! dd.eini ia ființă. îi aflăm în luptă și-i ved.em primiD'd și cerî.nd ca răsplată privilegii tot mai numeroase. Încep a avea autonomie și dieta lor națională secuiască. Despre cea clintii dietă se face amintire la anUil 1357. Capitala devine tot mai mult orașul cu cet•ate crăiască : Odorheiu!.

În veacul al XV-lea aflăm și împărțirea administrativă a se- cuiilor 'În 7 scaune (Murăș, Arieș, Sepsi, Orbo, Kezdi, Ciuc, Odor- hei). Feudalismul se întinde și aci și, după modelul unguresc, aflăm 3 cilase sociale, fiecare cu drepturile și privilegiiHe ei. Toate trei însă constau din oameni liberi, iar nu iobagi. Organizația militară în banderii distincte secuiești și cea politică în scaune cu autonomie largă locală

Judecățile se făceau prin bătrînii satului sau ai scaunului”^{***}.

Această stare de oameni 'liberi și cu privilegii, a Secuilor, a contribuit ca fo anul 1437 secuii prin conducătorii lor ișpani (comiții) să participe alături de nobilime la înăbușirea mișcării iohagifor. Mai tJÎrziu, după ce nohi1limea din Ardeal a supus definitiv •pe iobagi, în specia1l după răscoala din 1514 condusă de secuicul Doja, nobilimea a pornit la răpirea lihertății de care se mai bucurau secuii.

În urma •celor •discutate la Kapoilna, nobilimea a redact.at un document lîn care se stabilesc clauzele lînțelegerilor stabilite acolo.

Redăm aci, >În întregime, acest lprim tl'latat de aHanță de clasă, în care s° oglindește regruparea de forțe produsă :

„Vicevoevodul ardelean Lepeș Lorand recuno.aș1e că el și ișpanii secuii, magnificul Kusalyi laks Mihaly și Tamasi Henrich, împreună cu nobilii, cu sașii din șea'pte și două scaune, cu sașii din Bistrița și cu secuii, înțellegîndu-se între

* I. Slavici, Romîni din Ardeal, Biblioteca „Minerva”, București, 1910. pag. 88.

** Magazin istoric pentru Dacia, pag. 143.

*** „Societatea de Mîine”, anul 1926, nr. 1-2, pag. 12 [sic! .N. R.].

oricărui dușman răzvrătit de țară, ba recunoaște asta ca o datorie unii Eață de alții.

În contra regelui •nu se vor ajuta însă unii pe alții, ba dacă unii ar păcătuî c001tra regelui, pe aceia nu i-ar arpa _altfel deoît căziînd în genun1chi și 1ce11îndu-le iel'tare de la rege.

Decid, mai departe, că •dacă ajuto11Ul se dă vara, tabăra să fie pe cîmp, unde •pentru viptualiile ce li se aduc din •comunele din apropiere oștenii să plătească prețurile din piață. Cine pretinde mai mult, să fie aspru pedepsit din partea judecătorului seu competent. Cei dim tabără, în tot cazul sînt datori să plătească.

Dacă intră în tabără iarna, să fie sălășluiți în sate și orașe, dar așa ca nici găzduitorii nici găzduitul să nu sufere nicio pagubă. Dacă cineva face •pagubă, judele ori conducătorul oștirei să est^meze și să-l pedepsească, fie decapitîndu-1, fie în ah chip merituos.

Se mai decide ca oricare contracta•nt, dacă chiamă în ajutor pe ceilalți doi, aceștia să plece deja a doua zi și să meargă așa foi, ca să se simtă datori a face un •drum de trei mile pe zi. Iar cine ar 1păcătuî contra legătuinței să i se taie capul.

Mai •decid și aceea, ca toate afacerile izvorîte din pricină de invidie și duș.mănie, care erau între ei și episcopul ardelean ori capitlu, acum să fie sistate (sublinierile sînt toate ale noastre M. D.).

Mai departe, •toate pricinile ce erau pînă acum între cele trei națiuni ca motive de ceartă, să înceteze, să nu se mai urmeze nici să se reînoiască. Cine nu va respecta învoiala, să fie considerat ca sperjur, precum să fie aspru pedepsit și cel ce ar face gîlceavă •Între contractanți. Dacă se va ^{ivi} vreun năcaz; cauza să fie dusă înaintea judecătorilor legali, care-s •datori să facă dreptate"*

Documentul acesta, care stabilește un front comun al tuturor celor ce trăiau din sudoarea țăranilor ardeleni, adică al lîntregii clase de feudali și privilegiați, arată în el împotriva cui era îndreptat. Cu toate că la con-sfătuirea de la Kapolna s-au discutat în special măsurile necesare de a rînăbuși răzvră.tirea iobagilor, această țintă •e •îmbrăcată fa fraze dipl«>matice și ascunse. Nobilimea a încercat să a:scundă •sc«>pllll imediat al înțelegerii de la Kapolna ca să

într-un chip îngăimât asupra acestei umri, care este arătat cu acela de a «se lîndelelnici cu împrejurările cele grele ale acestor părți», fără a pomeni de țărani prin niciun cuvînt*. Vag de tot în document se spune că participanții promit unii altora să se apere unii pe B'ltii 'împotriva oricărui dușman răzvrătit de țară, ba recunosc asta ca o datorie unii față de alții : dar nu se arată că acești dușmani sînt țărani răzvrătiți.

Unii istorici, trăînd și analizînd acest document, încearcă să dovedească că el era îndreptat în special contra dușmanilor externi, adică contra turcilor. Căci în acea perioadă asupra Ardealului au început să se abată năvălirile turcești. Cu această ocazie s-a dovedit că nobilimea se eschiva de lăuptă, lăsînd întreaga pază a apărării hotarelor numai cetăților regale de pe frontieră. Acești istorici arată că prin 'acest document reprezentanții orașelor din țara Bîrsei și a.i altor orașe de pe hotarul Ardealului au căutat să se asigure de ajutorul nobilimii în contra năvălitorilor turei.

De pildă Fr. Deutsch, care tîntea chestiunea unirii celor trei națiuni, arată că cauza apropierei nobililor, secuilor și sașilor era „nevoia de a se apăra împreună contra năvălirilor otomane”. Realitatea e complet alta. Dovedea absolută că uniunea era îndreptată contra țărănișor reiese din actul al doilea al uniunii, încheiat mai tîrziu. În ziua de 2 februarie 1838 în orașul Turda, unde problema s-a pus deja în mod deschis.

Care a fost cauza că nobilimea a căutat să ascundă înțelegerea de la Ka-polna? Credem că situația politică era nefavorabilă, căci mișcarea iobagilor era încă în mers, detașamentele țăranilor răsculați erau încă concentrate în diferite părți ale Ardealului, ceea ce a silit ca nobilimea să procedeze în așa fel. Frica de țărănișma răsculată era cauza care a împiedicat concretizarea soluției uniunii.

Că mișcarea țărănească nu se potolise și țărănișma se găsea pe acele timpuri încă 'agitată, ni se dovedește prin clauza care obligă pe cei chemați în ajutor să grăbească mai repede să sosească. Se stabilește că „oricare contractant, dacă cheamă în ajutor pe ceilalți doi, aceștia să plece deja a doua zi și să meargă așa fel ca să se simtă datori a face un drum de trei mile pe zi”. Prin ajutorul reciproc și rapid, contractanții căutau să înăbușe acele focare de răscoală

*A. D. Xenopol, Teoria lui Rosier. Iași, 1884, pag. 163-164.

Mai departe, documentul acesta ne evidențiază regrouparea de forțe ce se produce ca urmare a răscoalei. Nobilimea mare și mică, cit și reprezentanții orașelor și ai scaunelor secuiești, jură credință regelui, contra căruia, cum am văzut mai ^{o;us,} adese ori se răsculau cu arma în mână. Pericolu:} extinderii răscoalei țărănești și nevoia de ajutor a armatei regale în scopul înăbușir:i mișcării sileau nobilimea să se supună regelui Sigismund și să declare că „pururea 'îi vor fi credincioși ^i vor sta împo.triv:i tuturor vrăjmașilor, mă,car de ce trea'ptă vor fi".

De asemenea, la Kapolna s•a discutat zeciuiala episcopală, care a provocat ră""°oa'la ; iar episcopul Ardealului, Gheorghe Lepeș, declară în fa^a adunării că „ ... lăsînd toată pizma și sfada, măcar de ce fel au fost ... între ca,pitluil bisericii lui și între nobili, sași și secui, acelea cu .totul să se șteargă și se stingă, nici să îndrăznească vreuna din numitele părți de aci înainte a mai înnoi pizma și sfada . . " *

Episcopul Lepeș a iertat și a șters toată datoria dijmei ce o datorau lui contractanții uniunii. Iar după ce s-a ajuns la 'Înțele gere asupra tuturor punctelor ce constituiau baza dezacordului între nobilime, reprezentanții orașelor și secuilor, se subliniază în act că „toate pricinile ce erau pînă acum între cele trei națiuni ca motive de ceartă să înceteze, să ^{idu} se mai urmeze, mc1 să se reînnoiască". Ca urmare, se prnduce o concentrare a forțelor

n. acțiunii feudale, ce caută să zdrobească mișcarea iobagilor.

Înțelegerea de Ja 16 septembrie de la Kapolna a avut un singur scop: înăbușirea răscoalei țărănești. În acea perioadă, ea avea un caracter social, ceea ce recunoaște și V. Motogna în studiul său „Trecutul Ardealului românesc în ca.cLrul năzuințelor spre unitatea națională", în care spune că , „adevărat că alianța aceasta a avut, cel puțin la început, un caracter social, fiind îndreptată împotriva iobăgimii în general, romîni și maghiari .deopotrivă"**.

După această regroupare a forțelor sociale, mișcarea țărănească care tocmai anului 1495 intră în a doua fază a ei

* Chronica romînilor și a mai multor neamuri . . . de Gh. Șincai de Șinca, tomul I. Iași, 1853, pag. 396.

** „Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș", București, 1929, voi. III, pag. 19 [sic! - N. R.]

IX

FAZA A DOUA A MIȘCĂRII. A DOUA ÎNFRÎNGERE A NOBILIMII ÎN LUPTA DE LA APATII ȘI ÎNCHEIEREA CONVENȚIEI DE LA 6 OCTOMBRIE

Întreaga activitate a nobilimii după încheierea păcii de pe muntele Bobîlna evidențiază că „...nobilimea transilvană încheiase pace cu cugete rezervate...”*

Nobilimea a refuzat să introducă în relațiile ei cu iobagii clauzele contractului. În nici o parte a Ardealului, ea n-a căutat să ușureze soarta țăranimii. Mai mult încă, în unele părți, nobilii au desfășurat o campanie de stoarcere a dărilor mai nemiloasă. Mai ales după încheierea actului de la Kapolna, asigurați de ajutorul sașilor și secuilor, ei pornesc la ofensivă contra iobagilor. Pretutindeni caută să fofărea, să exploateze, refuzând recunoașterea convenției din 6 iulie.

Ce e drept, toate pregătirile nobilimii în scopul înăbușirii revoluției au fost urmărite și supravegheate cu atenție de iobagi. După lupta de la Bobîlna, iobagii s-au menținut în tabără, pregătindu-se spre eventualitate. „Poporul, care nu mai avea nici umbră de încredere către inamicii săi, încă n-a depus armele, ci, din contră, a fost cu destulă privighiare asupra tuturor planurilor cite învertea aristocrația și popii. Poporul românesc și unguresc avuse mari cuvente de a nu da nici-un crezământ subjugătorilor săi”.**

Mai mult încă iobagii au stat pe gîndurile

* Nic. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia ...*, București, 1884, p. 7.
** „Transilvani'a”. foi'a asociațiunei ... anul VI, 15 ianuarie 1872, p. 12.

al acestei uniuni. „Se vede că conducătorii și comandanții poporului romînesc și ai celui unguresc au și aflat lîndată despre acea uniune sau collifode:r:atiune încheiată la Kap.olna între oligarhii sau boierii cei mai mari din comitale cu primații secuilor și cu patricianii sașilor”.*

Purtarea aceasta a nobilimii a provocat reizbucnirea mișcării. În a doua jumătate a secolului, mișcarea iobagilor pășește în a doua etapă, e^tinzându-se înlăuntrul aproape întreg Ardealul. Detașamentele iobagilor se unesc, bat de cîteva ori în mici ciocniri trupele nobilimii. În ajutorul tl'Upelor voievodului ardelean, conform înțelegerii, se grăbesc să vie ișpanii secuilor cu bandierele lor. Țăranii răsculați se întîlnesc cu grosul armatei nobilimii și secuilor și se desfășoară o luptă sîngeroasă.

„Țăranii nu se intimidară de loc prin această conjurațiune a asupritorilor, ci se adunară în comitatul Salonicului, la satul Pretu de Jos și cerură să li se facă dreptate, căci, aițăminte și-o vor face cu putere. Se adunară și noibaii cu ducele lor și cu comiții secuilor ; vin la arme amîndouă partidele, mulți cad și de o parte și de alta”**.

Lupta de la Apatin a avut loc pe la sfîrșitul lui septembrie 1437. Nobilimea a concentrat nenumărate roade detașamente (bandiere) din comitate, cete de secuiești. „Supremul comandant al oștirii confederate a fost iarăși Lorand Lepeș, iar coimandașul oastei domnului eretic fu Antonie Lungul (Antonius Magnus), carele apucase a cîștiga mare autoritate la popor . . . Se încinse iarăși bătălia mare și una din cele mai crunte în care oastea oligarhiei confederația fu iarăși învinsă .de către oastea democratică”***.

Cu toată efortul centrarea de forțe, în lupta de la Apatin nici de astă dată țărănimea n-a putut fi învinsă. „Ea era numeroasă și își apăra desăvîșit drepturile omenești. A și silit astfel pe oligarhi, ca la 6 octombrie să se reînnoiască convenția de la Kolosmonostor ...” ****.

După luptă, pe ziua de 6 octombrie, nobilimea a fost din nou silită să discute cu reprezentanții țărilor răsculați și să încheie un nou act de pace, care conținea deja unele modificări. Prin încheierea acestui al doilea act

. Transilvania", Eoi'a asociațiunei ...a anul VI, 15 ianuarie 1873,

•• A Treb. Laurianu, Istoria Romînilor, ediția IV, București, 1873.

*** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 306. [sic! N. R.]

**** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 306.

mişcarea iobagifor. „Văzînd cele trei fracţiuni confederate, ade<!ă nobilii feudali, primaţii secuieşti şi patricianii saşifor, că rebeliunea lor în contra ţerei şi a drep•turilor poporului earăşi nu le folosi nimic şi că rămaseră din nou învinse ; cunosc^nd de altă parte. că trupele regeşti, care petrecea afară din Transil• rnnia, cel puţin pentru atunci _ vor a^erga întru ajutoriul lor. şi că aristocraţiei din Ungaria încă nu-i dă mina ca să tramiată succursu, - a îmbiat pe pop•or earăşi cu condi•ţiile de pace, însă carăşi cu aşia nlliillita rezervaţiune mentale, seau cu cuget rezervat, că adecă acelea condiţiuni se fiă ţinute în mod •provizoriu până ce va decide regele Sigismund _ acea cauză de viaţă, de moarte”*.

Reproducem şi acest al doilea document, în scopul de a-l analiza mai ccmcret şi mai de-a•proape :

„Noi conventuil mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj mo- nostra, facem pomenire că La•dislau, fiul Gyreu din Garmasfolva, şi Benedictus Pal'V1lsl din V a;lko. din partea 1lor şi a tuturor nobililor din ţinuturile transilvane, iar de altă parte Mihai Valahul din Viragos- herek, capii-an, precum şi Benedict Gazda din Diot şi al doilea Mihail din Csehi, tot aşa pentru persoana lor şi a întregii populaţii din părţile transilvane, venind în prezenţa noastră au arătat şi •prezentat un act asupra rânduirii şi .încheierii păcii între comunitatea zişilor nobili şi căpitanii şi comunita.tea .populaţiei şi întreaga comunitate a ţăranilor, încheiat şi semnat solemn cu pe- ceţile adevărate ale măriţilor Michail lacks din Kusali şi Hen- rik din Thamaşi, comiţi secui, şi magnificul Lorand Lepeş e V aroskezi. vicevoevod al Transilvaniei, cerindu-se cu cuvenită stă- ruinţă ca, punînd să se insereze cuprinsul acestui act cu literile noastre cuvînt cu •Cuvînt să le dăm ...

Mai jos scrisul act a fost încheiat şi terminat în ziua a 8-a a fericitului arhanghel Mihail (6 octombrie) şi alte zile potrivite pentru a•ceasta şi fiind adunaţi toţi nobi>lii părţilor transilvane pe deoparte şi jo.s scrişii nobi.Ji din partea Gireului, au fost aleşi din toti nobiilii Iohan din Suk, Ladislau Chek din Reva, Ştefan din Bu°d.a, Iacoh din Dragh, Nicolae fiul lui Beke din I.ldad, Benedikt din Valko, Petrus din Bodak, fohan Farkaş din Szeferma ... fiul lui Iohan din Kador,

" „Transilvani'a", foi'a asso<'iatiunei ... anul VI. nr. 2, Braşov, 15 ianua rie 187.1, pa^ . 14.

din Almakerec, Mihail fiul lui Solomon din Terechaz, Mihail din Disgh, Iacob din Chestue, Nicolae din Aram și al doilea Nicolae ... iar de altă parte, în numele și persoana căpitanilor pomeniți și a în tregii comunități a țăranilor, Antonius Magnus din Buda, Thomas de asemenea, Maynus din Zee^k, Mihail și Galus . . . din Viragosberk și fohanes meșter din Clujvar capitani, de asemenea Benedictus gazda din Diot, Paul Magnus din Vaidahaza, Valentinus Faber din Uyfalu, Grigore Chegeiv Blasins Gheb din Buza, Elias Magnus din Almaș, Ștefan Henoz din Sombor, Ladislau Ban din Alpreth, Nicolae Valkay de Hunyad, aleși de aceeași comunitate de populații și țărani cu vointa lor și delegați pentru facerea și terminarea cel-Or mai jos scrise.

SwqJomeniții nobili în numele for, iar căpitaDJii în numele țăranilor între timp pînă să întoarcă de la domnul nostru Împărat trimeșii lor delegați spre a comunica Domnului Împărat cele mai jos scrise, au încheiat între dinșii pace pentru unirea și bună înțelegere a ambelor părți, fo felul următor :

Ca fiecare omu de condiție iobagă ori țăran e obligat să plătească stăpînului său de moșie un florin de aur pe întreg anul de fiecare plug, socotindu-l pe trasul a opt vite (boi), o jumătate de Elorin pehtru o jumătate de plug, și douăzeci și cinci de dinari în monedă prezentă pentru doi boi sau cai de plug ; iar dacă vreun țăran nu ar avea vite de arat, ci alte animale sau lucruri, și anume : oi, capre și Vacii, ori vinuri ajungîn<l tot la vialoarea unui plug, de asemenea să trebuiască a da un florin, iar cei care din aceleași animale ar avea ridicîndu-se la mai puțin de un plug, sînt datori a da după socoteală sau prețuire.

Acei care nu vor avea animale domestice, anume turme și vite ci își eiștigă hrana și vestminte prin munca brațelor, acei să fie ținuți a plăti pe fiecare an doisprezece dinari astfel ca, la sărbătoarea fericitului Martin Mărturisitorul, care va veni acum. acești țărani să fie ținuți a plăti deplin stăpînilor de pămînt jumătate din plățile stabilite sus.

De asemenea, fiecare țăran sau iobag să fie ținut a aduce după obiceiul stabiHt in celelalte părți trei daruri pe an stăpînilor lor la soroacele (termenele) obicinuite.

Tot așa, fiecare din ei să fie ținuți a munci pentru stăpînul lor orice muncă o zi pe an, astfel că cei care, în acest an, au muncit o zi pentru stăpînul lor aceia să :Eie liberi de ea, iar cei care încă nu au muncit să fie obligați să muncească.

De asemenea, fiecare nobil să aibă libertate a da

au fost dovediți sau pedepsiți, același nobil să aibă libertate a de a stoarce de la iohag[^]i săi și de a-i lovi cu aceeași pedeapsă.

Dacă vreun iobag al său n-a vrut să împlinească o sentință a stăpînului său de moșie și se duce după <>biceiul stabilit și în alte părți, în ah tîrg sau oraș, să aibe libertate de a se duce, și orice s-a hotărît asupl'a lui, să se mulțumească cu aceasta, atît el, cit și stăpînul său.

Dacă dîrutre țărani ori i-Obagi, puțin legal, nedîndu-Ji-se pentm asta îngăduință și neplătind legalul teragium, nici datorii ale lor - acum cu răzvrătirea asta, s-au mu[^]at în altă parte - pe astfel de țărani nobilul de pe moșia cărora s•a dus - după vechile obiceiuri ale țării - și cu puterea să-i ducă îndără-t și încă așa, că țăranul dus astfel îndărăt cu forță să fie dato-r a mai sta acolo 15 zile, să"și îndeplinească toate datoriile și nUJIDai dwpă aceea să plece.

Tot astfel, dacă vreun țăran sau i()bag dorește să se ducă spre a [sel stabili în alte locuri, atunci să l!Îbă puțința liberă de a pleca, dîndu-i-se îngăduința după ce a-p lătit cuvenitul teragiumul și achitînd toate datoriile sale și după ce a plătit fo în-tregi.me stă- pînului său de moșie t()a-te dările.

De asemenea, orice iobag, după ()biceiul stabilit și [io] alte părți, să fie ținut la păstra și a face stăpînilor lor de moșii construire și împrejmuirea de ziduri în jurul castrelor, constru.irea de moru (molendirorum) și orice alte munci necesare morilor (m1Jlendum).

Tot așa, nici un țăran să nu treacă a insuJ ta prin vorbe sau fapte nedrepte lpe oameni de curte ai lachelui-ași nobil, nici &ă nu-i împiedice de a merge la lproces ori să-i lovească, ci, liniștiți, -să păstreze pacea lÎn cuvîntă.

De asemenea, sus pomeniții nobili sînt ținuți a nu împiedica pe sus pomeniții căpitani și țărani prin vorbe și fapte pînă la timpul și termenul fixat, nici să nu le :pună vreo Î•nvinuire, ci să se țină pașnic după act: l-a rindul lor, nici unul din căpitani on țărani suspomeniți să nu lovească în vreun fel prin vorbe sau fapte pe Sllilpomeniții nobili.

Dacă însă vreunul din nobili ar înfrînge aceasta, atunci oprească iar voevodwl sau vicevoevodul să fie ținut a cere împlinire din partea celui nobil :Înțelegerii de față. Iar dacă vreunul din căpitani om țărani ar iinfrînge-o, atunci același nobil al cărui iobag n-a fost păstrător al acestei înțelegeri să aibă putinta de a condamna pe un astfel de sporiur si

Tot astfel, cînd voevodul sau vicevoevodul va porunci prin mijlocirea scrisorilor sale suspomeniților țărani și populației a se scula ca soldați contra dușmanilor acestui regat, atunci numaidecît acei țărani sau popoare să fie obligați a se scula ca soldați :îi să plece sub arme după porunca acelor voievozi.

Dacă articolele și clauzele acestei înțelegeri mijloci te pînă astfel de legătură între părți pînă la termenul spus, cînd de la gatul se va întoarce de la domnul Împărat, ar fi călcate sau neobservate, întocmai atunci aceea parte să fie învinuită de călcarea credinței sale catolice, să fie socotită sperjură, și d'acă întîmplător va fi nobil, atunci voevodul ori vicevoevodul să aibă libera putință de a-l condamna cum se obișnuiește a fi condamnat un sperjur. Dacă însă va fi țăran, stăpînul său de moșie să aibă putință de a-l prinde și a-i lua toate bunurile sale și orice lucruri.

De asemenea, fiindcă articolele și clauzele acestei înțelegeri au putere pînă la întoarcerea de la împărat, suspomeniții delegați, amîndouă părțile, adică atît pomeniții nobili cit și țărani. sînt ținuți a trimite acești delegați ai lor la domnul împărat sub greutatea suspomenitului legămînt pînă la sărbătoarea Toți Sfinții care va veni în cunînd (1 noiembrie), iar dacă vreo parte nu va vrea sau nu se va îngriji a-i trimite, atunci prin acest fapt „ă fie socotită drept sperjură.

Că acest act a fost consemnat cu pecetile noastre, anume a lui Mihail Jacks și Henrich de Tamași, ispani ai secuilor în consiliul bisericesc din Cluj monastra (mănăstirea Cluj) mărturi-sească în numele și persoanele tuturor nobililor Benedict de Valk și Ladislaus fiul Gyreu din Zamosfalva, iar în persoanele ... Michail Valahul din Virag(sberk și Antonius Magnus fiind absent Antonius Benediktus gazda de Diod.

Acest act, li;psit de inteles deplin și delimitare în unele articole. fiind im;erat în prezență și cu literele noastre cîvînt cu cuv>Înt după cum arată toate cele pomenite de Ladislau fiul Gyreu și Benedictus de Valk, precum și de notații Mihail Valahul și Benedictus gazda și al doilea Mihail în numele de mai sus, au decărat pomeniții . Nobili aleși 'În numele tuturor părților nobilimii a Transilvaniei pe de o parte, iar pe de altă parte de către pomeniții căpitani Ș, i aleși, în persoana țăranilor și popoarelor de condiție iobagă, față fiind și magnificul Michail Jacks de Kusal și Henrick de

părți prezentele noastre scrisori prevăzute cu apăsarea pecetii noastre.

Dat în cea mai apropiată a cincea sărbătoare după sărbătoarea fericitului martir Dionisie, Anul Domnului 1437**.

Analizând acest nou tratat, constatăm că el păstrează revendicările economice de bază ale primului. În același timp, el conține numai revendicări provizorii, specificând că „articolele și clauzele acestei înțelegeri au putere pînă la întoarcerea de la împărat [a] suspomeniților delegați”.

Dacă primul contract revendica cu insistență libertățile de care se bucurau iobagii, de pe timpul regelui Ștefan, al doilea contract, care e provizoriu, nu pomeneste de revendicările din diploma lui Ștefan, dar ca condiție principală stabilește trimiterea delegației iobagilor și nobilimii la regele Ungariei, care împreună cu deputații, să stabilească mai departe relațiile între țărani și domni. Însă, pînă la întoarcerea delegației de la rege, deputații țărănești au stabilit unele reguli care trebuiau să fi valabile.

Din cercetarea acestor puncte, vedem că restabilirea echilibrului drepturi și libertăți, dorința principală a iobagilor din primul act, era cuprinsă și în al doilea act.

Convenția de fa 6 octombrie stabilește că iobagul e dator să facă nobilului numai o zi de clacă pe an. De asemenea, ea menține dreptul iobagului de a se muta de pe o proprietate pe alta, fără a fi cerut voie de la proprietarul moșiei. Menține însă dreptul stăpînului de a fi judecător asupra iobagului, însă cu dreptul iobagului la apel.

De asemenea păstrează mai departe dreptul stăpînului de a primi trei pfocoane pe an și plata dării anuale. Convenția stabilește că țăranul care are un plug cu 8 boi e dator să plătească pe an 1 florin, acel care are numai 2 boi să plătească 25 dinari, iar pâlmașul, cel fără vite, să plătească numai 12 dinari.

În același timp, cucerirea cea mai importantă din convenția din 6 iulie 1437, și anume aceea care stabilea convocarea anuală a delegațiilor de țărani și nobili și

* [Textul latin la] Eudoxiu Hurmuzaki, „Documente privitoare la istoria romînilor” voi. I, partea 11-a (1346-1450), București, 1890, pag. 623-627. Originalul se află în arhiva conventului din mînăstirea Clujului (fasc. Colt. Kolos. Lit. C. N. 96).

cilînd, cum am arătat mai sus, ca regele să fie arbitru în relațiile între ambele clase lîn conflict.

Care a fost cauza că țărănimea, m convenția încheiată în ziua de 6 oet ombrie, a cedat din rev-enidicărifo ei? Am văzut că și în a doua ciocnire gene-rallă de pe lingă Apati, iobagii au ieșit de asemenea învingători. Faptele cred că p-ot fi explicate în modul următor :

Conducăt-Orii iobagilor răsculați, - văzînd că o mare rparte a lagărului țărănesc era împrăștiată din cauza increderii în cu- vîntul nobilimii, ,precizat în convenția din 6 iulie, și că deci forțele țărănești erau slăbite, iar [pe] de altă parte se apropie iarna, grea de suportat pentru iobagii răsculați, - își dădeau seama că nu mai pot rez.ista destu^ de mult și cu succes atacurilor concentrate ale feudalilor, în ajutorul cărora sosiseră secuii și era așteptată oastea regală din Ungaria. Pe cînd armatele voievodului ardelean creșteau, 'armata iobagilor era slăbită în a doua fază a mișcării și prin retragerea din rîndurile ei a nobilimii de rînd, care, după cum am văzut, era ademeni,tă de oli- garhi și atrasă în tabăra for.

Starea aceasta strategică a silit pe „căpitanii" răsculaților țărani să fie mai concilianți și să accepte, cu toată biruința repurta,tă, încheierea unui tratat de pace în condiții mai minime.

Tactica conducătorilor mișcării iobagilor era perfect justă. Ea dovedește o pricepere politică, a maturitate care a dictat o retragere chibzuită, totuși cu oarecare cîștig în cauză, a ioba· qilo·r. Conducătorii mișcării țărănești au

X

FAZA A TREIA A MIȘCĂRII ȚĂRĂNEȘTI ȘI FINALUL EI. UNIUNEA NOBILIMII DE LA TURDA

Tratatul de la 6 octombrie încheiat între iobagi și nobilime stabilește că „atît pomeniții nobili, cit și țărani Sînt ținuți a trimite delegații lor la domnul Împălat, sub greutatea suspomenitului legămint pînă la sălbătoreala toți sfinții, care va veni în curind (1 noiembrie)". Nici un document nu ne dovedește că nobilimea ar fi reșpectat a doua mîdîie a ipăcii. Ea nu s-a gîndit să trimească delegații fa rege, ci a pășit cu și mai multă severitate la poitolireia răzvlătirii țărănești. Nobilimea a urmărit înăbușirea mișcării iobagilor în•t•r-un mod cit mai singeros, ca să șteargă rușinea fof:tiîngerilor ei militare și palitice.

Armata nobilimei, condusă de voievodul Transilvaniei, a continuat să împrăstie și să zdrobească focarele răsculaților, atacînd sate, oimorînd și schingiuînd pe iobagii care participaseră la mișcare. Detașamente numeroase ale nobilimii, înarmate, cutreierau sat după sat, proprietate după proprietate, răzbunînd spaima suferită de stăpîni. În fața sătenilor răzlețiți și împrăstiați prin sate, dezarmați, reîntorși la gospodăriile și familiile lor pentru a-și căuta de treburi, în așteptarea hotărîrii regale, revenit curajul, „răzhoinicilor" magnați maghiari. Nobilii unguri au dovedit acte de curaj și bravură în devastarea satelor, incendierea caselor țărănești și uciderea iobagilor neînarmați, a

focul cel rău acoperit prin aceste condițiuni dt; pace s-a aprins iarăși în ținutul Clujului, nu mult timp după aceea".*

Răzvrătirea a început să se extindă iarăși asupra Ardealului. Și în această a treia fază, despre care ne-am rămas mult mai puține descrieri, iobagii atacau castelurile nobilimii și propriile tătile episcopilor catolici. Într-un document s-a păstrat plîngerea adresată de . . . abatele de la mănăstirea Cluj-Mănăstur, [care] s-a plîns autorităților că Anton Nagy de Buda (unul din șefii răsculaților). a omorât mulți nobili. pe abate l-a atacat, a pătruns în casa acestuia, i-a luat 4 cai de trăsură și a luat lucruri, i-a prădat caii, băut vinul, etc."**.

Țăranii adunați înaintau în toate direcțiile. ocupînd unele cetăți din centrul Transilvaniei.

„După două încheeri zadarnice de pace (la Căpîlna și Apoji), nobilii fiind descoperiți că umblă cu gânduri ascunse în contra țăranilor, revoluția începu din nou, și armata țăranilor împărțindu-se în două, una înainta spre inima Transilvaniei, iar alta spre Ungaria, țăranii străbat pînă la Aiud și ocupă apoi Clujul la 15 ianuarie 1438, devastînd peste tot locul curțile și moșiile nobililor, care pustiesc și ei cîteva sate, taie cîteva țara! Di pe care îi prind și dau ei, nobilii, singuri foc orașului Aiud, care căzuse în mîinile țăranilor".***.

Iobagii înfuriați atacă cu înverșunare detașamentele (bandierele) nobilimii, le bat și devastează în acele părți castelurile și domeniile care pînă atunci mai rămăseseră cruțe. Centrul și nordul Ardealului erau în flăcări. A. Treb. Laurilld reda desfășurarea evenimentelor în a treia perioadă a mișcărilor țărănești în aceste cuvinte :

„Dară focul cel acoperit prin aceste condițiuni de pace se aprinse iarăși în ținutul Clujului și al Someșului de Jos, precum în ținutul Nirllui, sub conducerea unui Martin. - Antoniu Magnu, conducătorul țăranilor transilvani, se prinse la monasteriul de lângă Cluj și se tăie în bucăți ; nouă soți ai lui se întepară pre dealul dinaintea Tului”****.

. Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 153.

** „Cercetări istorice”, Buletinul seminarului de Istoria Românilor al Universității din Iași, Anul I, nr. 1, Iași, 1925, pag. 409.

*** Ion Rusu-Abrudeanu, Moșii, calvarul unui popor eroic dar nedreptălit, București, 1928, pag. 242.

**** A. Treb. Laurianu, Istoria Românilor, ed. IV, București, 1873, pag. 200.

pingind atacurile duşmanilor lor. „Dară în fine. chiar nobilii devastară Aiud ul in 1 decembrie a. R. 2190 (rp. Chr. 1437); din cauza întîmplărilor memorate. Dară şi după ce se uciseră acele ,ca.pete ale resco,Iljlei, nu încetară ţăranii de a continua fapta începută (subliniat de M. D. - N. R.). Nobilii ,aduseră adju. toarie din Ungari-a, bătură pre ȧerani la Cluj şi luară cetatea cu lputerea la 9 ianuaru 1438 şi scriseră saşilor să vină şi ei într-adjutoriu . . . ”*.

Docume111tele timpului evidenţiază şi ele uciderea în acest timp a ronducătorului răscoalei ȧărăn^ti din Ardeal - Antonius Mag· nus -. În ele c^tim că „în anul domnului 1437 s-a sculat un oarecare Antol MagnUIS ungur, şi ia strîns la sine o mulţime de oameni din popor, voind să cucerească împreună cu ei întreaga parte a Transillv,aniei, spre a supune sie, în deosebi pe nobili. Acelaşi Antonius fiind ucis de nobili ilingă mănăstire.a Cluj, l-au zclrnbit şi tăiat in bucăţi, iar ipe ce^ 9 toviară^i ai lui pe care i-a a\Hl cu sine, i-au tras iin ȧeapă tie muntele rlin oraşul Turda”**.

*
**

Cu toată concentrarea numeroaselor forţe înarmate contra ȧăranilor, mişcarea iobagilor la începutul anului 1438 era de parte de a fi înăbuşită. Nobilimea din diferi.te părţi atacă pe iobagi. Greutăţile iemii grele au stîngenit mult acţiunea iobagilor. Prnst ·Îmbrăcaţi, •pedeştri în majoritate, iobagii au trebuit să rezi·ste oastei aristocra'tice, fol'mată din călărime. În iarna anu- lwi 1437 al1lll ata feudalirlor a zidrohit pe „căpitanul Martin în vecinatele comitale llell Ungariei" şi după aceasta a.ristocra'ţia de acolo a trimis ajutor ari·stocra-tiei din Transilvania in contra poporului***.

Pe ziua de 9 ianuarie 1438 i°'bagii deţineau încă oraşul CJuj, oc'U!pat de e.i la inepu^ul răscoalei, iar al1mata nobilimii după lupte sfogeroase a reuşit să oC1UJpe numai suburbiile oraşului. Toată forta înarmată a feudalilor n-a reuşit să zdrobească pe iO'bagi, car^ apărau cu curaj şi vitejie cetatea oraşuluⁱ, deţinînd în mfr nile lor şi centrul oraşului. Toate atacurile, ale nobilimii, asupra orasului si cetăţii au fost respinse de iobagi cu man pierderi.

¹ A. Tre/J. Laurianu, op. cit., pag. 289.

^{***} [Textul latin la :] E. Hurmuwki, Documente ... voi. I, partea 11-a pag. 636.

^{***} Vezi „Transilvani'a", foi' a asociatiunei . . . anul VI, 15 ianuarie 1873. pag. 16.

Văzînd că țărniî încercuîți în Cluj opun o rezistență dîră și sînt ajutați de orășeni, în special de meseriași, în mod activ, ^i că to.a lă armata voievodufoi Transilvania, concentrată sub zidurile orașului nu e în stare să ia orașul, iar aliații lor, sașii din Brașov, nu se grăbesc să ;le vie în ajutor, comandantul armatei aristocratîfor se adresează cu o scrisoare ultimatum către sași, ordonîndu-le grabnica venire în ajutor.

«Noi am intrat astăzi cu puterea și am ocupat suburbiul Clujului așa încît nimene nu mai poate ieși din acea cetate. Din care cauză ne rugăm de voi, amicii noștri, și vă comîndăm în persoana înaltului nostiu Domn, Albert regele, ca îndată ce veți primi această scrisoare să properați a veni spre într-ajutoriu nostru cu călării și pedestrii voștri, spre a stîrpi pe necredincioșii țărani ; dacă nu veți vrea să veniți, noi vom scrie la regele. Deci să nu faceți altminterea dacă vreți să aveți grația domnului nostru rege. Dat în monasteriu de lingă Cluj în 9 ianuaru 1438»*.

Scrisoarea această trimisă de voievodul ardelean, către sașii din Brașov, evidențiază faptul că, cu toată concentrarea de iforțe, nobilimea era departe de a zdrobi mișcarea țărănească și că răzmerița iobagilor era la 'Începutul anului 1438 încă fo toi. Iobagii răscuțați ocupau încă destul de puternice poziții și numeroase orașe din centrul Ardealului. Iarna a îngreunat ope rațiile mi:Htare ale iobagilor, dar curajul și eroismUJl demne de [o] clasă revoluționară au ajutat luptătorilor tă11ani să înfrunte greu tăt^le iernii. Voi:n ța de a lupta și dorul de libertate nu erau scăzute. Iobagii erau hotărîți să ducă lupta mai departe, hotărîți să cîștige cauza, căci ei pierduseră orice încredere în .promisiunile nohi:limii. Numărul răsculaților a ,început iar să crească și mișcarea să se extindă și în alte părți din Ungaria.

Nobilimea văzînd această înverșunare a iobagifor și temindu-se că apropierea primăverii să nu aducă o mai mare extindere a mișcării, a început cu disperare să ceară mai insistent ajutorul orășenilor sași. De asemenea a cerut și un grabnic ajutor din Ungaria.

Mișcarea a dat mult de gîndit oligarhifor maghiari. Spre sfîrșitul anului 1437, cînd moare regele Sigismund, și se urcă pe tronul Ungariei Albert starea politică a Ungariei

* Magazin istoric pentru Dacia, Iomul III, București, 1846, pag. 155, [sublinierile aparlin lui M. D. - N. R.].

mișcarea husită din Boemia nu pierduse din vigoare și lupta reformatărilor cehi se continua cu înverșunare. Extinderea și lărgirea ambelor mișcări, oit și transplantarea lor în Croația, erau semne prevestitoare de joncțiune a tuturor mișcărilor țărănești într-una generală, pe teritoriul întreg al regatului maghiar.

Contopirea lor ar fi dat o lovitură de moarte nobilimii și aristocrației maghiare. De aceea ea, prin glasul voievodului, cere cu insistență ajutorul orașenilor sași, ce întârziiau și se codeau la venirea în ajutor.

Din scrisoarea trimisă din mănăstirea de 1 pe Jfogă Cfoj transpiră această grijă a nobilimii maghiare.

„Din acestea se vede că era în mare frică curagioșii nobili, de oarce aduse^ă oști și din Ungaria, și cerea cu atîta a^{doare} ajutoriul sașilor. Pe sași îi chema după legătura de unire făcută în anul trecut ; cu toate acestea, văzînd nohilii că cresc periclele (subliniat de M. D. N. R.) nu se mulțumiră cu acea legătură și în 2 februarie 1438 formară alta nouă ...” *.

*

*.

Înainte de a prezenta noua înțelegere pentru alianța claselor slăbînitoare și privilegiaite din Ardeal, îndreptată în contra poporului, e nevoie să desprindem un moment politic care va evidenția contradicțiile sociale ce existau între nobilimea feudală și reprezentanții capitalului comercial (negustorii sași din centrele negustorești din Ardeal, în special cei din Brașov).

Cu tot pericolul ce amenința și pe negustorii sași din centrele comerciale ale Ardealului (căci țărănimea răsculată) Cupa și orașele negustorești, devastate de prăvăliile și depozitele de mărfuri, orașenii sași, cum vedem, nu se grăbesc să vină în ajutorul nobilimii. Am văzut că actul de uniune din 16 septembrie 1437, încheiat în urma consfăturii de la Kapolna, proclamă solemn că „toate afacerile izvorite din invidie și du^{mănie}” între cele trei națiuni să înceteze și să nu se reirunoiască. Stăruința politică era însă alta. Contradicțiile erau așa de mari și de puternice, că ele au oprit executarea tratatului de alianță. Negustorii sași, care în exercitarea negotului erau nevoiți să străbată domeniile

* Magazin istoric pentru Dacia. Lomul III București, 1846, pag. 155-156.

Braşov, de pildă, nu el'au direct ameninţaţi de răzvrătirea iobagilor. De aceea ei nici nu s-au grăbit să vie în ajutor feudalilor.

Afară de aceasta mai era o pricină care a împiedicat pe sa. ^i să se declare pe faţă de partea magnaţilor. În sinul populaţiei de la oraşe era un strat destul de însemnat ele locuitori care sim: patizau făţiş cu mişcarea iobagilor. Acest strat era format din meseriaşii şi ţăranii de pe pământurile oraşelor. Nu numai sim- patizau, dar, cum am văzut mai sus, numeroasele elemente ale meseriaşilor se găseau în rândurile răsculaţilor, deţinând în mişcare chiar rolul de conducători⁵⁹. Meseriaşii din oraşele Ardealului nu au lăsat mişcarea iobagilor, în toate trei etape, ei erau aliaţi consecvenţi ai fraţilor lor de la sate.

Nu e exclus, că aceste elemente, care priveau cu simpatie mişcarea ţărănească, să fi influenţat în aşa măsură viaţa politică a oraşelor, încât tratatul din 16 septembrie să nu poată fi aplicat. Un asemenea moment e uşor de presupus, căci aşezămîntul orăşenesc în evul mediu, pe lângă autonomie, mai conţine elemente de democratism în conducerea treburilor orăşeneşti. Căci şi în Ardeal ... pe aşa numitul pământ regesc al saşilor transilvăneni se dezvoltă o democraţie ţărănească ...", locuind acolo „... proprietari de pământ, ţărani egali şi neatinţi”. Nu e exclus ca corporaţiile de breaslă a meseriaşilor din oraşele Braşov, Sibiu, Bistriţa ş. a. m. d., să fi zădărnicit aplicarea puterii de la Kapolna.

Că au existat asemenea momente în timpul mişcării ţărăneşti din 1437, ni se confirmă prin evenimentele politice petrecute în cuprinsul oraşului Cluj, dar mai ales [prin] măsurile luate de rege, stăpînul oraşului, faţă de populaţia orăşenească după înăbuşirea răscoalei. În lucrarea istorică introductivă asupra oraşului Cluj. dl. Borteş, pe baza documentelor cercetate, scrie următoarele :

„La 1437 în Ardeal a izbucnit răscoala iobagilor români împotriva ungarilor contra nobilimii şi a episcopului catolic Gheorghe Lepeş. Unul din conducătorii răscoalei a fost din Cluj, iar răsculaţii au ocupat între altele oraşe şi oraşul Cluj, care numai după lupte grele a putut fi recucerit de către oastea nobilimii. Probabil că un număr însemnat din locuitorii Clujului au stat de partea răsculaţilor, deoarece după suprimarea răscoalei,

* Gustav Adolf Klein, Viaţa economică germană în Ardeal, Banat şi Satu-Mare, „Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş”, voi. I, 1958.

alți regi. După mîlva ani și numai în anul 1444 a fost iar reîntregat în toate drepturile avute prin regele Vladislav¹.*.

Simpatizarea activă a populației din Cluj cu răscoala, susținerea lor în luptă, ne explică și rezistența dîră a iobagilor în luptele de apărare a orașului Cluj, 'Pe .Ia începutul anului 1437. Nu trebuie neglijat și acest fapt că orașul Cluj .a fost deținut de țărani aprnape tot timpul răscoalei⁶⁰•

11

**

Nobilimea, văzînd că sașii nu se conformă celor stabilite în pactul din Kapolna, și în același timp mișcarea țărănească se extindea, convoacă o nouă consfătuire la Turda. La această adunare convocată pe ziua de 2 februarie, cu participarea întregii nobilimi, a sașilor și secuilor, se „subscrie și se întărește un nou document de alianță în care, pentru astă dată se mărturisește în chip respicat scopul alianței⁶¹”.

Cuprinsul acestui act spune : „No i Lorand Lapeș de Baraskezi, vicevoivodul Transavaniei, facem cunoscut prin aceasta că fiind adunați deunăzi, adevă către sărbătoarea sfintei Cruci, în satul numit Kapofoa, împreună cu baronii și nobilii și cu sașii cei mai de frunte din cele șapte scaune săsești și cu săcuu din numita parte a Transilvaniei, am tractat între ceilelalte, ca să stîr- pim reutatea și rebeliunile blăstemaților de țărani și să apărăm această țeară în contra atacurilor cruzilor Turci, si înaintea noastră Și a baronilor au încheiat toți nobilii, sașii (și săcuii) atare unire și frăție între si,ne ; ca cînd s•ar întîmpla ca Turcii să vrea să intre în această țeară, atunci prezișii nobili din puterea unirii mutuale și a frăției sincere să fie datori a veni într-ajutoriu al numiților sași. Asemine și prezișii sași să fie datori a veni într-ajutoriu în co-ntra rivalilor și a inamicilor nobililor, și mai ales spre stîrpirea răutății blăstămaților de țărani celor mai sus ziși (sublinierile sînt ale noastre M. D.). Spre care lucruri s-au îndatorat părțile din bună voia lor. Iară în adunarea noastră generală din Turda, în zilele trecute, adevă către sărbătoarea

* Petru Borteș, „Călăuza orașului Cluj”, Cluj 1923, pag. 16. Conducătorul răscoalei în prima perioadă, originar din Cluj, despre care vorbește d-l Borteș, era fiul meșterului Iakob din Cluj” (I. R. Șirianu, op. cit., pag. 299) ; în a doua perioadă e menționat în document, „Iohanes meșter de Clujvar” (vezi E. Hurmuzaki, Documente

** A. D. Xenopol, op. cit., pag. 143.

alor, precum și unirea frățească prin mărturia acestei cărți făcute din partea noastră. Dat în Turda în sărbătoarea fericitei fecioare Darotea. Anul domnului 1438"*.

În urma acestei înțelegeri, încheiată la Tu11da, s-a produs o centralizare mai mare a forțelor armatei feudale, care s-au năpustit cu furie asupra iobagiilor răsculați. Dar nici această conjurație întărită nu era în stare să potolească așa de ușor mișcarea iobagilor. Numeroase trupe ale nobilimii au dus lupte încontinuu pentru stîrpirea răscoalei.

După ce au fost bătuti la Cluj, iobagii răzlețiți în detașamente mici, ascunși în păduri și locuri pustii, au continuat aproape întreg anul 1438 să hărțuiască pe opresorii lor. Nemulțumirile în rîndurile țăranilor din Ardeal erau așa de mari și de adînci, incit cu toată teroarea, cu toate omorurile în masă și devastările de sate, răscoala și frămîntările nu puteau fi ușor înăbușite.

Găsim o scrisoare a cormitelui secuiLO!r, Mihail lacks scrisă din Șinca Mare, rîn ziua de 18 iunie 1438, brașovenilor, în care scrie următoarele :

„Vă mwțilmlmi. vouă .pentru serviiJe ce voi cu credință făcuta-ți domnului n1>stru rege și acestui regat. Deci încă vă rugăm pe prietenii noștri ca cu întreaga voastră putere să vă urcați în cîteva zile în munți și să omoriți cu t1>tul pe necredincioșii vailahi din Făgăraș, nimicindu-le copiii și soțiHe, pe care, dacă puteți, să-i luați prinși și să-i aduceți. Iar noi în cîteva zile, de va da domnul, îi vom fugări. Scrisă la coborîrea noastră în cîmp, dincoJo de orașul Kyssluki, în sărbătoarea a 4-a 'În a-nul domnului 1438"**.

Detașamentele de represiune ale nobilimii au trebuit să cucească prin lupte sîngeroase nu numai regiuni dar și unele sate. Țărănimea îndîrjită se apăra cu eroism. Dar și furia feudalilor nu era mai mică. Pe lîngă omoruri și devastări de sate, majoritatea țăranilor prinși după ocuparea satelor erau pedepsiți prin însemnări. Pe atunci se practica sistemul de a însemna la nas, urechi, buze, pe indivizii certați cu ordinea publică.

. Nobilii sau boierii s-au ridicat cu droaia în contra pros-

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 156-157 [Textul latin la :] E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria romînilor. voi. XV, partea I, București, 1911, pag. 26.

** Chronica romînilor și a mai multor neamuri ..., ale Gheorghe Șincai de Șinca, tomul I, Iași, 1853, pag. 395.

Cruțarea vieții iobagilor amestecați în răscoală nu era determinată, de nicri. un simț umanitar. Olasele stăpînitoare nici odată nu se Olpresc cînd interesele lor economice și p01litice cer de a sacrifica milioane de vieți ide supușilor lor. Numai interesul material, econ<>mic, a fost acela care a umanizat pe feudalii maghiari, și i-a O!prit de a stîrpi cu totul pe iobagii din Ardeal. Căci <>morind pe iobagi, amorin<l brațele de muncă de pe pro· prietățile lor, păm^nturile rămîm^au nelucrate și scădea deci venitul moșiei.

Procedeul de a cruța via.ța țăranilor era întrebuintat și mai tîrziu, în anul 1514, în urma răscoalei țărănești din Ungaria și Transilvania, supranumită răscoala lui Doja. În urma acestei ră.se<>ale ne-a rămas ca document o motivare a ·dietei din O'Ctom· brie 1514, care oglindește izbit<>r acelliStă cauză a indulgenței. În dietă, după ce s-au adUIS laude și recunoștință celor ce au înăbușit răscoala, fo special voievodului din Ardeal, Zapolya, s·a luat următoarea deci2'liune :

„Toți țăranii care s-au răscul·at împotriva domnilor săi naturali ar merita să fie dați mortii, 1pînă la unul ca niște criminali ce sunt. Dar ca să nu se ve11se atîta sînge și «ca să nu dispară de pe pămînt t<>ti iobagii, fără de care nobilii n-ar putea trăi», se dispune să fie extirpați numai căpitanii, hotnogii, fruntașii și instigatorii prostimei, precum și ·aceia despre care se va adeveri că au ucis nobili, ori au necinsLit femeii de-ale acelora ... Țăra· nul la care se va afla armă își va pierde mîna ,dreaptă"*

În întreg Ardealul, focare de țărani răsculați 'S·au menținut în decursu^ int·regului an. Mișcarea a fost potolită definitiv numai după ce în anul 1439 regele Albe11t a ·dat decretul prin care acorda i<>bagilor libertatea de mai înainte, de a se muta de pe o m<>șie la alta, după ce au achitat ,toate dat<>riile către pro· prietarii lor.

„Nohilii primiră această ordinățiune a regelui, dară mai reu se arată părintele, episcopul catolic Gheorghe Lepeș, care ... nu vrea de loc să de voie țăranilor de a se muta, piuă cînd nu se dojărni aspru de regele Albert ..." **.

Episcopul catolic Lepeș, în ura sa contra țăranimii și pofta lui hrăpăreață, se opunea chiar celei mai mici îmbunătățiri a stării iobagilor. Regele Albert i-a trimis lui următoarea

* Victor Motogna, Relațiunile 11ntre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-iea, Dej. 1928, pag. 10-11.

** Magazin istoric pentru Daria, tomul III, Bucurc^ti, 1816, pag.

„A•lberl, p:rin grația lui DUJDlnezeu rege august al romanilor, rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, etc., și Duce al Austriei, etc., oredincioșilor noștri, tatălui reverendus întru Hristo^ domn Gheo.rghe, e1piscop aJ bisericeii transilvane, și tutu- ro1• și fiecărui nobil fo parte, și oamenilor loa.- de o:cice altă stare și condiții, împămîntenii ai părților noastre transilvane, care vor avea la .cunoștință prezenta, sănătate și mulțumire !

Din comunicarea credincioș.ilor noștri sași și a tuturor și a cîte unuia din aceleași părți ale noastre transilvane am înțeles cu destulă neplăcere, Seni[•nă Jtatea noastră, că, deși aceiași sași ^i oamenii de oricare altă condiție spun că .dacă vor să se mute din vilele și posesiunile noastre regale și .din mijlocul lor pe pose• siunile voastre sau a1le cuiva dintre voi, li se îngădue a pleca fără nici o opunere, totuși, voi, împinși de nu știu care motiv, nu permiteți ca iobagii noștri și oamenii de condiție iobagă să plece și să retragă din posesiunile voastre, vrîDd să se mute ca să rămînă în posesiunile noastre regale și în mijlocul pomenitelor, avînd îngăduință după obiceiul vechiu și aprobat al pomenitelor părți ale noastre transHvane și depunîncl cu dreptate plata pămîntului și celeilte datorii plătindu-și•le, ci voi chiar ați refuzat și refuzați acum a lăsa la vechile lor locuințe și pe alții,, iobagi regali ai noștri, care au trecut înainte în ținuturile și posesiunile noastre pentru apărarea .persoanelor și lucrurilor lor, 1le frica și groaza prea c•ruzilor turoi, intrînd cu dușmă•lie au pustiit pomenitele voastre părți transilvane - ceiace a adus destul de mare neplăcere Majestății noastre și .pagubă posesiunilor și vilelor noastre.

De aceea no.i, nevrînd a se duce de către voi, împotriva obiceiului pomenitelor părți ale noastre transilvane, astfel de prejudicii și nedreptăți p(osesiunilor și vilelor noastre și consecvent Majestății noastre, cerem și poruncim cu tărie Comunității V <>as- tre și fidelității oricăruia dintre voi ca, nemaiașteptînd altă poruncă să îngăduiți plecarea și trecerea din pomenitele voastre posesiuni în posesiunile noastre regale tuturor popoarelor și iobagilor din pomenitele părți ale noastre transilvane, după ce, conform obiceiului, au căpătat îngăduință, au plătit cuvenita arendă ^i celela•1te datorii ale lor.

Pe lingă aceasta, pomeniții noștri iobagi regali care, cum se vestește, vor fi trecut de frica turcilor în posesiunile vo.astre pentru apărarea lor și a lucrurilor lor, sî•n teți -latori a face în tot felul ca să se ducă și să fie duși la vechile lor locuințe

Am trimes și trimitem vestea ,magistrului nostru credincios Desev de Losoncz, voevodul părților noastre transilvane, ca el cunoscînd adevărul celor poruncite să vă împingă și să vă constrîngă pe voi și pe oricare din voi, prin convenitele și trebuitorile constrîngerii, la deplina observare a poruncilor noastre (subliniat de noi - M. D.) prin mijlocirea autorității și justiției noastre, dată lui Îlil acele părți.

Deci să nu închipuiți a face altceva, cu nădejdea obținerii iertării noastre. Citind cele prezente le veți da celui care nu le are. Dat 'la coborîrea noastră în cîmp, aproape de vadul Tydewrw, la sărbătouea înălțării Sfintei Cruci în anul domnului".

Am reprodus această scrișoare numai în scopul de a arăta adevărata față a slujitorului bisericii catolice, care cu toate că provocase cea mai mare răscoală din Ardeal, a rămas mai departe elementul cel mai reacționar și exploatare al țăranilor romîni și unguri din Ardeal.

*
**

După înăbușirea definitivă a răscoalei din anii 1437-1438, regele împreună cu dieta nobilimii din Ardeal au dăruit numeroase proprietăți voievodului ardelean și ășpanilor secui, pentru opera lor de pacificare a „rusticilor". Izvoarele timpului ne-au păstrat tot deosebită făcătoare, ășpanului secuiesc Mihail Jakch de Kusali, pomenit deseori în documente în perioada mișcării.

„În 1440 ordonează Elisabeta, regina Ungariei, capitlului (conventului) mănăstirii din Cluj să introducă pe mai mulți membri ai familiei Jakch de Kusali în posesiunea Rodnei și a altor zece comane de someșene, între care e pomenit și Năsăudul

" **

* [Textul latin la :] E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria

romînilor, vol. XV, partea I, București, 1911, pag. 26-27.
** Virgil Șotropa și Dr. Al. Ciplea, Năsăudul, București, 1924, pag.

XI

CARACTERUL SOCIAL-ECONOMIC ȘI NAȚIONAL AL MIȘCĂRII ȚĂRĂNEȘTI DIN 1437

Cercetând structura social-economică a Ungariei, deci și a Ardealului, din veacul al XV-lea, corelația forțelor sociale motrice care au luat parte la mișcarea țărănească din anii 1437--1438, cit și programul de revendicări economice și politice elaborate de iohagi, constatăm că mișcarea aceasta, în conținutul său social-economic, avea unele elemente ale revoluției burghezo-democratice⁶¹.

Avea numai elemente ale revoluției burghezo-democratice, nu era revoluție burghezo-democratică, pentru că condițiunile social-economice existente atunci în Transilvania erau încă departe de a fi pregătite, coapte, pentru o modificare a regimului economic feudal, printr-un regim economic burghezo-capitalist.

Structura economică a societății în acea perioadă e tipic feudală. Modul de producție feudal s-a dezvoltat în decursul veacurilor anterioare, punând stăpânire în întregime pe economia Transilvaniei și atrăgând-o în sfera sa de influență. Toată puterea economică și politică era concentrată în mâinile clasei feudale (nobilimii și clerului catolic). E drept că și clasa stăpânitoare era diferențiată și ea la rîndul său. Nobilimea a monopolizat toate mijloacele de producție ale evului mediu (pămînt și iohagi), exploata prin o sumă de îndatoriri și sarcini senioriale întreaga clasă a țărănimii. Țărănimea, din liberă, cu proprietățile și năminturile ei proprii a decăzut

Dar deja în cadrul sistemului economic feudal ia naștere și se dezvoltă noi forțe sociale, care pun temelia viitorului mod economic capitalist. Se naște comerțul și meseriile. Această nouă categorie socială - capitalul comercial - în procesul evoluției istorice contribuie din ce în ce mai mult la dizolvarea gospodăriei închise feudale, pe care treptat o scoate din cadrul satului, strălucirilor feudale etc. Capitalul comercial, prin transformarea produselor în mărfuri, atrage din ce în ce mai mult în sfera sa de influență gospodăria feudală, supunând-o preferențelor economice. Pe măsură ce se dezvoltă și se întărește capitalul comercial, se întărește și exploatarea iobagilor. Iobagii încep să reacționeze.

Țărănimea, în acea perioadă, suferind din cauza exploatării mărite a feudalismului, ce se efectuează sub influența capitalului comercial, caută să tempereze tendința, din ce în ce mai pronunțată, a feudalului, de a o exploata fără margini. Ea caută să scuture de pe spinarea ei pe feudal, pe acest parazit intermediar între ea și capitalul comercial, încercând să intre direct în sfera de acțiune a acestuia. În nici un caz țărănimea nu încearcă și nu poate precuiza revoluționarizarea metodelor de producție feudală. Nu poate, căci condițiunile economice necesare nu sînt încă date.

Dar, prin revendicările sale economice, țărănimea încearcă să spargă monopolul mijloacelor de producție acaparate de feudali. În cererile iobagilor, se oglindea dorința de a netezi calea pătrunderii mai rapide a elementelor capitaliste în agricultură. Țărănimea simțea - ce e drept, în mare parte inconștient încă - necesitatea introducerii noilor relații social-economice. În urma mării necontenite la îndatoririlor seniorale, simțea că suferințele ei sînt izvorîte din urimările relațiilor înapoiate feudale, pe care sînt deja altoite întrucîtva noile elemente ale capitalului comercial. Mișcarea țăranilor din Ardeal, cum am văzut-o și în alte părți, era îndreptată cu hotărîre contra capitalului comercial, care o exploata nemilos, în vederea acumulării primitive a capitalului.⁶² Ea însă nu ataca direct pe negustor, care de altfel e în umbra relațiilor, ci pe feudali, pe acei intermediari cu ajutorul cărora capitalul comercial înțelegea, în acele timpuri, să exploateze țărănimea, cu scopul de a aduna și a acumula capitalul necesar în vederea dezvoltării ulterioare a capitalismului.

Analizînd cerințele programatice ale țăranilor ardeleni, enumerate în convenția din 6 iulie 1437, vom vedea că ele, aproape

dijma sînt elementele cele mai izbitoare și caracteristice ale regimului feudal. Prin aceste puncte programatice, ea revendica absolută libertate de a dispune de munca și produsul său după placul și necesitățile ei, întrucît ce mai tîrziu, în timpul revoluțiilor burghezo-democratice, mai ales a celei franceze din anii [1789-J 1791, era sintetizată în proclamarea dreptului de libertate.

Se anulează redevența clasei parazitare nobiliare. Dorința lor de a deveni ei înșiși vînzători ai rodului muncii lor, reiese mai clar din acel punct din convenție în care se spune că „zeciuală pentru porci și albine ori alte dare de felul acesta . . . nimeni nu e dator să plătească domnului proprietar". E cunoscut că, pe acele timpuri, produsele cele mai importante pe care țărani le vindeau mai lesne erau vitele, în special porcii, precum și produsele albinelor (ceară, miere, etc.).

E cert că revendicările iobagilor din Transilvania din anul 1437 nu erau dezvoltate și precizate din punct de vedere al reformelor burghezo-democratice. Ele însele oglindeau starea socio-economică nedezvoltată a societății de pe atunci.* Totuși ele conțin elementele acestor reforme (punctul convocării anuale a adunării de nobili și iobagi poate fi sinonim cu parlamentul) care, mai tîrziu, în procesul evoluției istorice și a dezvoltării societății, vor forma baza cererilor și postulatelor revoluțiilor burghezo-democratice, desigur dezvoltate și concretizate la epoca dată.

Că revoluția acestor elemente ale revoluției burghezo-

* Capitolul acesta poate fi criticat în punctul ce menționează existența premergătoare a revoluției burghezo-democratice în mișcarea iobagilor din anii 1437-38. Pentru a întări afirmațiile mele sînt nevoit să reproduc un citat din Fr. Engels, din lucrarea despre războiul țărănesc, din Germania, în care dînsul arată că în mișcările țărănești „anticiparea comunismului prin imaginație a fost în realitate o anticipare a societății burghezo-democratice". Iar într-o altă lucrare același autor, vorbind despre revoluțiile burghezo-democratice scrie : „în fiecare mare răscoală burgheză, se manifestă și mișcări de sine stătătoare ale acestor clase, care pot fi considerate premergătoare, mai mult sau mai puțin dezvoltate, ale proletariatului modern. Așa a fost de pildă mișcarea lui Thomas Münzer din timpul reformei și războaielor țărănești în Germania, mișcarea lewelle[r]ilor în epoca marelui revoluții engleze." Paralel cu aceste încercări revoluționare ale unei clase încă în fașe, apar și teoriile corespunzătoare" (pag. 16-17 din Originele Socialismului științific. București, 1920).

Dacă în mișcările țărănești din evul mediu, Fr. Engels întrevădea, mai mult sau mai puțin, rădăcinile mișcării contemporane a clasei muncitoare în conținutul lor socio-economic ; bazîndu-ne pe același autor, uoi putem cu mai multă tărie sublinia existența elementelor

și istoricul maghiar Acsády. Autorul celei mai bune „istorii a maghiarilor” („A magyar jobbágyság története”), în care descrie lămurit mișcarea țărănească <1> în anii 1437-38, referitor la actul din 6 iulie spune că „ar fi pulul să dea impuls puternic vieții economice a Transilvaniei”.

Țărănia din Ai:ideal, în numeroase trevolute pe care le-a desfășurat în contra stăpînirii feudale, a contribuit enorm de mult la grăbirea evoluției istorice spre noul sistem economic capitalist. Răscoalele ei erau motorul care ia împins societatea spre viitor, locomotiva care a condus societatea înainte pe drumul istoriei, și au grăbit doborîrea feudalismului maghiar, curățind calea introducerii regimului burghezo-democratic. Veacul al XIX-lea în Ardeal a adus și această schimbare social-economică.

*

**

Forțele motrice ale mișcării din anii 1437-1438 erau formate din țărani, meseriași și nobilimea de rînd. Nici nobilimea mică, nici meseriașii, nu constituiau forța de liază a mișcării, conținutul ei, ci țărănia care, fiindcă era și clasă fundamentală a societății feudale, avea revendicările programatice corespunzătoare evoluției istorice în etapa dată. Prin caracterul distinct al revendicărilor țărănești, sau atins interesele nobilimii mici, ceea ce a dat pe deosebirea feudalilor de a sparge frontul cîntre luptă și a atrage în rîndurile lor nobilimea de rînd. Convenția din 6 iulie a neglijat interesele acestor categorii sociale și, ca urmare, ea a îngustat baza mișcării.

Nobilimea mică a trecut în lagărul clasei careia mai mult aparținea - nobilimii feudale. Meseriașii, cu toate că revendicărilor lor de breaslă nu s-au oglindit în pactul din 6 iulie, au rămas și mai departe solidari cu iobagii, continuînd lupta. Ura contra feudalilor în rîndurile acestei clase [a] muncitorimii de la orașe, mai conștiente deci, era așa de puternică, încît ea, intereselor ei economice, a subordonat interesele generale politice. Ea a rămas și mai departe cu frații ei de suferință, cu muncitorimea de la sate.

E cert că îngustarea bazei sociale, cit și credința iobagilor în cuvîntul dat de stăpînii lor, au fost greșeli de tactică, care au ușurat feudalilor maghiari din Ungaria și Transilvania să înăbușe mai rapid răscoala din 1437. Ou toate acestea mișcarea din anii 1437-38 rămîne o pagină

din Ardeal. Revendicările ei, transpuse în documentul din 6 iulie, rămân un act de o valoare istorică de netăgăduit, care dovedește spiritul pro-gresiv al clăsei oproșite din regimul feudal.

*
**

E necesar de a analiza caracterul răscoalei din 1437-1438 și din punct de vedere al caracterului ei național. Această cercetare e impusă nu numai de faptul că pe atunci - ca și astăzi - în cuprinsul Transilvaniei locuiau țărani de diferite naționalități. Sînt numeroși istorici și cercetători ai trecutului nostru, contemporani, care arată că răscoala din 1437 era în fond o răscoală națională. Ei invocă în sprijinul lor argumentul că în scopul înăbușirii revoltei și a menținerii mai departe a privilegiilor în Ardeal, a fost încheiată uniunea națională a națiunilor privilegiate din Transilvania, îndreptată în special contra romînilor. Acest punct de vedere e exprimat astfel :

„În primele timpuri, pe cînd ungurii, și mai tîrziu sașii, s-au așezat în Transilvania, ei s-au grăbit să facă împreună cauză comună împotriva focuitorilor autohtoni ai țării, adică a noastră a romînilor, astfel încetul cu încetul, prin intrigile cele mai rafinate, rîmîniri fură despotați de drepturile lor politice și civile și reduși la o stare de adevărată sclavie. Pentru a scăpa de această situație insuportabilă ei s-au răscolat împotriva stăpînitorilor lor unguri, săcui și sași prin revoluția sîngeroasă din 1437 și prin cea din 1514 ... ”*

Dar această afirmare nu e bazată pe nici un document istoric sau un alt izvor. Ea e izvorîtă din spiritul naționalismului în gust. E neștiințific de a se da o asemenea interpretare mișcarii din 1437. Este cunoscut că în acele timpuri organismele naționale erau încă departe de a se cristaliza, că nu erau constituite încă națiuni cu conștiința lor proprie. Nici iobagii romîni, nici cei unguri nu aveau și nu puteau să aibă pe acele timpuri <> conștiință națională, pe care să o și afirme prin lupta națională. În evul mediu, dacă se poate vorbi de comunități naționale, ele erau învestmîntate - ca de altfel întreaga ideologie a epocii - în haine religioase. Statele

* G. Moroianu, Luptele de emancipare ale romînilor din Ardeal în lumina europeană. „Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș”, 1918-1928, voi. III, pag. 1398-1399 (sublinierea - M. D.).

„Timpurile pe atunci erau religioase ; credința în Dumnezeu, nu naționalitatea hotărârea legăturile dintr-o parte poartă”*.

Prigonirile naționale, sociale, ca și mișcările de libertate națională, îmbrăcau forma de manifestare religioasă. De pildă, &J.șcarea de eliberare nați()nală a cehiilor se desfășura sub steagul reformei religioase a husitismului. Prigonirile românilor din Ardeal de către feudalismul ungar în alianță cu biserica catolică erau, de asemenea, acoperite cu lupta contra „schizmaticeilor”, „ereticeilor”.

Deosebire în exploatare, din punct de vedere național, nu era. Iobagul ungar era exploatat în aceeași proporție ca și cel român. Îndatoririle și obligațiile către senior erau egale. Ba sînt istorici care afirmă că „abia sub Sigismund, pe la sfîrșitul veacului XIV, românii din aceste părți (e vorba de românii din nordul Ardealului, din părțile Oradiei - M. D.) și din Ardeal ajung supuși d'abine^e ai regimului feudal. Și atunci numai o parte ajung iobagi de 11înd”**.

Sistemul feudal de exploatare a nivelat condițiile și îndatoririle iobagiilor, indiferent de naționalitatea lor. Dar ca urmare, acest regim a contribuit la sudarea solidarității de clasă a iobagilor. Interesul social era acela care a contopit pe iobagii români și unguri și a făcut un front comun de luptă.

„ ...Țărani din transilvăneni, asupra cărora se lasă pe fiecare mai greu jugul de Eier al nobilimii, la început erau ^ei de neam unguri, precum am văzut-o aceasta în revoluția din 1437 în Transilvania, și încă acești din urmă trebuiau să fi fost îndestul de numeroși spre a îndrăzni să întreprindă o răscoală. Apăsarea comună în care ei trăiau alături cu românii (subliniat de M. D. -- N. R.) , îi împinseră și-i făcu să dispară în sinul majorității românești, tot așa precum nobilimea română împinsă de interesul ei de clasă se contopi în majoritatea nobililor unguri. În cîrînd statură față în față în Transilvania două naționalități, în locul celor două clase ce existau mai înainte : ungurii ca apăsători, românii ca apăsați. Atunci într-adevăr termenul de nobil deveni sinonim cu ungar, precum acel de rustic, țaran, slujia cu deosebire pentru a însemna ne românii”***.

* A. D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, voi. III, pag. 74-75. D-l Profesor N. Iorga, în ședința intimă a Acadrmiei Romîne a 11reeizat, citez după comunicat oficial, că „a vorbi la 1600 de idealul național este o nerozie”. („Neamul Românesc”, 31 octombrie 1937, nr. 11).

** I. R. Șirianu, op. cit., pag. 270.

*** A. D. Xenopol, op. cit., voi. V, pag. 243.

Nici u11 a11tagunism național nu exista între țărani u11guri .^i români din Transilvania pe acele timpuri. Antagonismul națio- nal apare muli mai târziu, abia în secolul al XIX-iea, cultivat de o altă clasă. Până atunci toate mișcările țărănești erau profund .^ociale.

În documentul din 6 iulie se oglindește izbitor comunitatea 'Î solidamitatea poporului asupra din Ardeal. Acolo vedem că meșterul Vaidahazi Pal e stegar al tuturor locuitorilor unguri și români din acest principat al Ungariei, iar mai la vale se precizează că actul ce se tratează trebuie socotit ca venind din par- lea maghiarilor și valahilor, locuitorii oricăror proprietăți din Ardeal. Țărani români [și] unguri s-au sculat cot la cot pen^ru a scutura jugul, deopotrivă de împilator, al feudlismului maghiar.

Din studierea documentelor mișcării se desprinde faptul că răscoala era începută de iobagii unguri. „ ... Revoluția din 1437 arată pe țărani unguri ca provocatori ai mișcării ..” * scrie adîncul cel cetător al trecutului românesc - A. D. Xenopol. Răscoala a izbucnit, cum am văzut mai sus, în urma măsurilor episcopului catolic de a aduna zeciuiala, măsură ce lovea în special poporul de jos maghiar ce purta credință catolică, și mai puțin cel român, de religie ortodoxă. De aceea mișcarea e începută de iobagii unguri. Numărul lor în mișcare e destul de mare și ei ocupă rolul principal în mersul mișcării. Toate documentele ne dovedesc aceasta. Numele țăranilor români sînt !are.

Identitatea în starea iobagilor a contribuit la lățirea mișcării și la integrarea iobagilor români în ea. Nemulțumirile poporului de jos de naționalitate română erau așa de mari încît chiar în primăvara anului 1437 a început o răscoală în regiunea Făgăraș, care s-a contopit și s-a încadrat în mișcarea generală.

Caracterul mișcarii era profund social, țărănesc, îndreptat în contra nobilimii, indiferent de naționalitatea ei, și în contra bisericii catolice.

Cercetînd mai de aproape actele de „uniune” încheiate, unul 111 17 septembrie 1437, iar al doilea la 2 februarie 1438, între nohili, sași și secui, vom avea confirmarea și o dovadă în plus de caracterul mișcării țărănești.

După ce răscoala țărănească a atins culmea și răzvrătiții au reușit să zdrobească armata feudailor, împunnd și

* A. D. Xenopol. Teoria lui Riisler. Iași, 1884, pag. 170.

acolo nobilii romîni. S-au întîlnit acolo „nobilii maghiari și cel înstrăina[^]i romîni ...” *.

Am văzut mai ^{sus} .că nobilimea romă, în majoritate, și-a renegat naționalitatea și credința trecînd în lagărul stăpînitorilor maghiari. Renegarea aceasta o recunoaște și D. Moroianu care scrie că „ . . . nobilii romîni . . . văzînd starea de decadență și de înjosire la care ajunsese poporul din care făceau și ei parte s-au lepădat de el, și-au renegat legea și neamul. trecînd în ta- hăra vrăjmașă a nobilimii maghiare”**.

Nobilimea romînă, în loc să se lupte în fruntea țărănimii romîne oropsite și în lupta contra feudalității maghiare, apărînd interesele naționale și interesele poporului de jos, a preferat mai de grabă să treacă în tabăra nobilimii maghiare, ca, sub scutul și cu ajutorul statului ungar, să stoarcă mai bine pe țărănul romîn. Clasa conducătoare din Transilvania [nu] a dat dovadă de patriotism și conștiință națională.

Comentînd documentul de uniune, cronicarul romîn din Ardeal, Gheorghe Șincai din Șinca, scrie :

„Din hrisovul acesta, poți vedea că osebirea carea este acum între neamurile din Ardeal nu se cuprinde întrînsu^l : pentru că în anul acesta ungurii și romîinii nu se osebea deloc, fără numai de la Sași și de la Secui, ca de la niște neamuri, ce nu era în treapta nobililor, cum era ungurii și romîinii, între cari nu s-au socotit proștii, cei ce era din toate neamurile. Drept aceea s-au și numit numai nobilii cu s[^]ii și cu secuii cei slobozi, adică cu aceia care lăcuia în scaune, iar nu cu ungurii sau cu romîinii. Așa dară rău a lucrat foare Kementi oînd în Aprobatele Ardealului au despărțit pre romîni de către unguri și cu atîta au lucrat mai rău, cu cîte se știe mai chiar, că Micuța din carela au fost prăsit, au fost neaoș romîni, cum s-au arătat la anii trecut[^]i”***.

Petru Maior, în istoria sa, scrie de asemenea că „nu gîntă ungurească ci singuri uemeșii dintre unguri sînt primiți între națiuni cele unite în Ardeal . . . de nu se țin de cele trei

* I. G. Sbiera, op. cit., pag. 455.

** „Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș”, voi. III, pag.] 399.

*** „Chronica romînilor și a mai multor neamuri ... de Gheorghe Șincai din Șinca, tomul I, Iași, 1853, pag. 396 [sublinierile aparțin lui M. D. N. R.].

**** „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia”, Întocmită de Petru Maior, Buda, 1812, pag. 105.

Vedem deci că din privilegiile de care se bucurau m urma actului din 1437 erau scoși și acei unguri „ce nu sînt nemeși”. adică ce nu sînt nobili, aristocrați.

A. Treb. Laurian, în Istoria Transilvaniei, redată în „Magazin ...”, vorbind despre participanții la acordul din 17 septembrie serie: „... se forma o unire între nobili, locuitorii fundului regal și între sedieri; însă nu fote unguri, sași și secui. Nu e vorba de națiuni, ci de despărțituri politice (această subliniere aparține lui M. D. - N. R.). În comitate numai nobilii erau regnicolae (Unguri și români fără diferență), în fuDdo regio toți locuitorii liberi (sași și români fără diferență), asemenea și în scaune (secui și români fără diferență). Aceste numiri ale nobili (nu unguri), sași ... și secui ... se află așa în toate actele oficiale ...” *.

De asemenea și istoricul A. D. Xenopol vorbind despre „unio” scrie:

„Deobicei se vede în ei națiunea maghiară, care ar fi fost așa numită, nu se prea știe pentru ce. Iată de unde provine și titlul de unire a celor trei națiuni, dat actului din 1437, căci nobilii erau priviți ca o națiune, alături de Secui și Sași.

Noi credem că dacă documentele ar fi vrut să se desemneze națiunea maghiară ar fi numit-o curat Hungari, după cum denu-- mește pe sași Saxoni și pe secui Siculi. Când e vorba de popom unguresc îl chiamă cu adevăratul său nume; astfel chiar documentul din 1437 vorbește de universitate Ungarorum et Valachorum. Fără îndoială dooi, că documentele ce pomenesc despre revoluțiunea din 1437 nu pot înfelege sub „nobiles” națiunea maghiară, de vreme ce arată lămurit că și țărani unguri se revoltă contra nobililor.

Nu este deci vorba despre națiunea nobililor, care ar fi identică cu cea maghiară, ci de clasa nobililor, de orice naționalitate din țara Transilvaniei: unguri, români, ruteni. Cu timpul toți aceștia nobili aparținînd deosebitelor națiuni din Ungaria se maghiarizează, astfel că așiepe la sfîrșitul veacului al XVIII-lea se poate lua expresia de nobil, drept sinonim cu ungur”**.

Părerile acestor iluștri cercetători istorici, cit și amănunțita studiere a documentelor de pe acele timpuri, ne dovedesc că actele izvorite în urma consfătuirilor de la Klu

* Magazinul istoric pentru Dal'ia, tomul III, București, 1846, pag. 151--152 (nota).

** A. D. Xenopol, Teoria lui Riisler, Iași, 1884, pag. 165-166.

stăpînitoare din Ardeal, îndreptată în contra iobagilor. E adevărat că alianța lăceasta ia avut „cel puțin la început un caracter social, fiind îndreptată împotriva iobăgimii în general}, romîni și maghiari lădeo1potrivă”*.

Mai tîrziu, în procesul dezvoltării- i.ste>rice, cînd s-au cristalizat și s-au alcătuit distinct organisme naționale, actul de uniune din anii 1437-1438 a Juat fo:rnnă de uniune națion81lă. Dar acest proces e mllft mai tîrziu și iese din cadrul cercetărilor .actuale.

*
**

Toate acestea ne de>vedesc că mișcarea țăranilor din anu 1437-38 .din Transilvania era o mișcare de caracter social, cu pronunțate reven1dicări țărănești. ELe corespundeau evoluției istorice. Dar con·dițiunile pentru refo1lmarea regicmului e(! onomic feudal îlncă nu erau date. Nașterea și dezvoltarea elementelor pre- mergă1toare cap.ital1ismului, în veacul al XIX- iea pentru A1ldeal, în special, au creat baza și clasa conducăte>are a mișcărilor ·de eliberare de sub jugul feudalismului - burghezia. Burghezia a antrenat în luptă țăranimea și cu ajutorul acestei forțe a e>bținut dărim area vechiului regim și instaura·rea ei la putere, atît econ·0micește

* „Tronsilvanio, Banei, Crișana, Maramureș", volumul III, studiul lui D. Moroianu.

XII

ÎNCHEIERE

Răscoala din 1437-1438 a dat mult de fureă nobilimii din Ardeal. Proporțiile ei și îndârjirea cu care s-au luptat iobagii au pus pe gânduri stăpînîi de moșii. „Această singeroasă revoluțiune intimida așa de mult pe nobilii din Transilvania, încît de aci înainte începură a-și întări curțile cu șanțuri și ziduri înalte, iar alții-și ridicară castele particulari”^{*}.

Dacă înainte de mișcarea „rusticilor”, construirea de castele și cetăți era monopol regal, ce se acorda numai elementelor feudale favorizate, sub presiunea răscoalelor din ce în ce mai dese ale iobagilor, regele e silit de nobili, de a le acorda dreptul de a construi castele și de a împrejmuji conacurile cu ziduri înalte și groase. Așa, de pildă, regele Albert al Ungariei concede familiei nobiliare Bethlen din comuna Solnocu să poată construi un castel în comuna Becleanu și „să-l înconjoare cu ziduri și alte fortificații”. În anii următori, numărul castelelor ridicate de nobilime a crescut în mod rapid și s-a ajuns că nu era nici un nobil mai de seamă să nu aibă cetatea lui proprie.

De pe atunci s-au ridicat în întreaga Transilvanie numeroase cetăți-castele, din care stăpînii proprietății, magnații, vegheau la liniștea iobagilor. Răscoalele iobagilor au adus schimbarea rolului acestor cetăți. Dacă înainte se construiau cetăți în special contra dușmanului extern, apărînd

^{*} Nic. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia* .... București, 1884, pag. 67-68.

dușmanilor interni. Iobagii răsculați au devenit dușmani interni, mai periculoși decât cei externi, ceea ce s-a observat în special în răscoala de mai târziu, cea din 1514.

Măsurile acestea de prevenire a noii mișcări țărănești erau izvorite din faptul că nemulțumirea iobagilor nu s-a potolit, ci a continuat. Frământările în rândurile poporului de rând erau așa de mari, că imediat după răscoală, în anii 1439-1440, se observă o fugă în masă a iobagilor din Ardeal, în special în Banat și în părțile mai apropiate de țări. Documentele timpului sînt pline de adresele nobililor care revendică pe iobagii fugiți de pe moșii.

Cu toate aceste măsuri preventive, în curînd, Transilvania e zguduită de o nouă răscoală - răscoala lui Doja. Începută de fapt în Ungaria, ea s-a revărsat și asupra Ardealului, atrăgînd în mișcare pe iobagi, în special pe cei din marginea țării și mai ales din părțile Banatului și Crișanei. Caracterul ei era mai sîngeros decât al aceleia din 1437, dar și urmările ei asupra țărănilor din Ardeal erau mai simțitoare.

După înăbușirea ei, nobilimea a luat în dietă un șir de măsuri în contra iobagilor pentru a-i reduce starea de sclavi. Țăranul nu avea drept să aibă nici o proprietate; zilele de muncă au fost sporite, iar pînă la desființarea iobăgiei ele au ajuns la 112-114 zile pe an. Iobagii erau statornic legați de glia stăpînului și se vindeau ca robi.

„Clasa cea mai numeroasă sau adecă propriul popor ȋteran din partea cea mai mare a țerii, era lipsită, fără nici o distincțiune de naționalitate și religiune, mai vîrtos de la 1514 încoace, nu numai de orice drept civil și politic ci și de drepturi perso- ni, supusă necondiționat la voința și plăcerea prnpietarului ca orice animal necuvîntător, atît după litella legii, cit și fo viața practică; cu alte cuvinte, locuitorii țerii coprinși sub nomenclaturile de iobagi (lat. coloni), ȋlhi (inquilini) și curialisti au avut cu prea puțină diferență soarta sclavilor (servorum) din anticul imperiu al Romei ...* ”

Țărănimea din Ardeal n-a primit așa de ușor depozedarea ei de drepturile strămoșești. Întreaga stăpînire a feudalismului maghiar asupra Transilvaniei e marcată de numeroase răscoale ale iobagilor, din care cea din 1784-

* Georgie Barițiu. Părți alese din Istoria Transilvaniei, voi. I, Sibiu, 1889, pag. 8.

La începutul veacului al XIX-lea dezvoltarea capitalismului în Transilvania a creat o burghezie națională românească, care a pășit la canalizarea luptei spre caracter național. Revoluția din 1848 era prima manifestare politică națională condusă de burghezia proprie, națională. Ea a căutat să imprime moderațiune în mișcare, înfrînând radicalismul ce domnea în rîndurile țăranilor.

Masele largi ale iobagilor, adunați pe cîmpia libertății din Blaj au strigat în cor ștergerea iobăgiei, strigătul ce a speriat pe conducătorii lor care, în viziiunea lor politică, erau porniți să ceară din partea guvernului austriac anularea iobăgiei. Dar valul cerințelor țăranesti a silit pe conducători să fie trecut în acțiune imediată ștergere a iobăgiei. Țărănimea din Ardeal nu mai putea să suporte jugul pe care l-a purtat 600-700 de ani în spinare.

În lumina revoluției din 1848 din Transilvania, s-a cristalizat politica de nehotărîre, șovăielnică, a burgheziei naționale românești. Întreaga țintă a ei era de a modera și tempera nemulțumirile poporului românesc. Din întreaga istorie politică a partidului național din Ardeal, născut în urma revoluției din 1848, se oglindește frica mase, frica de a mobiliza masele largi ale poporului românesc în lupta contra feudalismului și burgheziei maghiare. Și această frică de poporul de jos a dus la aceea că mișcarea națională avea tactica de persuasiune și, în asemenea condiții, ușor reacționarilor de la Budapesta de a înăbuși din cînd în cînd. Dl. prof. N. Iorga evidențiază destul de dar această bătălie cronică a partidului național, arătînd că . . . n-au păstrat îndeul un contact cu poporul, care ar fi creat o formidabilă forță luptătoare românească . . . " *

Afară de autonomie și unele revendicări de ordin politic și național (școală și administrația, în regiunile locuite de romîni, să fie duse în limba romînă), programul votat de conferința din 1881, și confirmat de toate conferințele următoare ale partidului național român din Transilvania, nu revendice absolut nimic. În esență, programul era departe de a cuprinde interesele poporului român în întregime. Interesele țărănimii romîne, care aproape în totalitatea ei folosea națiunea romînă, nu erau

* N. Iorga, Istoria romînilor din Ardeal și Ungaria, București, 1915, pag. 282 [sublinierea aparține lui M. D. N. R.].

** După statistica anterioară războiului din Ardeal structura proprietății agrare era următoarea :

—Setea de pământ a țărănimii ardelenilor a răbufnit în poezia „N oi vrem pământ”, poezia poetului țărănimii așăuțean - Gh. Coșbuc. Strigătul acesta a răbufnit și pe-a puternic în ene11Sul evenimentelor din anii 1918-1919 din Ardeal.

1. Frământările sociale și zguduinile adânci care au urmat războiului mondial în Ardeal, ca de altfel în întreaga țară, n-au lăsat neapăsătoare țărăimea din Transilvania. Sub presiunea maselor populare, monarhia austro-ungară a fost prăbușită. În urma evenimentelor revoluționare din 31 octombrie - 1 noiembrie 1918, mișcarea națională din Ardeal s-a manifestat mai puternic și cu un scop mai precis. Suflul poporului din Ardeal a dat imbold partidului național de a fi mai hotărât și a parafaceace tactică de a „aștepta și cere”, și a păși la acțiune mai dîrză, convocînd adunarea de la 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, care a votat unărea.

Țărăimea din Transilvania, sprijinită de toate elementele democratice, dar mai ales de muncitorimea de la orașe, a impus în actul din 1 decembrie să se organizească și revendicările ei arzătoare. Pe lângă democratizarea și acordarea

Urmare la nota 0 de la pag. 166:

(Datele sine extrase din lucrarea d-lor V. P. și N. I.; „Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureș”, București, 1915, pag. 101).

Din aceste date reiese clar că, pe cînd 243 732 de gospodării ! țărănești posedau în anul 1910 numai 97 465 de jugăre de pământ, ceea ce revine pe o gospodărie în medie numai 1/3 jugăr, existau în același timp, în Ardeal, 5 355 de proprietăți [ale] nobilimii, [ale] grofilor maghiari, care posedau în total 6 130 490 de jugăre, deci 1145 de jugăre pe o moșie. Altă romparalie : 88,36% de gospodării țărănești care aveau numai pînă la 10 jugăre de pământ pe familie, dețineau în total 974 185 jugăre, avînd 32,67% din suprafața arabilă, pe cînd cele 5 355 de moșii aveau în stăpînire 38,01 % din pămînturile arabile.

Deci, cîteva mii de familii ale grofilor dețineau 38% din suprafața arabilă a Ardealului. În același timp aproape un milion de [gospodării de] țărani dețineau numai 32%. Aceasta era dreptatea nobilimii maghiare, rezultatul politicii ei seculare de deposedare.

de o importanță covârșitoare asupra pământului oglindea
 postu la Lui secl} Jai al e: 0 1 0

„Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor
 proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza
 acestei conscrieri desființînd fidei-comisiile și temeiul
 dreptului de a mic șora după trebuință 11atifundiile, i se va
 face posibil țaranului să-și creeze o proprietate (arător,
 pășune, pădure) cel puțin atît cît o poate munci el și familia
 lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o
 parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte
 potențarea producției”.*

Efectuarea refol'mei agrare a arătat că principiul
 conducător care era înscris în actul unirii a fost dat uitării.
 Nivelarea socială pe care o preconizează mișcarea în
 problema agl'ară n-a constituit nici un moment ținta
 guvernelor de după război. Și 1astăzi în cuprinsul
 Transilvaniei structura sociali-economfoă a statului denotă o
 inegalitate în deținerea pământului**.

Interesele supe1lioare naționale și sociale cer ca reforma
 agrară ^ă fie desăvîrșită. E de neadmis cia și astăzi
 țărănimea din Tran- silvania să fie nevoită să

* Ion Clopoșel, Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România,
 Cluj, 1926, pag. 122.

** Repartizarea proprietății agrare de după reformă, în Ardeal, în
 eom- parație cu alte regiuni ale țării.

Yechiul Regat .....
 Basarabia .....
 Bucovina .....
 Ardeal și Banat . . . .

(Datele sînl extrase din „Societatea de Mîine” anul V, nr. 1. martie
 1928, pag. 93) [procentele sînt calculate de M. D. - N. R.¹].

Din aceste date reiese că în Ardeal proprietățile mari de1in un
 procent mai ridicat al exploatărilor agricole mari, decît în oricare altă
 regiune a țării. Dacă înainte de reforma agrară, proprietatea mare, eum
 am văzut, suL sculul guvernului din Budapesta avea 6 130 490 de jugăre
 de pămînt arabil, astăzi, după rC'forma agrară radicală, magnații
 maghiari - haza socială prin- cipală și inspiratoare a revizionismului
 maghiar din Budapesta - au reu- șit sii păstreze încă aproape jumătate
 din proprietățile lor (ci de1in astăzi 1 153 010 hectare, ce face
 aproximativ 2 300 000 de jugăre).

Ziarele și revistele ne aduc cîteodată știri despre modul emu s-a efec-
 tual reforma agrară în Ardeal. Un cor- din numeroase reproducem aici

vizionişti de la Budapesta, prin o expropriere radicală a marii proprietăţi agrare în Ardeal, ar pierde baza lor socială de susţinere în România - pe grofii şi moşierii maghiari.

Masele populare maghiare nu sînt revizioniste. Ele doresc să trăiască în pace în cadrul statului român, cu populaţia română. Ţărănimii români, cit şi muncitorii, intelectuali români, înţeleg aceasta destul de bine. Încă în mijlocul secolului al XIX-lea, N. Bălcescu, marele democrat şi apărător aprig al intereselor ţărăneşti şi naţionale române, a trasat calea de urmat în politica naţională din Transilvania. El a spus că: „Problema de deslegat în Ardeal era şi este, nu cum vor face Românii, Ungurii, Saşii şi Săcii ca să rămână numai ei singuri într-acea ţară şi să gonească pe celelalte popoare, ei proclamînd dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi şi naţionalităţi, să caute mijlocul de armonizare împreună ... Fără îndoială că numărul românilor în Ardeal le asigură în orice caz o preponderenţă naturală şi dreaptă în treburile ţării şi va prefăce oarecum Ardealul într-o ţară românească ... că o naţionalitate oricît de mică ar fi, trebuie respectată, căci sfînt este dreptul ce are ea de a trăi în pămîntul ce ocupă” (sublinierile aparţin lui M. D. N. R.)*.

Cuvintele acestea adînc cugetate mai păstrează şi astăzi întreaga lor valoare. Ele constituie un testament politic care asigură prosperitatea independenţei naţionale, prin convieţuirea armonioasă a naţiunilor în cadrul României

«În judeţul Bihor, plasa Marghita, au existat înaintea războiului cîmăenii imense care aparţineau abaţiei de Melk (Austria). Aceste domenii există şi azi în comunele Marghita, Voevozi şi Popeşti. Atunci aveau o întindere de 6 500 de jugăre de pămînt, iar după reforma agrară aceste domenii au rămas în întindere de 5 750 jugăre de pămînt. Prin urmare, din aceste latifundii n-au fost expropriate decît 750 jugăre de pămînt. Care e cauza? Aceste domenii au ajuns înaintea comisiei pentru expropriere în anul 1926, n-au fost însă expropriate decît 750 jugăre din 6 500. Comisia a găsit trei motive pentru care acest domeniu nu a fost expropriat conform legii : 1) Abaţia de Melk are ferme model ; 2) ea susţine mai multe instituţii culturale şi religioase în Germania şi Austria; 3) Abaţia Melk are întreprinderi forestiere»>. „Lumea Nouă”, octombrie 1936.

Diferite articole şi alineate din legea agrară au salvat domeniile şi sîlesc şi astăzi ca ţăranii să arendeze cu preţuri de speulă pămîntul de la Abaţie. Ele salvînd moşiile grofilor de expropriere, au dat nobilimii maghiare baza financiară de a susţine mişcarea revizionismului maghiar. Banii storşi din sudoarea ţăranilor români iau calea Budapestei, şi se folosesc de propagandă pentru destrămarea unităţii naţionale a poporului român.

* Nic. Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihai Viteazul, pag. 551. Vezi N. Bălcescu : Opere, vol. II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti

¹ Astăzi salul Olpret în raionul Dej, regiunea Cluj. În documentele veacului al XV-iea îl întâlnim sub denumirea de Alpreth (vezi E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, voi. I, partea 11-a, Bucu-rești, 1910, pag. 615).

² Azi satul Apaliu în raionul Dej, regiunea Cluj. În documentele referitoare la răscoala țăranilor de la Bobilna (1437-1438) se întâlnește sub denumirea de Apathi (E. Hurmuzaki, op. cit., voi. I, partea II-a, pag. 624).

³ În textul Înlelegerii a doua, încheiată între țăranii răsculați și conducătorii castei feudalilor la 6 octombrie la Apatiu, nu mai figurează revendicarea de a restabili drepturile și libertățile țărănești conform diplomei regelui Ștefan. Aci se vorbește despre trimiterea unei delegații la regele Sigismund, care să dispună despre drepturile și îndatoririle țăranilor. (E. Hurmuzaki, op. cit., voi. I, partea 11-a, pag. 626).

⁴ În perioada formării relațiilor feudale și a creerii statului feudal nu se poate vorbi de „unitate națională”. Națiunea și problema unității naționale -- așa cum ne învață marxism-leninismul - au apărut în perioada descompunerii feudalismului și a dezvoltării capitalismului. Secolele X-XI, la care se referă autorul, reprezintă perioada formării poporului maghiar în cadrul statului feudal nou apărut pe baza descompunerii comunei primitive, a dispariției triburilor și a formării claselor.

⁵ În lucrările istoricilor maghiari, apărute după 1945, s-a dovedit că teza despre introducerea, copierea și transplantarea relațiilor feudale în Ungaria din țările apusene de către regele Ștefan este o leză greșită. Relațiile feudale, atât în Ungaria cit și în Transilvania, au apărut pe baza dezvoltării economice și sociale interne. În organizarea statului feudal maghiar și în înăbușirea mișcărilor antifeudale dinastia arpadienilor a avut un ajutor efectiv din partea bisericii catolice și a feudalilor din Europa apuseană, în special din partea feudalilor germani. Aceasta însă nu înseamnă că apariția relațiilor feudale în Ungaria și Transilvania a fost determinată de influența germană.

⁶ Izvoarele publicate de Academia R.P.R. referitoare la istoria Transilvaniei infirmă această părere. Într-un document din anul 1075 se vorbește despre țăranii liberi și slugi (servi) care în egală măsură sînt obligați a servi cu dijmă bisericii catolice. În afară de dijmă, slugile sînt

produse (vezi Documente privind istoria României, veacul XI, XII și XII, C. Transilvania, voi. I, (1075-1250), Ed. Acad. R.P.R. 1951, pag. 1-2).

⁷ Renumit cronicar maghiar din secolul al XIII-iea, care în apendicele- al doilea la cronică sa a dat un tablou interesant despre situația fiefurilor „săracilor”.

⁸ Numărul sclavilor (servientes, servi) din Transilvania în secolele XI-XII era într-adevăr mare; dar ei nu erau singurii țărani dependenți care presta munți agricole și care erau supuși unor obligații feudale (vezi și nota 6).

⁹ Năvălirea tătarilor din anii 1241-1242 a avut un rol însemnat în ruina gospodăriilor țărănești din Transilvania, dar este exagerat să se creadă că ea a jucat un rol covârșitor în pierderea independenței economice și a libertății țăranilor și în apariția marii proprietăți feudale asupra pământului. Deposdarea fărâmișii transilvănești de proprietatea asupra pământului a înrădit rușinile înainte de năvălirea tătarilor : i nu s-a terminat după această năvălire.

¹⁰ E vorba de arenda feudală (Vezi B. F. Porșnev. Studii de economie politică a feudalismului, Ed. Științifică 1957, p. 29).

¹¹ Țăranul în evul mediu nu era „muncitor liber”. Dreptul de strămutare încă nu însemna o independență politico-juridică, cu atât mai puțin economică. Proprietatea feudală și dreptul de imunitate a stăpînului feudal puneau pe țăărani în situație de dependență economică și juridică.

¹² Sesiune - delnifă (corect, sesie), un lot de pământ arabil la care aparțineau anumite drepturi de folosire a pădurii, pășunii etc. După unele presupuneri delnifă în Transilvania medievală avea în jurul a 15-20 ha.

¹³ De fapt este vorba de nona, a noua parte a produselor gospodăriei țărănești, care trebuia să fie dată stăpînului feudal. Ca măsură generală, în Ungaria, nona a fost introdusă după hotărîrea dietei din 1351. În Transilvania nouă a fost introdusă pe la sfîrșitul secolului al XIV-iea dar nu în toate regiunile Transilvaniei.

¹⁴ Ceata cavalerilor sau ostașilor cu care fiecare stăpîn feudal se prezenta la oastea regală. Din aceste banderii era formată în secolul al XIV-iea și în prima jumătate a secolului al XV-iea armata feudală în Ungaria. Acest sistem de organizare a armatei feudale a fost introdus în Ungaria de Carol Robert, regele Ungariei.

¹⁵ Teragiu (terragium), obligație bănească a țăranilor dependenți. În a doua jumătate a secolului al XIV-iea teragiu este identic cu censul. Suma teragiului era în a doua jumătate a secolului al XIV-iea în Transilvania în jurul a 80-100 dinari (vezi și notele : 19 și 26).

¹⁶ Pe la sfîrșitul secolului al XIII-iea se începe îngrădirea dreptului de strămutare liberă a țăranilor dependenți din Transilvania. Acest proces se intensifică în cursul veacului al XIV-iea, însă nu se poate afirma că li s-a dat dreptul de strămutare liberă a țăranilor în acest veac a fost desăvîrșită. Lupta dintre clasa feudalilor și țăărani în jurul dreptului de strămutare liberă a continuat și în veacul al XV-iea. Una din revendicările țăranilor răscoliti în 1437-38 din Transilvania a fost dreptul de strămutare liberă a lor. Juridic, cu unele îngrădiri, iobagii din Transilvania au păstrat dreptul de strămutare liberă pînă la înăbușirea răscoalei sub conducerea lui Gh. Doja din anul 1511.

¹⁷ Cercetări ulterioare și necunoscute încă a fost elaborată

^arr a arnl loc spre sfîrşitul veacului al XII-iea în Transilvania şi în alte ţări din Europa centrală şi răsăriteană (Polonia, Cehia), n-a jucat un rol -determinant în apariţia oraşelor şi relaţiilor mărfa-bani. Teoria rolului covîr- ^itor a colonizării germane în apariţia şi dezvoltarea oraşelor în Transilvania şi în altf Jări, ca Polonia şi Cehia, a fost lansată de vechea istoriografie germană. Al'eastă teorie a fost preluată şi propagată atît de către istoriografia polonă, c-f'hă, maghiară, cit şi de către cea romînă. Vezi aceste teorii şi combaterea lor în lucrarea lui Şt. Pascu „Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-iea" (pag. 41-53) .

¹⁹ Censul a apărut în Transilvania nu ca „o răscumpărare a serviciilor" !'i ra o formă a rentei feudale în bani. Suma care trebuia să fie plătită drept ^ens, de către Jăran, s-a mărit continuu ; astfel în preajma răscoalei ţără- neşti din 1437-38 censul reprezenta o sumă de peste un florin.

²⁰ Este vorba de dieta ţării, la care participau clerul superior şi marea nobilime. la început, apoi, mai tîrziu s-au adăugat mira nobilime şi reprf· zentanJii oraşelor.

²¹ Zeciuiala (dijma) era percepută de la ţărani, oraşele aflătoare sub .stăpînire feudală şi mica nobilime. Deci nu toate clasele sociale erau supuse .a plăti dijma. După hotărîrea sinodului din Constanţa din 1414 mica nobilime din Transilvania, Ungaria şi Polonia, a fost eliberată de plata dijmei. Episcopul Transilvaniei însă n-a respectat hotărîrea sinodului sus-amintit şi .a folosit toate mijloacele pentru stoarcerea dijmei şi de la mica nobilime. Aceasta a fost una din cauzele care a dus la participarea acestei pătri sociale la răscoala ţărănească din 1437-1438, în prima ei etapă, cînd lupta .se ducea împotriva episcopului şi a strîngerii dijmei episcopale. Mica nobilime cîin Transilvania a fost eliberată efectiv de plata dijmei în timpul răscoalei ţărăneşti. eliberare care a fost sancţionată de dieta Ungariei în 1439.

²² în documentele referitoare la istoria Transilvaniei în secolele XI, XII şi XIII nu există o consecvenţă în ceea ce priveşte folosirea termenului de iobag. Acest termen este folosii în perioada amintită pentru marii drc- gători ai regelui (vezi Documente privind istoria Rom iniei, veacul XI, X II şi XII C. Transilvania, voi. I, pag. 17, 165, 191, 265, 266 şi 269). În acelaşi timp termenul de iobag înseamnă oameni dependenţi, supuşii stăpînului fouclal (ibidem, pag. 6, 74, 94, 104, 122, 123 şi 307) . Se mai întîlneşte încă în documentele secolelor amintite termenul de „iobagiones castri" (iobagi .de cetate), care desemna o categorie privilegiată militară. „lobagiones castri" fiind legaţi de o anumită cetate aveau la început numai obligaţii militare (ibidem, pag. 44, 49, 54 şi nota 3, 57, 60, 65, 69, 70, 93, 99, 113 ele.). Incepînd de la jumătatea secolului al XIII-iea termenul de iobag este folosii tot mai frecvent penim desemnarea ţăranului dependent. De la sfîrşitul vea- "!'ului al XIV-iea acest termen se foloseşte aproape exclusiv pentru ţăranii dependenJi supuşii unor obligaţii feudale.

²³ Bula de Aur fixa privilegiile nobilimii ; ea a fost edictală de rege în anul 1222.

²⁴ Acău (ako), măsură de capacitate cu care se măsurau vinul sau .grînele. Numele acestei măsuri a trecut şi asupra unor obligatii, termenul de acău însemnînd deci şi anumită obligaţie.

²⁵ Szentlászlo şi Keresztur - localităţi în R. P. Ungară. După un

²⁶ Taxa domniei (iirber), obligalie bănească a țăranilor dependenți. În documentele transilvănene din secolul al XIV-iea .3e întâlnește sub denumirea de oensus, terragium. Identitatea acestor obligații bănești este indicată și de documentele autentice în care acești termeni sînt folosiți C'a sinonimi (c! 'nsus sau terragium). Malyusz E. Zsigmondkori Okleveltar. voi. I. (Culegere de documente din perioada lui Sigismund, Budape^la, 1951, nr. 4524 și 3332). Suma censului sau a leragiului era stabilită în funcție de mărimea delniței.

²⁷ În Transilvania, ca și în Ungaria, în secolele XI-XII, nu se poat' vorbi de o perioadă de tranziție în sensul de trecere de la sclavagism la feudalism. De asemenea, nu se poate vorbi de coexistența acestor două for- mațiuni social-economice. Perioada aceasta este o perioadă a dezvoltării rela- țiilor feudale. Deși mai existau unele elemente ale sdaviei patriarhale în sinul relațiilor feudale, acestea nu constituiau însă o formațiune social-eco- nomică deosebită de cea feudală. Robii (sclavii) din Transilvania, în secolele XI și XII, erau o categorie a țăranilor dependenți în majoritatea lor înzestrați cu delnițe, avind o serie de obligații feudale față de stăpinul lor. Ei nu formau deci o clasă separată, deosebită de clasa țăranimii dependente.

²⁸ E vorba de sclavii pe care ungurii ii luau în timpul incursiunilor C"e le făceau în țările apusene.

²⁹ Teoria rolului covirșitor al descălicării în formarea principatelor, Moldova și Țara Rominească, este o teorie depășită de istoriografia romînă actuală. Condițiile social-economice interne au fost factorii determinanți în formarea acestor principale ca stale feudale de sine stătătoare.

³⁰ Acumularea primitivă, cum arată Marx, are aspecte diferite și se produce în epoci diferite. În răsăritul Europei condițiile pentru procesul de acumulare primitivă apar foarte tirziu în comparație cu țările apusene. Apa- riția relațiilor capitaliste în Ungaria a fost împiedic-ată de stăpinirea austriacă C"e începe în sec. XVI (cf. P. Zs. Pach, Despre particularitățile acumulării primitive a capitalului în Ungaria, Voprosii Istorii nr. 2/1955, pag. 106---128, trad. rom.).

³¹ Șt. Zeletin dă o explicație psihologică care nu lămurește adevărata cauză a răscoalelor țăărănești. Istoria burgheză și SOC"iologia burgheză abundă în asemenea explicații.

³² Nu numai „așezămintele de sial" dar însăși orinduirea feudală a fost slăbită de aceste mișcări țăărănești.

³³ Nu a existat un conducător cu numele Jacques. Numele de Jacques era un nume de dispreț, în sens de „năting" ce-l dădeau atunci nobilii tuturor țăranilor.

³⁴ Cauzele răscoalei din Anglia, din 1381, sini mai multe. În sec. XIV se răspindește acolo munca salariată în agricultură. Ciuma din 1349, datorită victimelor omenesți ce a făcut, a determinat scumpirea bratelor de muncă și necesitatea edictării unei legi care a fixai un maximum de salariu pe care-l puteau pretinde luC'rătorii. În aC"elași timp. războiul de 100 ani ce-l purta Anglia alunei necesita cheltuieli care se acopereau cu dări apăsătoare. De aceea țăranii au pornit răscoala (din 1381) contra statului feudal și împotriva exploatării lor de către proprietarii de pămînt (vezi R. H. Hilton și H. Fajon, The English Resing of 1381, în Irad. germ. 1953).

³⁵ Mișcarea de care vorbește autorul e mai tirzie. în secolul al XVII-iea. Paralel cu mișcarea lui W. Tyler din 1381 a existai ÎnC"ă mai înainte o vie propagandă în mijlocul țăranimii împotriva bisericii exploatoare, propa- gandă dusă de predicatorii populari numiti Lollardi.

³⁷ E vorba de romiții Lentik și Hermann cărora voievodul Ardealului, Laurențiu, le-a dat în 1243 niște pământuri stăpânite anterior de iobagi.

³⁸ Data acestei scrisori (1437) e greșită, și ea a fost rectificată când s-a reeditat după originalul aflător în Arhivele Statului la Sibiu (U. II. 79), cf. Zimmerman, W einer, Muller, Giindisch, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, voi. IV, Sibiu, 1939, pag. 34-35. Răscoala lui Ioan Kardos a avut loc la 1417 și nu cum apare la autor în 1437. Cf. și Șt. PasC"u, Răscoalele țărănești din Transilvania în epoca voievodatului, Cluj 1947, pag. 73.

³⁹ Nu este cunoscut astăzi nici un document care ar dovedi faptul că orașul Cluj în tot timpul răscoalei țărănești de la Bobîlna ar fi fost sub stăpânirea răsculaților. În schimb dintr-o scrisoare datată la 10 ianuarie 1438, a abatelui din Cluj-Mănăstur, este cunoscut faptul că orașul Cluj a fost ocupat de răsculați sub conducerea lui Paul cel Mare care, după bătălia de la Cluj-Mănăstur unde a căzut Anton cel Mare și au fost prinși alți 9 conducători ai răscoalei, a devenit conducătorul răscoalei. Bătălia de la Cluj-Mănăstur a avut loc pe la începutul lui decembrie 1437, nici într-un caz mai înainte. Orașul Cluj a fost ocupat de răsculați pe la sfîrșitul sau, în cel mai bun caz, pe la mijlocul lunii decembrie 1437 și a fost stăpînit de ei pînă la începutul lunii februarie 1438.

⁴⁰ Autorul n-a observat grafia textului în mod exact și de aceea n-a observat nici că de fapt, A. Treb. Laurianu inserează două per^oane diferite : Martinu și Antoniu Magnu (loc. cit.) - N. R.

⁴¹ Problema conducătorilor răscoalei țărănești de la Bobîlna a ocupat un loc de seamă în cercetările istorice asupra acestei mișcări. Autorul (C. Daiciuc-Dăscălescu) e de partea acelor care atribuie un rol important în mișcare elementelor orașenești, meseriașilor. O cercetare mai amănunțită și critică duce la concluzia că forța motrice a fost țărănimea, fără să se nege faptul că și elementul orașenesc a jucat un rol destul de ÎDBemnat în această răscoală, mai ales la cucerirea Clujului.

⁴² Între cei desemnați pentru ducerea tratativilor cu reprezentanții armatei feudalilor în vederea încheierii înțelegerii de la 6 iulie și 6 oct. 1437 nu se pomenesc meseriași. Doar. în textul prim.ei înțelegeri sînt enumerați La- dislau Biro, Vincențiu Jude și Ladislau Bana iobagi ai nobililor Ioan Bani de Marath și Antoniu Desideriu de Loșontz din satele Olpret și Bogata ungurească (E. Hurmu:r.aki, Documente, voi. I, partea II-a, pag. 615).

Pentru ducerea tratativilor cu nobilimea după ciocnirea armată din apropiere de Apatiu, au fost însărcinați din partea țăranilor Mihail Romînul de Wyragosberk (căpitan), Benedictu Gazda din Dioș și un alt Mihail din Ceh, toți țărani. Este adevărat că printre semnatarii primei și a celei de a doua înțelegeri au fost și meseriași, ca meșterul Ioan din Cluj și un oarecare Valentin Fierar (Faber) din Uifalău.

⁴³ Este vorba de prima înțelegere dintre țărani și nobilime.

⁴⁴ Zeciuiala sau dijma se strîngea în raport cu recolta. Înainte de răscoală Jăranii plăteau drept dijma 12 dinari la recolta de o cruce (25-30 snopi). Pentru recolta medie de 20 de cruci Jăranii plăteau 240 de dinari, adică 2 florini și 40 de dinari. Plata de 1 florin pentru o recoltă de 20 de cruci stabilită în prima înțelegere reprezenta o reducere simjitoare a dijmei.

⁴⁵ Se subînțelege desfiintarea "nonei" introdusă în Transilvania de

⁴⁷ Este vorba nu de o dare anuală către sial, ci de censul (teragiul) anual pe care iobagul îl plătea stăpînului său feudal. În textul înțelegerii această sumă se stabilește la 10 și nu la 1 dinar. Suma de 10 dinari reprezintă o reducere serioasă a censului care înainte de răscoală se strîngea anual în sumă de 160--180 de dinari.

⁴⁸ Este foarte puțin posibilă presupunerea lui I. R. Șirianu, acceptată de autor, conform căreia mica nobilime ar fi fost inițiatoarea revendicării conștind în convocarea anuală a reprezentanților obștiilor țărănești la adunare pe dealul Bobîlna. Această convocare anuală avea ca scop supravegherea respectării înțelegerii ce se făcuse. Cit privește revendicarea ei, ea lovea direct în interesele clasei feudalilor, inclusiv în interesele micii nobilimi. De altfel, este cunoscut faptul că după formularea acestei revendicări, mica nobilime a părăsit tabăra răsculaților nemaisusținînd răscoala.

⁴⁹ De fapt au căutat să tragă foloase de pe urma dezvoltării orașelor.

⁵⁰ Aceasta se petrece de fapt încă înainte de ocuparea Transilvaniei de către unguri.

⁵¹ Catolicizarea nobilimii romîne nu s-a făcut în masă ci treptat, ca efect al oportunismului acestei clase.

⁵² Vezi nota 18.

⁵³ În veacurile XIV și XV în Transilvania nu putem vorbi încă de o dezvoltare capitalistă sau chiar a elementelor capitaliste. Acest răstimp este o perioadă de înflorire a micii producții de mărfuri în orașele transilvănene, o perioadă de organizare pur feudală a meșteșugurilor în bresle. Cu atît mai puțin poate fi vorba de proletariat și burghezie în naștere.

⁵⁴ Vezi notele : 41, 42.

⁵⁵ A doua înțelegere, din toate punctele de vedere, este mult mai nefavorabilă țărănimii. Ea nu mai prevede reducerea sumei de plată pentru dijmă, nu se amîntește în ea lichidarea nonei, „dijmei din porci” albinărit. Suma censului este stabilită în a doua înțelegere la 1 florin anual pe cînd în prima înțelegere ea se ridică doar la 10 dinari. În a doua înțelegere nu mai este prevăzut dreptul țăranilor de a se aduna anual pe dealul Bobîlna, pentru supravegherea respectării condițiilor din înțelegere. Drepturile juridice ale stăpînilor feudali asupra iobagilor au crescut și dreptul de strămutare este îngrădit de o serie de restricții. În felul acesta înțelegerea a doua înlătura condițiile fixate în prime înțelegere.

⁵⁶ Întrucît în toată perioada răscoalei armate din aprilie 1437 pînă la ocuparea Clujului (începu la 1 februarie 1438), vedem în acțiune aceeași armată lăărănească, condusă de Anton cel Mare și Paul cel Mare, nu se poate vorbi de reizbucnirea răscoalei în octombrie-decembrie 1437. După datele existente, armata țărănească nu s-a dizolvat în urma bătăliei de la Apatiu. Ea a acționat pe Valea Someșului apropiindu-se de Cluj-Mănăstur și orașul Cluj. Deci nu poate fi vorba de o reizbucnire a răscoalei în faza a treia.

⁵⁷ Nu e vorba de revoluție ci de ultimele pîlpîiri ale răscoalei.

⁵⁸ Clujul a fost ocupat de țărani înainte de ocuparea Aiudului. După bătălia de la Cluj-Mănăstur armata țărănească s-a împărțit în două. Grosul țăranilor s-a retras în orașul Cluj, iar cealaltă parte s-a retras spre Aiud unde a fost distrusă de feudali pe la 15 decembrie 1437.

⁵⁹ Vezi notele 41, 42.

⁶⁰ Vezi nota 58.

feudalismului. Revendicările țărănești, revendicări care prevedeau micșorarea obligațiilor țăranilor față de feudali și nu lichidarea lor, au fost îndreptate obiectiv spre lărgirea miciei producții de mărfuri care putea după o oarecare creștere să creeze unele condiții pentru dezvoltarea capitalismului în Transilvania.

Neexistă încă elemente care duc la dezvoltarea capitalismului, răscoala antifeudală din 1437-38 nu are elementele revoluției burgheze democratice, cum pretinde autorul. Comparația cu Germania și referirea la Engels nu este justificată, deoarece Germania din punct de vedere economic în sec. XVI era una din țările cele mai dezvoltate ale Europei. După cum s-a mai arătat mai sus, meseriașii din orașele Transilvaniei nu au avut rolul conducător în răscoala de la 1437-38. Ținând seama de toate acestea, nici comparația cu revoluția burgheză din Anglia nu poate fi făcută. Răscoala din Transilvania este o răscoală țărănească și nu suferă comparație cu cele două revoluții burgheze.

62 Vezi nota 30.

⁶¹ Meseriașii erau mici producători de mărfuri grupați în orașe în bresle. Ei aveau toate uneltele de producție în proprietatea lor. Deci în nici un caz nu pot fi numiți „muncitori”, cu atât mai puțin puteau forma meseriașii o clasă muncitorească.

CUPRINSUL

- Introducere la: M. Diaconescu-Dăscălescu, Răscoala iobagilor de la Bobîlna .)
- Prefață 17
- I. Înfrântarea stării lăzărării din Ardeal sub influența stăpînirii feudale maghiare 27
  - II. Iobagizarea întregii țărării din Ardeal în decursul veacului al XIV-lea . 42
  - III. Frământările sociale din Ardeal în decursul veacurilor XII-XIII. 53
  - IV. Luetele iobagilor din Ardeal în veacul al XIV-lea, premergătoare răscoalei generale din 1437-38. Influența husitismului asupra țării-nimii din Transilvania 66
  - V. Izbucnirea răscoalei iobagilor din Ardeal în primăvara anului 1437. 85
  - VI. Lupta de la Alparet și înfrîngerea nobilimii. Contrariul de pac<'d,, la muntele Bobîlna 97
  - VII. Forțele sociale în luptă, în prima perioadă a mișcării din anul 1437. 112
  - VIII. Regruparea forțelor sociale în procesul mișcării din vara anului 1437 128
  - IX. Faza a doua a mișcării. A doua înfrîngere a nobilimii în lupta de la Apat și încheierea convenției de la 6 octombrie . 135
  - X. Faza a treia a mișcării. Trăirea ei și finalul ei Uniunea nobilimii 171

Dat la cules: 6. XII. 1947. Bun de tipar: 23. XII. 1947
 1m.j. 2.500 + 1so. expl. Jlrte: semiveliniJ de 65 g/mp.
 Format. 6JX861/6. Coli editoriale: /2, fl5. C: >1/ li par: 11,250. A.:
 04454. Pentru bibliotecile mnrl indic^lc de clali/lcCJr^:
 9(398.2). Pentfu bibliotecile mici: 9.

Tipnr: I exern:nt la 't: llecir, dera Poligraf: rã C111;

•tr. Brassai 14-7. R.P. R. - "164S/111^7

E.: 445t